

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ BİLİM DALI

**GEÇMİŞTE VE GÜNÜMÜZDE FİNANSMAN YÖNTEMİ OLARAK
MURABAHA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAMZA KURU

İstanbul, 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ BİLİM DALI

**GEÇMİŞTE VE GÜNÜMÜZDE FİNANSMAN YÖNTEMİ OLARAK
MURABAHA**

Yüksek Lisans Tezi

HAMZA KURU

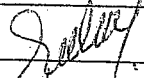
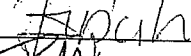

Danışman

Doç. Dr. Recep Ulusoy

İstanbul, 2015

TEZ ONAYI

Enstitümüzün, Ortadoğu Ekonomi Politikleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506212004 no. lu Hamza KURU' nun hazırladığı "Geçmişte ve Günümüzde Finansman Yöntemi Olarak Murabaha" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca 27.11.2015 tarihinde saat 10.00... 'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin ~~KABUL~~.....' ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Recep ULUSOY	Kabul	
Prof. Dr. Erişah ARICAN	KABUL	
Doç. Dr. Mehmet SARAÇ	Kabul	

ÖZET

GEÇMİŞTE VE GÜNÜMÜZDE FİNANSMAN YÖNTEMİ OLARAK MURABAHA

Terim olarak klasik murabaha; satıcının, satın almış olduğu malı, maliyetini ve üzerine eklediği karı müşteriye bildirerek satmasıyla gerçekleşir. Çağdaş murabaha ise; müşterinin talebi üzerine bir malın faizsiz bir banka tarafından satın alınıp söz konusu müşteriye alınan malın maliyeti hakkında bilgi verilerek ve eklenecek olan kar oranında anlaşarak vadeli bir şekilde satılmasıdır. Murabaha akdinin şartları ise; alış fiyatının bilinmesi, murabihın malı mülk edinip teslim alması, satın alınan mal ve ödenen bedelin faiz cereyan eden mallardan olmaması, ilk akdin sahih olması, semenin misliyyattan olması şeklinde sıralanabilir. Para vakfı; kuruluş sermayesinin bir kısmı ya da tamamı nakit paradan oluşan vakıftır. Tarihsel sürece bakıldığında, İslam toplumlarında girişimcilerin finansman sorunlarının çözülmesinde para vakıfları büyük rol oynadığı görülmektedir. Para vakıfları, toplumdaki girişimcilerin fon sorunlarının yanında devlet ve bazı kamu kuruluşlarının finansman ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yer tutmuştur. Murabahanın günümüz katılım bankalarında çok tercih edilmesinin sebebi ise uygulanış şeklinin diğer akitlere nazaran kolay olması ve geniş bir alanda uygulanabilir olmasıdır.

Anahtar Kelimeler : murabaha, karlı satış, katılım bankacılığı, vadeli satış.

ABSTRACT

MURABAHA, AS A FORM OF FINANCING IN THE PAST AND AT THE PRESENT DAY

In terms "classical murabaha" takes place when the seller sells the good which he had bought to the customer by telling him the price he had paid and the profit he is going to make. And "contemporary murabaha" works like this; a good is bought by an interest-free bank upon the request of the customer and it is sold to the customer by instalments and by informing the customer about the cost of the good and agreeing on the profit rate. The conditions of murabaha agreement are as follows: the buyer must know the previous price, the murabih (buyer) must receive and take over the good, the good which is sold and the price which is paid must not be of the goods which can be counted as money (gold, silver etc.), the first agreement must be reliable and accurate, the payment (semen) must be of a common currency. Cash waqf is a foundation all or some of whose initial capital is made up of cash. In the Islamic communities it is seen that cash waqfs have played an important role in solving the financing problems of the entrepreneurs. Cash waqfs have played an important role not only in solving the fund problems of the entrepreneurs but also in meeting the financing need of government and some public corporations. The reasons why murabaha is so popular in participation banks are those its conduction is relatively easier than other agreements and it can be conducted in a vast area.

Keywords : murabaha, profitable sales, participation banking, credit sales.

ÖNSÖZ

Temelde ortaklık esasına dayalı olan ancak günümüzdeki mevcut haliyle murabaha yöntemi üzerine kurulduğu düşünülen “faizsiz bankacılık” hem ülkemizde hem dünyada hızlı bir şekilde büyümektedir. Bu sektörün yerel çapta olduğu kadar uluslararası çapta da gelişimini sürdürmesinin başlıca sebebi, bu alanda faaliyet gösteren kurumların işlemlerine borç ilişkisinden ziyade direkt olarak reel ticareti konu etmesidir.

Özellikle bu günlerde devlet bankalarının da bu alana doğru yönelmeleri, gelişmekte olan bu sektörün önemini ciddi bir şekilde artırmıştır. Şüphesiz ki faizsiz bankacılığın savunduğu ilkelerle konvansiyonel bankacılığın savunduğu ilkeler aynı değildir. Katılım bankaları, ekonomik büyümeyi amaç edinmelerinin yanı sıra fihki açıdan işlemlerin uygun olup olmadığını inceleyen danışma kurullarına tabi olmayı en temel iki unsur olarak görmektedirler. Bu durum faizsiz bankacılık sistemi ile işletilen kurumların büyümesi açısından dezavantaj gibi görülebilir ancak bu prensiplerin üzerine bina edilen katılım bankalarının hem faiz hassasiyeti olan muhafazakâr kesimler için hem de sağlıklı bir ticaret için önemli bir alternatif konumunda olduğu da bir gerçektir.

Ülkemizde faaliyet gösteren üniversitelerin bu alanla ilgili yüksek lisans ve doktora bölümü açmaya başlaması, bu sektörün sadece ticaretle uğraşan kişiler için değil aynı zamanda eğitim kurumları için de ilgi alanı haline geldiğini göstermektedir.

Bu sektör içinde büyük bir önem taşıyan “murabaha” konusu üzerine yaptığım bu çalışmamda övgüleri ve tenkitlerinin yanında yönlendirmeleriyle de bana yardımcı olan Sayın Hocam Doç. Dr. Recep Ulusoy’a emeklerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmamı, uzun zamandır benden desteğini esirgemeyen, her daim yönlendirmeleriyle yoluma ışık tutan Muhterem Hocam Ömer Faruk Korkmaz’a ithaf ederim.

Hamza Kuru

Eylül, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
TABLO LİSTESİ.....	VI
GRAFİK LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA MURABAHA

1. FIKİH KAYNAKLARINDA MURABAHA “KLASİK MURABAHA”	5
1.1 Mezheplerin Murabaha Tanımlaması:	5
2. MURABAHA AKDİNİN MEŞRUIYETİ	8
2.1 Kuran-ı Kerim’den Deliller	8
2.2 Hadisten Deliller	9
3. MURABAHA AKDİNİN ŞARTLARI	10
3.1 Alış Fiyatının Bilinmesi.....	10
3.2 Alış Fiyatının Üzerine Eklenen Kârın Bilinmesi	10
3.3 Satın Alınan Mal Ve Ödenen Bedelin Ribevî (<i>Faiz Cereyan Eden</i>) Mallardan Olmaması.....	10
3.4 İlk Akdin Geçerli Olması.....	11
3.5 Semeninin Misliyyattan (Standart Mallardan) Olması	11
4. MURABAHA AKDİNE AYKIRI HAREKET EDİLMESİ	11

5. ÇAĞDAŞ MURABAHA	12
5.1 Murabaha Talebinde Bulunan Müşterinin Vaadi.....	14
5.2 Murabihın Malı Mülk Edinip Teslim Alması	15
5.3 Murabaha Sözleşmesinin Akdedilmesi.....	15
5.4 Murabaha İşleminde Teminatlar	16
6. KLASİK MURABAHA İLE ÇAĞDAŞ MURABAHA ARASINDAKİ FARKLAR.....	17
7. MURABAHA AKDİNİN ÇOK TERCİH EDİLMESİNİN SEBEPLERİ	17

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLIDA MURABAHA UYGULAMALARI

1. OSMANLI DEVLETİNDE VAKIF VE PARA VAKIFLARI	20
1.1 Vakıfların Gelir Kaynakları	20
1.1.1 Arazi Gelirleri	21
1.1.2 Kira Gelirleri	21
1.1.3 Nakit Paralardan Elde Edilen Gelirler.....	22
2. PARA VAKIFLARINDA TOPLANAN PARALARIN MURABAHA OLARAK KULLANILMASI	23
3. MURABAHA NİZAMNAMESİ.....	24
4. OSMANLI DÖNEMİNDEKİ BAZI MURABAHA VAKIFLARI.....	25
5. EYTAM SANDIKLARI UYGULAMASI.....	30
6. ANALİZ.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KATILIM BANKACILIĞINDA MURABAHA

1. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİM SÜRECİ.....	34
2. İSTATİSTİKLERLE TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞININ MEVCUT DURUMU.....	36
3. İSTATİSTİKLERLE TÜRKİYEDE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARININ FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ VE ORANLARI.....	41
4. DÜNYADA KATILIM BANKACILIĞI SEKTÖRÜNÜN DURUMU	46
4.1 İSLAM KALKINMA BANKASI	47
5. SERMAYE VE FİNANSMAN	57
a. Katılım Finansmanı.....	58
6. ÇAĞDAŞ FİNANSMAN YÖNTEMLERİ	58
6. 1 Leasing.....	59
6. 2 Swap.....	59
6. 3 Opsiyon.....	59
6. 4 Forward.....	60
6. 5 Franchising.....	60
7. KATILIM BANKALARININ MURABAHA DIŞINDAKİ FİNANSMAN YÖNTEMLERİ	60
7. 1 Mudarabe	61
7. 2 Müşarake	63

7. 3 Normal Müşarake Ortaklığı.....	64
7. 4 Azalan Müşarake Ortaklığı.....	64
7. 5 İcare	65
7. 6 Selem	67
7. 7 İstisna'	69
7. 8 Sukuk	70
7.8.1 Mudarabe Sukuk	71
7.8.2 Müşarake sukuk	72
7.8.3 Murabaha sukuk	72
7.8.4 Selem sukuk	72
7.8.5 İstisna' sukuk	73
7.8.6 İcare sukuk	73
8. KATILIM BANKALARINDA MURABAHA İŞLEMİ ÖNCESİ YAPILAN ÇALIŞMALAR VE MURABAHANIN UYGULANMA ŞEKLİ.....	76
8.1 Konut Finansmanı.....	77
8.2 İhtiyaç Kart ve Kredi Kartı Uygulaması.....	79
9. MURABAHA İŞLEMLERİNDE ALIŞVERİŞE KONU OLAN MALIN FİYATLANDIRILMASI.....	83
10. MURABAHA İLE BANKA KREDİSİ ARASINDAKİ FARKLAR	83
11. HİSSE SENETLERİNİN MURABAHASI.....	84
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	95

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü.....	36
Tablo 2: Aktif Büyüme (Bin TL).....	37
Tablo 3: Toplanan Fon Büyümesi (Bin TL)	38
Tablo 4: Kullanılan Fon Büyümesi (Bin TL).....	39
Tablo 5: Öz kaynak Büyümesi (Bin TL)	40
Tablo 6: Albaraka Türk Katılım Bankası Fon Kullanırma Yöntemleri ve Oranları (TL).....	42
Tablo 10: Kuveyt Türk Katılım Bankası Fon Kullanırma Yöntemleri ve Oranları (TL).....	44
Tablo 11: İslam Kalkınma Bankası Fon Kullanırma Yöntemleri ve Oranları (İslam dinarı).....	51
Tablo 12: Özel Sektörü Geliştirme Anonim Şirketi (ICD) Fon Kullanırma Yöntemleri ve Oranları (Dolar).....	53
Tablo 13: Albaraka Banking Group Fon Kullanırma Yöntemleri ve Oranları (Dolar)	55

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Aktif Payı (%).....	37
Grafik 2: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Toplanan Fon Payı (%).....	38
Grafik 3: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Kullandırılan Fon Payı..... (%)	39
Grafik 4: Toplanan Fonların Kullandırılma Nispeti (%)	40
Grafik 5: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Özkaynak Payı (%).....	41
Grafik 6: Albaraka Türk Katılım Bankası Fon Kullandırma Oranları (%).....	43
Grafik 7: Kuveyt Türk Katılım Bankası Fon Kullandırma Oranları (%)	45
Grafik 8: İslam Kalkınma Bankası Fon Kullandırma Oranları (%).....	52
Grafik 9: Özel Sektörü Geliştirme Anonim Şirketi Fon Kullandırma Oranları (%)	54
Grafik 10: Albaraka Banking Group Fon Kullandırma Oranları (%).....	56

KISALTMALAR

- b. : ibn
BAE : Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST : Borsa İstanbul
bknz : Bakınız
c. : Cilt
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h. : Hicrî
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
ICD : islamic Corporation For The Development Of The Private Sector
IILM : The International Islamic Liquidity Management Corporation
İİBF : İktisadi ve idari bilimler fakültesi
İKB : İslam Kalkınma Bankası
m. : Miladî
m.ö. : Milattan önce
m.s. : Milattan sonra
md. : Madde
nşr. : Neşreden/Yayına hazırlayan
ö. : Ölümü
s. : Sayfa
sy. : Sayı
t.y. : Basım tarihi yok
thk. : Tahkik eden
TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği
vb. : Ve benzeri
y.y. : Basım yeri yok
yay. : Yayınevi

Katılım bankacılığı sektöründe en önemli finansman yöntemi olarak kabul edilen murabahanın geçmişte nasıl ve hangi maksatla kullanıldığı, günümüzde faizsiz kazanç elde etmek isteyen kişiler ve kuruluşlar için önem arz etmektedir. Bu mantaliteye sahip kişiler veya kuruluşlar için geçmişte uygulanmış olan faizsiz finansman yöntemlerinin günümüze uyarlanması faizsiz kazancın yanı sıra alternatif ticaret yollarının kapısını da aralamış olacaktır. Bu doğrultuda tezimizin amacı; finansman yöntemi olarak murabahanın sahabe devrinden bu yana geçirdiği aşamaları inceleyerek, sahabe dönemi, Osmanlı imparatorluğu dönemi ve günümüz ticari hayatında hangi maksatla kullanıldığını ve nasıl uygulandığını açıklamaktır.

Tezimiz beş ana başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak “İslam Hukukunda Murabaha” başlığı altında öncelikle klasik murabaha hakkında temel bilgiler verilmekte, ortaya çıkışı ve dayandığı delillere işaret edilmektedir. Yine bu başlık altında murabahanın ikinci türü olan çağdaş murabaha hakkında temel bilgilere değinilerek kısmen de olsa uygulamada nasıl olduğu anlatılmaktadır.

İkinci bölüm “Osmanlıda Murabaha” başlığı altında ele alınmakta ve Osmanlı Devleti’nde murabahanın uygulama sahası olan para vakıflarına değinilmektedir. Daha sonra ise o devirde uygulanmış olan murabaha belgelerine yer verilmektedir.

“Katılım Bankacılığında Murabaha” başlıklı üçüncü bölümde ise öncelikle günümüzde murabahanın uygulama sahası olan katılım bankalarına değinilmektedir. Daha sonra da bu kuruluşların murabaha yöntemi dışında uygulamakta oldukları diğer faizsiz enstrümanlara kısaca göz atılmaktadır.

Katılım bankalarının günümüzde bankacılık sektörü arasındaki yerini küresel ve yerel bazda ele alan dördüncü bölüm ise “Faizsiz Bankacılığın Küresel Ve Yerel Çapta Ekonomiye Etkisi” başlığı altında incelenmekte ve sayısal veriler ışığında izah edilmektedir. Daha sonra ihtiyaç kart, kredi kartı ve konut finansmanı süreçlerine yer verilmektedir. Süreçlerin murabaha akdinin sıhhati açısından büyük önem arz etmesi, söz konusu işlem süreçlerinin bu çalışmada yer almasında önemli bir faktör olmuştur.

“Değerlendirme ve Sonuç” bölümünde klasik murabaha ve çağdaş murabahanın gelişim sürecinden kısaca bahsedilerek, katılım bankalarında finansman yöntemi olarak nasıl değerlendirildiğinin kısaca üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmayı yaparken öncelikle kuran-ı kerimden yararlandık ve daha sonra konuyla alakalı hadisleri bir araya getirmeye çalıştık. Ayrıca dört mezhebin bakış açılarını yansıtmaları için klasik fıkıh kitaplarımızdan konuyla ilgili ortaya konan fikirleri alarak mezheplerin genel görüşlerini açıklamaya çalıştık. Daha sonra Osmanlı devletinde murabahanın nasıl uygulandığını öğrenmek için vakıflar arşivinden istifade ettik ve ilgili vakfiyeleri çalışmamıza ekledik. Murabahanın günümüzde nasıl uygulandığını öğrenmek için ise öncelikle modern kaynaklara müracaat ettik. Daha sonra bu yöntemi uygulayan kuruluşlarla irtibata geçtik ve elde ettiğimiz bilgileri çalışmamıza aktardık.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA MURABAHA

1. FIKİH KAYNAKLARINDA MURABAHA “KLASİK MURABAHA”

Murabaha İslam hukuku kaynaklarında bey’ başlığı altında ele alınmış olup bey’ in manası ise sözlükte “bir şeyi başka bir şeyle değiştirmek, sözleşme yapmak, taahhütte bulunmak, bir şeyi satmak veya satın almak” şeklinde tanımlanmıştır. Terim olarak ta, “farklı iki malın birbiriyle değiştirilmesi” olarak belirtilmiştir¹.

Alım-satım çeşitleri arasından da güvene dayalı satım (alış fiyatı veya maliyetin karşı tarafa bildirildiği satım) başlığı altında incelenen murabaha, sözlükte “artma, kâr, ticari kazanç” anlamında kullanılmış ve “ribh” kökünden türemiştir². Terim olarak ise dört mezhepte de farklı şekilde ifade edilmiştir. Dört mezhebin murabaha ile ilgili tanımları aşağıdaki gibidir:

1.1 Mezheplerin Murabaha Tanımlaması:

Hanefi ulemanın murabaha tanımlamalarına baktığımızda; “Mülke geçen bir malın maliyeti hesaplandıktan sonra üzerine fazlalık konularak satılması”³ şeklinde karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Hanefi mezhebi uleması murabaha yapılacak malın temellükü konusunda hibe, miras ve vasiyet yoluyla temlik edilen malın murabahasını uygun görmekle birlikte bu malların alış fiyatı olmadığı için söz konusu malların fiyatının piyasadaki eşdeğer bir mal ile kıyaslanarak belirlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Fakat yetkisiz temsilcinin yaptığı alışveriş sonucu ve gasp yoluyla elde edilen malın murabahası yapılamaz. Murabaha yapılacak malın maliyetinin hesaplanması ise, malın korunmasında harcanan miktarı, malın taşınmasındaki harcanan miktarı, vb. gibi masrafların satın alınan fiyatın üzerine eklenmesi şeklinde hesaplanır⁴.

Belirli bir kâr oranı ibaresi ise Hanefi mezhebi fakihlerinin tanımlarında geçmemektedir. Ancak bu ifadenin yerine sadece “fazlalık” kelimesi kâr oranı manasında kullanılmış bununla da elde edilen malın alış fiyatı ve maliyeti hesaplandıktan sonra

¹Servet Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul 2005, s.75.

²İbrahim Kafi Dönmez, “Murabaha”, *DİA*, XXXI, 148.

³Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulazîz ed-Dimeşkî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr = Hâşiyetu İbn Âbidîn*; dirâse ve tahkik ve ta'lik: Hüsameddin b. Muhammed Salih Farfûr, Dimeşk 2000, XV/s.101.

⁴Suud Muhammed er-Rabia, *Sıyağu't-temvil bi'l-murâbaha*, Kuveyt 2000, s.5.

üzerine eklenen miktar kastedilmiştir. Kâr oranının belirlenmesi ise mal sahibinin iradesine bırakılmıştır⁵.

Maliyet esasına göre yapılan murabaha akdinde Hanefi fakihlerce kabul edilen temel kural ticari örf'e göre maliyete eklenebilen bütün harcamaların sermayeye ilave edilmesidir. Buna göre nakliye, boyama, eğirme, tabaklama, ağaçlandırma gibi malın aynında veya değerinde artış sağlayan harcamalar sermayeye ilave edilir; çoban, bekçi ücreti ve satıcının şahsi giderleri gibi mala katma değer sağlamayan harcamalarla satıcının kendi emeğine veya başkası tarafından karşılıksız yapılanlara karşılık bir ücret sermayeye ilave edilemez şeklindedir.⁶ Bunun yanında murabaha akdine benzeyen ancak kârsız bir satım akdi olan tevliye; ilk akitle mülke geçen malın satın alınan fiyatın üzerine kâr koymadan satışdır. Bu iki akit türünün de şartlarının eksiksiz yerine getirilmesi durumunda uygulanması herhangi bir sorun teşkil etmemektedir⁷.

Maliki mezhebi fukahasının murabaha hakkındaki görüşlerini inceledikten sonra murabahayı, “satın alınan bir malın, alış fiyatının üzerine belirli bir kâr eklenerek yapılan satışdır” şeklinde ifade edebiliriz. Görüldüğü üzere maliki mezhebinde murabaha, satın alınabilen bütün malların satın alındığı fiyatın üzerine fazlalık eklenerek yapılan satıştır. Bu fazlalığın ise akit yapılmadan önce beyan edilmesi gerekir⁸.

Maliki mezhebi ulemasının murabaha tanımlamalarında “maliyetin alış fiyatına eklenmesi” şeklinde bir ifade yer almamaktadır. Ancak maliki uleması, murabahanın terkinin daha iyi olacağını beyan etmiş fakat yapılmasında da herhangi bir beis görmemişlerdir⁹.

Maliki mezhebi maliyet esasına göre yapılan murabaha konusunda üç durumu birbirinden ayırt ederler.

- a. Malda gözle görülür bir iyileşme (değer artışı) sağlayan boyama ve yıkama gibi masraflar sermayeye eklenir (maliyet hesabına dâhil edilir) ve kâra yansıtılır.

⁵İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, s.133.

⁶Dönmez, “Murabaha”, *DİA*, XXXI, 149.

⁷Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr el-Merginanî, *el-hidaye şerhu Bidâyetü'l-mübtedî*, thk: muhammed Muhammed Tamir, Hafız Aşur Hafız, Kahire 2006, III/s.995.

⁸Ahmed Salim Abdullah Mülhim, *Bey'u'l-murâbaha ve tatbikâtuhû fi'l-mesârifi 'l-islamiyye*, Amman 2005, s.28

⁹Abdülazîm Ebu Zeyd, *Bey'u'l-murâbaha ve tatbikâtuhû 'l-muâsıra fi'l_mesârifi 'l-islamiyye*, Şam 2004, s.45.

- b. Satıcının bizzat yapamayacağı ve malın değerinde artış meydana getirmeyen uzun mesafeye nakil ve depolama gibi masraflar sermayeye eklenir ama kâra yansıtılmaz.
- c. Satıcının bizzat yapabileceği ve malın değerinde artış meydana getirmeyen simsarlık, dürme ve paketleme gibi masraflar sermayeye eklenmeyeceği gibi kâra da yansıtılmaz. Maliki mezhebi ulemasının da bu ölçülerin uygulanmasında ticari örfе sıkça atıfta buldukları görülür.¹⁰

Şafii mezhebi ulemasının murabaha tanımlarından yola çıkarak ortak tanımını şu şekilde yapmak mümkündür: Murabaha; “alış fiyatına kâr payı eklenerek yapılan satışır”.

Şafii mezhebi fukahasının maliyet esasına göre yapılan murabaha konusunda hamal ve kileci ücreti gibi satış işleminin gereklerinden olan masrafların yanında hayvanı semirtme, tedavi ettirme gibi mala değer kazandırma amacı taşıyan harcamalarda sermayeye eklenir. Sırf koruma amaçlı harcamalarla satıcının veya karşılıksız olarak başkasının emeğiyle oluşan katkılar eklenmez.¹¹

Hanbeli mezhebi uleması da murabahayı caiz görmüş ve şu şekilde tanımlamıştır; “müşterinin malı, satın aldığı fiyatı söyleyerek satması ve ondan belli kâr elde etmesidir”¹².

Hanbeli mezhebi fukahası maliyet hesaplamasında “bana mâl oluşuna göre” diye genel bir ifade kullanılmasını tasvip etmez ve alıcıya ayrı ayrı açıklamak kaydıyla satıcının mala değer katan masrafları ve ister kendisinin ister ücretle çalıştırdığı kişinin bu nitelikteki emeğinin ücretini sermayeye ekleyebileceğini söyler.¹³Bu konuda dört mezhebinde görüşü aynı olmakla birlikte Hanefi ulemasının bazıları “maliyeti de hesaplanarak” ibaresini tanıma eklemişlerdir.

Bütün bu açıklamalardan yola çıkarak şu neticeye ulaşabiliriz; murabaha, satın alınan bir malın maliyeti hesaplandıktan sonra satıcının eklediği kârı alıcıya bildirmesi suretiyle yapılan satış akdidir.

¹⁰Dönmez, “Murabaha”, *DİA*, XXXI, 149.

¹¹Dönmez, “Murabaha”, *DİA*, XXXI, 150.

¹²Mülhim, *Bey'u'l-murâbaha*, s.29.

¹³Dönmez, “Murabaha”, *DİA*, XXXI, 150.

2. MURABAHA AKDİNİN MEŞRUIYETİ

Murabaha akdi caiz olan akitler içerisinde yer alır ve akit alışveriş yaparak kâr elde etmeyi amaçlar. Murabahanın meşruiyetinin delilleri ise aşağıdaki gibidir:

2.1 Kuran-ı Kerim'den Deliller

“...bir kısmınızın Allah’ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacağını¹⁴...”

“(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizin lütuf ve keremini istemekte size bir günah yoktur¹⁵.”

“...Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka¹⁶.”

“Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, “Alışveriş de faiz gibidir” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişini helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak)faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah’a kalmıştır. (Allah, onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır.”¹⁷

“Allah faizi eksiltir, sadakaları bereketlendirir. Allah pek nankör olan hiçbir günahkârı sevmez¹⁸.”

“Ey İnananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesaptan vazgeçin¹⁹.”

“Ey İnananlar! Faizi kat kat alarak yemeyin. Allah'tan sakının ki başarıya erişesiniz²⁰.”

“Yahudilerin haksızlıklarından, çocuklarını Allah yolundan menetmelerinden, yasak edilmişken faiz almaları ve insanların mallarını haksızlıkla yemelerinden ötürü kendilerine helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık. Onlardan inkâr edenlere, elem verici azap hazırladık²¹.”

¹⁴Müzzemmil, 73/20

¹⁵Bakâra, 2/198

¹⁶Nisa, 4/29

¹⁷Bakâra, 2/275.

¹⁸Bakâra, 2/276.

¹⁹Bakâra, 2/278.

²⁰Ali İmran, 3/130.

²¹Nisa 4/161.

“İnsanların malları içinde artsın diye verdiğiniz her hangi bir faiz Allah katında artmaz; fakat Allah'ın rızasını dileyerek verdiğiniz herhangi bir sadaka (zekat) böyle değildir. İşte onlar sevaplarını kat kat artıranlardır²².”

2.2 Hadisten Deliller

“Resulullah (s.a.v.) buyurdu: "Altına mukabil altın, gümüşe mukabil gümüş, buğdaya mukabil buğday, arpaya mukabil arpa, tuza mukabil tuz misli misline, müsavisine ve elden ele peşin olarak mübadele edilecektir. Şayet bu sınıflar başka nevi şeylerle mübadele ediliyorsa, artık bunları teslim, tesellüm satış yerinde olmak ve sonradan yapılacak bir teslimeye dayanmamak üzere istediğiniz tarz ve şekilde satabilirsiniz.²³" Görüldüğü üzere peygamber efendimiz “cinsler farklı olursa dilediğiniz gibi satın” ibaresiyle faize düşmeden ve akdin sıhhatine zarar vermeden alışverişin önünü açmıştır.

“Hz. Muhammed (a.s) veda haccında şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin. Cahiliye döneminin faizlerinin hepsi kaldırılmıştır. Anaparanız sizindir. Bu suretle ne haksızlığa uğratılmış, ne de haksızlık yapmış olursunuz.²⁴”

“Faiz; -şirk, sihir, haksız yere adam öldürme, yetim malı yeme, savaştan kaçma ve namuslu kadına iftira etme gibi- mahvedici yedi büyük günahın biridir.²⁵”

“Faizi yiyene, yedirene, bu işlem için şahitlik ve kâtiplik edene lanet olsun.²⁶”

Hz Osman'dan rivayet edilen bir hadiste şöyle buyrulur: “Bir Yahudi kabilesinden hurma satın alıp kârlı bir şekilde satıyordum. Bu durum nebinin kulağına gidince dedi ki: “Ey Osman sattığın zaman ölçüyü tam yap eksik verme; yine aldığın zamanda ölçüyü tam yap fazla alma²⁷” diyerek peygamber efendimiz, Hz Osman'ın satın aldığı hurmayı kârlı bir şekilde satmasına her hangi bir yasak getirmemiştir. Bu durumda ise murabaha yapmada bir engel görülmemektedir.

²²Rûm, 30/39.

²³Müslim, *müsakat*, 81,82.

²⁴Müslim, *Hacc*, 194, (1218).

²⁵Ebu Dâvud, *Vesâya*, 10, (2875)

²⁶Müslim, *Müsâkât*, 25, (1579)

²⁷Buhari, *buyu'*, 51.

3. MURABAHA AKDİNİN ŞARTLARI

3.1 Alış Fiyatının Bilinmesi

İslam bilginleri, murabaha akdinde müşteri tarafından malın alış bedelinin bilinmemesinin akdi geçersiz kıldığını söylemektedirler. Bu şartla ilgili aşağıda ifade edilen meseleler hakkında muhtelif görüşler bulunmaktadır. Söz konusu görüşleri; mal fiyatının artması veya eksilmesi, malın artması veya eksilmesi, murabaha malından faydalanılmış olunması, fiyatta indirim ya da arttırma olduğunda bunun bildirilmesinin gerekip gerekmediği, ilk alış fiyatında kayırma ya da aldanmanın olması, ilk alış fiyatının gecikmeli ya da vadeli bir şekilde ödenmiş olması şeklinde özetleyebiliriz²⁸.

Murabaha akdinde ilk akdin bedelli (ivazlı) olup olmaması konusunda iki görüş bulunmaktadır: İlk görüş Hanefi ve Şafililerin görüşüdür ve şu şekildedir: ilk akdin bedelli (ivazlı) bir akit olması zorunlu değildir. İkinci görüş ise Malikilere aittir ve şu şekildedir; ancak bedelli (ivazlı) bir akitle mülkiyete geçen malın murabahası yapılabilir, bedelsiz (ivazsız) yapılan akitle elde edilen mal ise müsaveme²⁹ yoluyla satılır³⁰.

3.2 Alış Fiyatının Üzerine Eklenen Kârın Bilinmesi

Kâr satış bedelinin bir kısmını kapsamaktadır; satış bedelinin bilinmesi ise akdin şartlarındandır. Hanefi, Hanbeli ve şafililerin konuyla ilgili ortaya koymuş oldukları hükümlerinden anlaşılabilir ki; kâr hesaplamasında satıcının ilk satıcıya ödediği satın ücretin yanında maliyete dâhil diğer unsurlarında esas alınacağı anlaşılmaktadır. Malikiler ise maliyete dâhil edilip edilmeyecek konuları ele alırken bunların kâra yansıtılıp yansıtılmayacağı hususunda bir ayırım yaparlar.³¹

3.3 Satın Alınan Mal Ve Ödenen Bedelin Ribevî (Faiz Cereyan Eden) Mallardan Olmaması

Satın alınan mal ve ödenen bedel, faiz cereyan eden mallardan olmamalıdır. Çünkü mal ve bedel, her ikisi de faiz cereyan eden mallardan olursa trampa yapılmış olur. Ölçü, tartı ve cins birliği olan mallar ise ancak aynı miktarda ve peşin olarak trampa edilebildiğinden dolayı bu muamelede ölçü ve tartıdaki fazlalık faize neden olur. Satıcı, malı vadeli almışsa bu durumu alıcıya bildirmelidir. Çünkü genel itibarıyla vadeli alınan

²⁸İsmail Cebeci, *Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), s.31.

²⁹Müsaveme: kar beyansız satış

³⁰Atiyye Seyyid Feyyaz, *et-tatbikâtü'l-masrafiyye li-bey'i'l-murâbaha fi dav'i'l-fikh'i'l-İslâmî*, Kahire 1999, s. 30-31

³¹Dönmez, "Murabaha", *DİA*, XXXI, s.150.

mal peşin alındıktan pahalı olur. Bu durum alıcıya bildirilmezse alıcı, peşin alınmış olduğunu düşünebilir. Satıcı bu durumu açıklamamakla alıcıya yanıltıcı bilgi vermiş olur.³²

3.4 İlk Akdin Geçerli Olması

Murabaha akdi, satın alınan malın bedeli (semeni) dikkate alınarak yapılır. Hanefilere göre geçersiz bir akit sonucu mülkiyet doğsa da belirlenen değil malın kıymeti veya misli dikkate alınır. Çoğunluğa göre ise böyle bir akit mülkiyet doğurmaz. Öte yandan Hanefi ve Şafiilere göre murabaha akdine konu olacak malın satıcıya mutlaka satım yoluyla geçmesi gerekmez, hibe ve vasiyet gibi bir yolla mülkiyeti kazanılan bir malın kıymeti belirlenerek murabahası yapılabilir.³³

3.5 Semeninin Misliyyattan (Standart Mallardan) Olması

Murabaha akdinde ilk semeninin para ya da standart mallardan olması gerekir. Eğer ilk bedel hayvan ve arazi gibi kıymetli mallardan ise kıymeti kişiden kişiye değişeceği ve bu da bilinmezliğe neden olacağı için akit geçersiz olur. Temel prensip bu olmakla birlikte ilk semeninin kıymetli olmasını, bilinmezliğin giderilmesine yönelik bazı şartlarla kabul eden İslam bilginleri de bulunmaktadır.³⁴

4. MURABAHA AKDİNE AYKIRI HAREKET EDİLMESİ

Semeninin miktarına dair verilen yanlış bilgi için Ebu Hanife'ye göre alıcı semeninin tamamı karşılığında malı alıp almamakta serbesttir, fakat gerçek miktara göre semenden indirim yapılmasını talep edemez. Maliki mezhebine göre satıcı indirim yaparsa müşteri almak zorundadır, yapmazsa alıp almamakta serbesttir. Şafii mezhebinde daha üstün kabul edilen görüşe ve Hanbeli mezhebine göre bu durum akdin sıhhatini etkilemez, satıcının gerçek miktara göre semenden ve kârdan indirim yapması gerekir, alıcıya muhayyerlik hakkı tanınmaz.³⁵

Satıcının yanlış bilgi vermesi müşterinin ölümünden veya malın onun tarafından kısmen ya da tamamen tüketilmesinden ortaya çıktığı takdirde, Hanefi mezhebine göre alıcının muhayyerliği düşer. İmam Malik'in konuyla alakalı görüşü ise; satıcı malın gerçek alış fiyatıyla kârın toplamı olan meblağı veya yanlış beyana göre kârlı fiyatı

³²Bayındır, *Faizsiz Bankacılık*, s.77.

³³Dönmez, "Murabaha", *DİA*, XXXI, s.150.

³⁴Cebeci, *murabaha tartışmaları*, s.32.

³⁵Mülhim, *Bey'u'l-murabaha*, s.69-71

aşmamak üzere müşterinin onu kabzettiği günkü kıymetini tutup aradaki farkı iade etmesi şeklindedir.³⁶

5. ÇAĞDAŞ MURABAHA

Bütün bu açıklamalardan yola çıkarak şu neticeye ulaşabiliriz; murabaha, satın alınan bir malın maliyeti hesaplandıktan sonra satıcının eklediği kârı alıcıya bildirmesi suretiyle yapılan satış akdidir.

Çağdaş murabahanın örneğine İmam Şafii'nin “*el-ümm*” adlı eseri ile diğer bazı fıkıh kitaplarında rastlanmaktadır. İmam Şafii eserinde çağdaş murabaha örneğini şu şekilde açıklamaktadır: “bir adam başka bir adama herhangi bir malı gösterse ve “bunu benim için satın al, bende senden şu kadar kârla satın alayım” dese, o adamda alsa bu işlem caizdir. Ancak senden kârla satın alayım diyen satın alıp almama konusunda tercih sahibidir. Yine aynı şekilde “benim için bir mal al deyip” tarif etse, ya da “istediğin bir mal” deyip kârla satın alacağını söylese hepsinde durum aynıdır. İlk satım caizdir. Bu noktada alıcı muhayyer olup para veya borç ile alırım demesi, durumu değiştirmez. İlk satım caiz olur, ikinci satım konusunda ise tercih sahibi olurlar. İlk durum kendilerini bağlayıcı olacak şekilde olursa bu, iki nedenden ötürü geçersiz kılınması gerekir;

a. Satıcı mala malik olmadan alım satım yapmıştır.

b. Şu kadara satın alırsan şu kadar kâr vereceğim şeklinde anlaşmak, risk üzerine yapılan anlaşmadır³⁷.

Örnekten yola çıkarak çağdaş murabahayı “müşterinin talebi üzerine, bir malı satın alıp belirli bir kârla müşteriye satması” şeklinde tanımlayabiliriz.

Müşteri ile satıcının üzerinde ittifak ettiği kâr oranı, mal bedelinin belirli bir yüzdesi olabileceği gibi maktu bir tutar da olabilir. Eğer taraflar murabaha sözleşmesini daha önce vaadleşmeden yaparsa bu durumda çağdaş murabahadan değil klasik murabahadan söz edilir³⁸.

Murabaha akdi, semenin satıcının maliyet (malın alış fiyatı veya örfü uygun masraflar eklendikten sonra ortaya çıkan maliyeti) beyanına göre belirlenerek

³⁶Dönmez, “Murabaha”, *DİA*, XXXI, 150.

³⁷Cebeci, *Murabaha Tartışmaları*, s.34.

³⁸Hey'etu'l-Muhasebe ve'l-Murâca'a li'l-Müesseseti'l-Mâliyyeti'l-İslâmiyye, *el-Meâyîru's-şer'iyye*, Bahreyn 2014, s.122.

Vekâlet Görevinin İfası ve Satın Alma İcabı

Kimden: (İslâmî finans kuruluşunun vekili)

Kime: (İslâmî finans kuruluşu)

Vekâlet sözleşmesinin uygulanmasına yönelik olarak, aşağıda evsafı belirtilen malı sizinvekiliniz olarak sizin nam ve hesabınıza satın ve teslim almış bulunmaktayım.

Size vermiş olduğum satın alma vaadine bağlı kalarak, toplam tutar ile satın aldım. Bu toplam tutar maliyet bedeli ve kârdan oluşmaktadır.

Murâbaha borcu aşağıda belirlenen taksitlerle ödenecektir:

1.
2.
3.

Yapmış olduğum bu icap için kabul yazısı göndermenizi rica ederim.

gerçekleştirilen güvene dayalı satış türlerinden birisidir³⁹. Günümüzde ise murabaha işlemini yapan kurumlar genel olarak katılım bankalarıdır.

Bu durumda, fon kullanmak isteyen müşteri almak istediği malı satın alması ve kendisine satması için murabih/katılım bankasıyla görüşür. Daha sonra nitelikleri belli olan malı murabih/katılım bankası, müşteriye vekâlet vererek malı kendi adına satın aldırır. Murabih/katılım bankası, kendisi adına satın alınan bu malı, talep eden müşteriye vadeli olarak satar.

Murabaha talebinde bulunan müşterinin vekâlet görevini ifa ettiğini ve murabaha konusu malı satın almak için icapta bulunma isteğini belirten yazı şu şekildedir;

³⁹Dönmez, "Murabaha", *DİA*, XXXI, s. 149.

İcab Kabul Edilerek Satışın Yapılması

Kimden: (İslâmî finans kuruluşu)

Kime: (İslâmî finans kuruluşunun vekili)

Bizim mülkiyetimizde olan ve aşağıda evsafı belirtilen malı satın alma yönündeki icabınızı içeren tarihli yazınızda tarafımıza yapmış olduğunuz icabı kabul ettik. İşlem konusu malı size toplam tutar ile sattık. Bu toplam tutar aramızda imzalamış olduğumuz murâbaha işlemlerine yönelik genel nitelikli sözleşme şartlarına uygun olarak maliyet bedeli ve kârdan oluşmaktadır.

5.1 Murabaha Talebinde Bulunan Müşterinin Vaadi

Murabaha işleminin başında müşteri, almak istediği malı, murabih tarafından satın alındıktan sonra satın alacağını, murabih da bu malı satın aldıktan sonra aynı müşteriye satacağını vaad etmekte olup vaadleşme gerçekleşmektedir. Taraflar arasında yapılan bu vaadleşme, yapılacak olan murabaha akdi için bir temel niteliğinde olduğundan “önemli” olarak değerlendirilmiş ve taraflar arasında yapılan vaaadleşmenin icra edilecek olan işlemlere etkisi üzerinde oldukça fazla durulmuştur. Taraflar arasında yapılan bir murabaha sözleşmesinde her iki tarafın da ortaya koyduğu vadin, taraflar açısından bağlayıcı olup olmadığı ve bu vaadleşme üzerine hüküm inşa edilip edilemeyeceği meselesi çağdaş murabahada önemli bir yer tutmaktadır⁴⁰.

Hanefi, Şafii, Hanbeli ile bazı malikiler vaade vefa göstermenin müstehap olduğunu, ancak kazaen bağlayıcı olmadığını düşünmektedirler.

⁴⁰Cebeci, *murabaha tartışmaları*, s.69.

Murabaha akdi içerisinde murabih müşteriden kaparo alabilir. Bu uygulama ise Hz. Ömer'in sahabenin bulunduğu bir ortamda kaparolu bir akit yapmış olmasından dolayı uygun görülür.⁴¹

5.2 Murabihın Malı Mülk Edinip Teslim Alması

Murabih veya katılım bankası herhangi bir malı mülk edinmeden satamaz. Konu üzerine rivayet edilen hadisler, murabaha akdine konu malın mülkünün önce murabihın mülküne geçmesini daha sonrada onu talep eden müşteriye satması şeklinde olması gerektiğini bize göstermektedir⁴².

Günümüzdeki murabaha sözleşmelerinde ödeme, murabihın/katılım bankasının mal bedelini doğrudan satıcıya ödemesi şeklindedir. Bu durumun uygulanmasındaki sebep ise yapılan işlemin faizli bir krediye dönüşmesini engellemek içindir. Murabihın/katılım bankasının murabahaya konu olan malı müşterisine satmadan önce teslim alması şartının sebebi ise murabihın/katılım bankasının murabahaya konu olan malı müşterisine satmadan önce oluşabilecek zarar durumunda ortaya çıkan masrafları üstlenip temin etmesine yöneliktir.

Günümüz murabaha uygulamalarında murabahaya konu olan malın murabih/katılım bankası tarafından sigortalanması, sigorta masraflarının malın mülkiyetine bağlı unsurların içinde yer almasından kaynaklanmaktadır.

İslam dini, malın teslim alınması konusunda, belirli bir yöntem veya şekil ortaya koymamış, bunu örf ve teamüle bırakmıştır. Günümüzde ise teamüller hükmi teslim üzerinde oluşmuş, hükmi teslimin uygulanması ise İslam bilginleri tarafından da olumlu karşılanmıştır. Ayrıca teslimin amacı, satılan mal üzerinde tasarrufta bulunulmasını sağlamak olduğundan bu amacın gerçekleşmesini sağlayan ve mal üzerinde tasarrufa imkân tanıyan her yöntem malın teslim edilmiş olduğu manasına gelir⁴³.

5.3 Murabaha Sözleşmesinin Akdedilmesi

Bilindiği üzere, çağdaş murabaha müşterinin murabahaya konu malı satın almak istemesiyle süreç başlar ve müşterinin alacağı malı murabih satın aldıktan sonra murabihattan satın alacağına dair vaatte bulunur. Eğer müşteri murabih satın aldıktan sonra bağlayıcı olan vaadinden dönüp malı satın almazsa, murabih burada ortaya çıkan fiili zararı müşteriye tazmin ettirir.

⁴¹Feyyaz, *et-tatbikât*, s.74.

⁴²Hey'etu'l-Muhasebe, *el-Meâyîru 'ş-şer'iyye*, s.124.

⁴³Hey'etu'l-Muhasebe, *el-Meâyîru 'ş-şer'iyye*, s.125.

Murabih ile müşteri arasında satış gerçekleştikten sonra müşteri ortaya çıkan borcu taksitler halinde, peşin veya vade ile ödeyebilir. Çünkü murabaha akdi bir tür satış sözleşmesidir. Ancak taksitli veya vadeli ödeme durumunda müşteri borcunu ödemeyi geciktirirse, borç tutarı artırılmaz. Çünkü borcun artırılması demek İslam dininin haram kıldığı cahiliye ribasına dönüştürmek demektir⁴⁴.

5.4 Murabaha İşleminde Teminatlar

Murabaha akdinde, murabihın müşterisine, “eğer taksitlerde bir gecikme olursa mal bedeli peşinen ödenir” şeklinde şart koşmasında herhangi bir sakınca yoktur. Bu durum, “Müslümanlar ileri sürdükleri şartlara bağlı kalırlar” hadis-i şerifine dayandırılır⁴⁵.

Ancak murabihın müşterisine “bedelin tamamı ödenmedikçe malın mülkiyeti müşteriye geçmez” şeklinde koyduğu şart geçersizdir. Çünkü bu şart sözleşmenin birincil hükümlerinden biri olan malın mülkiyetinin müşteriye geçmesi kaidesine aykırı bir şarttır.

Murabih murabaha sözleşmesi yaptıktan sonra müşterinin borcunu ödemesi noktasında bir gecikmesi söz konusu olduğunda, sözleşmeye müşteriden hayır işlerine harcanmak üzere ek bir ücret alma şartı koyabilir. Bu uygulama, maliki mezhebinde kabul edilen “bağışta/teberru da bulunma yüklenimi” (el-iltizam bi'tteberu') niteliğinde olmasına dayanır.

Murabaha sözleşmesi tamamlandıktan sonra murabih ile müşteri borcun vadesini yapılandırmak isteyip, vadeyi uzatma noktasında anlaşmaya varırlarsa, murabih bu durumda vadeyi uzatabilir fakat borcun miktarında bir artırma yapamaz.

Murabaha sözleşmesi tamamlandıktan sonra müşterinin borcunu vadesinden önce ödemek istemesi durumunda ise murabih satıştan dolayı müşteriden alacak olduğu borcunda indirim gidebilir. Bu alacak ile borçlu arasında borç tutarında indirim gidilerek ödeme yapılması üzerinde sulh anlamına gelir⁴⁶.

⁴⁴Hey'etu'l-Muhasebe, *el-Meâyîru 'ş-şer'iyye*, s.126.

⁴⁵Hey'etu'l-Muhasebe, *el-Meâyîru 'ş-şer'iyye*, s.126.

⁴⁶Hey'etu'l-Muhasebe, *el-Meâyîru 'ş-şer'iyye*, s.127.

6. KLASİK MURABAHA İLE ÇAĞDAŞ MURABAHA ARASINDAKİ FARKLAR

Klasik murabaha ile çağdaş murabaha arasındaki farkların belli başlılarını sıralayacak olursak;

1. Klasik murabaha iki taraflı iken (alıcı ve satıcı) çağdaş murabaha üç taraflı (malı talep eden müşteri, katılım bankası ve satıcı) bir işlemdir.
2. Klasik murabahada başta müşteri yok iken çağdaş murabahada vardır⁴⁷.
3. Klasik murabahada satıcı malı uygun bir fiyata satmak amacıyla kendisi için alırken çağdaş murabahada katılım bankası, malı kendisi için değil müşteri talebi üzerine almaktadır⁴⁸.
4. Klasik murabahada taahhüt yer almaz iken çağdaş murabaha da taahhüt önemli bir yer teşkil etmektedir⁴⁹.
5. Klasik murabahada yanlış bilgi verme ihtimali oldukça fazla iken çağdaş murabahada müşteri murabaha akdinden önce malın özelliklerini ve fiyatını bilmekte olduğu için yanlış bilgi verilme ihtimali oldukça düşüktür⁵⁰.
6. Klasik murabahada ilk akdin niteliği, mal bedeli ve satıcının yükümlülükleri gibi meselelerin üzerinde durulurken, çağdaş murabahada taahhüt, teslim, garanti, vekalet konularının üzerinde durulmaktadır. Ayrıca iktisadi, kanuni ve idari unsurlar çağdaş murabaha tartışmalarının bir parçası haline gelmiştir⁵¹.

7. MURABAHA AKDİNİN ÇOK TERCİH EDİLMESİNİN SEBEPLERİ

Murabaha akdinin günümüzde çok tercih edilmesinin sebeplerini sıralayacak olursak;

1. Murabaha akdinin uygulanış şeklinin diğer akitlere nazaran kolay olması ve geniş bir alanda uygulanabilir olması tercih edilme noktasında murabahayı diğer akitlerden bir adım öne çıkarmaktadır.

⁴⁷Cebeci, *Murabaha Tartışmaları*, s.36.

⁴⁸Ebu Zeyd, *Bey'u'l-murâbaha* s.91.

⁴⁹Ebu Zeyd, *Bey'u'l-murâbaha* s.90.

⁵⁰Ebu Zeyd, *Bey'u'l-murâbaha*, s.91.

⁵¹Cebeci, *murabaha tartışmaları*, s.39.

2. Günümüzde yaşayan insanlar yapacağı iktisadi işleri genellikle bir ortaklık kurmadan yapmayı tercih etmektedir. Netice olarak ortaklık kurmak yerine, mal satın alarak üzerine düşen borcu ödemeyi müşteriler daha çok benimsemektedir⁵².

3. Murabaha akdinin yapısı gereği katılım bankası tarafından alınan tedbirlerin katkısıyla murabahanın mevcut işlemler içinde taraflar için daha az risk taşıması da tercih edilme noktasında önemli bir etkidir⁵³.

⁵²Ebu Zeyd, *Bey'u'l-murâbaha*, s.29-30.

⁵³Rabia, *Sıyağ'u't-temvîl bi'l-murâbaha*, s.131.

İKİNCİ BÖLÜM
OSMANLIDA MURABAHA UYGULAMALARI

1. OSMANLI DEVLETİNDE VAKIF VE PARA VAKIFLARI

Arapça bir terim olan vakıf kelimesinin sözlük anlamı durma, durdurma, hareketten mahrum bırakma, hapsedme gibi manalarda kullanılmakla beraber çoğulu içinde vukuf ve evkaf kelimeleri kullanılmaktadır. Vakıf kelimesi, isim olduğu halde “vakfetmek” karşılığında mastar şeklinde bazen de “mevkuf” olarak ismi meful kalıbında kullanılmıştır. İsmi meful kalıbında kullanıldığında ise mana “vakf olunmuş” şeklinde değişime uğrar⁵⁴.

Diğer taraftan vakıf, belli gayelerin gerçekleşmesi için menkul veya gayrimenkul malın bir amaca tahsisidir. Vakfiye ise, vakfın kuruluş gayesini, vakfedilen malların envanterini ve bunların işletilme şeklini, vakfın gelirlerinin harcandığı yerleri gösteren ve yargıç kararıyla tescil edilen bir vesikadır. Osmanlı imparatorluğunda söz konusu vakfiyeler, öncelikle İslâm’a uygunluğu kontrol edildikten sonra kadı siciline kaydedildikten sonra kesinleşirdi⁵⁵.

Para vakfı ise; kuruluş sermayesinin bir kısmı ya da tamamı nakit paradan oluşan vakıftır⁵⁶. Tarihe baktığımızda, İslam toplumlarında girişimcilerin fon sağlama işlemleri karzı hasen, mudarabe, müşarake, murabaha, istisna, muzaraa, musakat, muğarase, icare akitleri ve ortaklıklarıyla çözülmeye çalışılmıştır. Bu sorunun çözülmesinde ise para vakıfları büyük rol oynamıştır. Para vakıfları, toplumdaki girişimcilerin fon sorunlarının yanında devlet ve bazı kamu kuruluşlarının fon ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yer tutmuştur.

Vakıflarda “ebedilik” niteliği aranması nakit paranın vakfedilip edilemeyeceği konusunu gün yüzüne çıkarmış ve uzun süre tartışılmıştır. Şeyhu’l-İslâm Ebussuud Efendi’nin (ö.982/1574) “nakit para vakfında, malın cinsinin (mislin) devamı, kendisinin (aynının) devamı hükmündedir.” fetvası ile para vakıflarının önü büyük ölçüde açılmıştır⁵⁷.

1.1 Vakıfların Gelir Kaynakları

Birçok alanda finansman desteği sağlayan vakıfların kuruluş aşamasında iki kaynaktan beslendikleri görülmektedir. Bunlardan ilki, daha çok padişahlar, hanedan

⁵⁴İsmail Kurt, *Para Vakıfları Ve Davut Paşa Mahkemesi’nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri*, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, s.1.

⁵⁵Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.s.1.

⁵⁶Tahsin Özcan, *Vakıf Medeniyeti Ve Para Vakıfları*, Türkiye Finans Katılım Bankası Kültür Yayınları No:2, 2010, s. 97.

⁵⁷Hamdi Döndüren, *Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları Ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi*, T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 1, 2008 S. 3

mensupları ve devlet adamları tarafından kurulan ve desteklenen vakıflardır. Bu vakıflara irsadi vakıf ya da tahsisat vakıfları denmektedir. Bu tür vakıfların temel özelliklerinin en başında geleni ise, devletin mali imkânlarından istifade ederek bu imkânları vakfa aktarıp vakfiyede yer alan faaliyetlerinin fonlanmasında kullanılmasıdır. Bu şekilde devlet adamları arasında vakıf kurma geleneği oluşturulmuş, özellikle dini, ilmi, sıhhi ve kültürel alanda yapılan çalışmaların alt yapısının hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

İkinci olarak da Osmanlı hanedanı ve devlet adamları dışında kalan kesimin sadakai cariye anlayışıyla kurduğu vakıflar ikinci gelir kaynağını konumundadır. Sayıları binlerle ifade edilen bu tür vakıflar hacim itibariyle birinci kaynaktan beslenen vakıflara nazaran daha mütevazıdır. Bu iki kaynaktan beslenen ve yüzyıllar geçtikte kümülatif bir şekilde büyüyen vakıf sistemi yukarıda belirtilen hizmet alanlarında önemli bir finansman kaynağı oluşturmuştur. Bu kaynaklardan beslenen vakıfların bu gelirleri değerlendirerek vakfa kazanç sağladığı alanlar üç kısımda incelenebilir.

1.1.1 Arazi Gelirleri

Arazi gelirleri, vakıfların için önemli bir yer tutmaktadır. Vakfa tahsis edilmiş olan araziler üç şekilde değerlendirilmiş ve gelir elde edilmiştir. Birincisi; doğrudan vakıf görevlileri tarafından işletilerek elde edilen gelirlerdir. İkincisi; ürün ortaklığı ile elde edilen gelirlerdir. Üçüncüsü de; arazinin kiralanması ile elde edilen gelirlerdir.

1.1.2 Kira Gelirleri

Osmanlı vakıflarında kira gelirleri de arazi gelirleri gibi önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Vakfa tahsis edilen mülkler arasında yer alan çarşılar, hanlar, dükkânlar imalathaneler ticari faaliyetler için alt yapı oluşturmasının yanında tüccarların ve zanaatkârların düşük kiralara ve uygun koşullarla gayri menkul kiralayarak buralarda faaliyetlerini icra etmeleri noktasında büyük bir imkân sağlamıştır.

Aynı şekilde vakıfların bünyesinde yer alan ev ve odalar da halkın önemli bir kısmının barınma sorununu çözümlenerek şehir hayatında önemli bir yer teşkil eden mesken ihtiyacını gidermiştir. Bu ev ve odalardan istifade edenlerin başında da vakıf görevlilerinin geldiği söylenebilir.

1.1.3 Nakit Paralardan Elde Edilen Gelirler

Vakıf gelirleri arasında önemli bir yer tutan diğer bir gelir kalemi ise para vakıflarıdır. Faiz şüphesi nedeniyle ciddi tartışmalara neden olan para vakıfları 16.yy sonrası yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Bu süreçte vakfedilen nakitler para vakıflarında büyük meblağlar oluşturmuştur. Vakıf paralarının işletilmesi neticesinde yıllık %10 ile %20 arasında bir gelir elde edildiği görülür. Vakfedilen paralar ana sermaye muhafaza edilmek suretiyle teslim alındıktan sonra belirlenmiş olan alanlarda kullanılmıştır.

Gayri menkul varlıklarının vakfedilmesinin yanında menkul değerlerinde vakfedilebilmesinin önünü açan para vakıfları vakıf sistemine dâhil olan fonları büyük ölçüde artırmış, küçük birikimleri de kendisine çekmeyi başarmıştır. Diğer taraftan vakfedilen paraların birçok alanda çeşitli şekillerde işletilmesiyle kredi piyasasına arz edilen nakit tutarında önemli derecede artışlar yaşanmış ve kredi piyasalarında nispeten istikrarlı bir işleyiş gerçekleştirilmesi yönünde önemli, bir katkı sağlamıştır⁵⁸.

Osmanlı devletinde ilk para vakfı, Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulduğu nakledilen ve gelirinin İstanbul'a et teminini sağlayan kasapların zararını karşılamak için kullanıldığı kaydedilen kasap akçesidir. Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan bu vakfın faaliyetleri hakkında net bir bilgi olmamakla beraber Fatih Sultan Mehmet vakfın kuruluş amacı doğrultusunda 20 000 veya 24 000 akçeyi söz konusu amaca vakfetmiştir. Bu vakfa benzer bir vakfa da Kanuni Sultan Süleyman zamanında rastlanmaktadır. Zengin vakıfların bazıları ve zengin kişiler tarafından özellikle de zengin Yahudilerden bu amaçla elde edilen paralarla bir vakıf oluşturulmuş, vakıf kurulduktan sonra devlet adamları da vakfa katkıda bulunmuşlardır⁵⁹.

İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet'ten itibaren, 1456-1551 yılları arasında 1161 para vakfı kurulmuştur. Diğer taraftan Kanuni Sultan Süleyman İstanbul'un et ihtiyacı için kendinden önce bu amaçla tesis edilen para vakıflarını birleştirerek, 698 bin akçelik bir vakıf oluşturmuştur. Bu vakıflarda toplanan paralar İstanbul kasaplarına kredi olarak kullandırılmış ve günümüzdeki bankaların seviyesine kadar ulaşmıştır. Dolayısıyla para vakıflarını "Vakıf bankalar" olarak isimlendirmek de mümkündür⁶⁰.

⁵⁸Özcan, *Vakıf Medeniyeti Ve Para Vakıfları*, s.46-48.

⁵⁹Özcan, *Vakıf Medeniyeti Ve Para Vakıfları*, s.141.

⁶⁰Döndüren, *Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları*, s.4.

2. PARA VAKIFLARINDA TOPLANAN PARALARIN MURABAHA OLARAK KULLANILMASI

Para vakıflarında toplanan bu fonlar vakıf senetleri üzerinde yer alan esaslar çerçevesinde kullanılmıştır. Büyük âlimler arasında yer alan İmam Züfer ilk defa mutlak olarak para vakıflarına cevaz vermiş, buralarda toplanan paraların mudarabe, bidaa yoluyla işletilmesini bu işlemlerin sonunda elde edilecek olan gelirin vakfın hayır cihetine harcanması gerektiğini belirtmiştir.

Vakfedilen paraların finansman yöntemi olarak kullanılma yöntemlerini şu başlıklar altında toplamamız mümkündür:

- a) **Kârz**: Finansman ihtiyacı olana vakıftan verilen ödünç paranın aynı miktarda geri alınmasıdır.
- b) **Bidaa**: Vakfın parasını Allah rızası için belli bir süre işletip anaparanın ve kârın tümünü vakfa geri vermektir⁶¹
- c) **Mudarabe (emek sermaye ortaklığı)**: Darb kökünden türemiş bir kelimedir. Yeryüzünde dolaşmak, yola çıkmak veya yol tepmek gibi manalara gelir. Araplar; ticaret için sefere çıkmaya, "Darbu'n fi't-ticare" demişlerdir. İslâmî istilahta, "Bir taraftan sermaye, diğer taraftan emek olmak üzere, kâr hususunda yapılan anlaşmaya mudarabe denir". Mecelle'de, "Mudâraba, bir taraftan sermaye ve diğer taraftan sa'y ve amel olmak üzere bir nevi şirkettir. Sermaye sahibine Rabbü'l-mal ve âmîle (emek sahibine) mudarib denilir." hükmü yer almıştır.
- d) **Müşarake (sermaye ortaklığı)**: İki ve daha çok kişinin ticaret yapmak, kazandıkları kârı paylaşmak üzere ortaklık kurmasıdır. Tasarrufların doğrudan yatırımlara ve ekonomik faaliyetlere sevki, sanayi, ticaret ve tarım kesiminde sermaye birikimi oluşturulması, müşârake yoluyla mümkündür. Burada her ortak şirkete belli miktar sermaye veya hem sermaye hem de emeği ile ortak olur. Net kârın paylaşılması serbest sözleşme ile olur. Zarara katlanma ise sermaye oranlarına göredir.
- e) **İstiğlal**: Paraya ihtiyacı olan kişilerin menkul ve gayrimenkulünü vakfa satıp parasını aldıktan sonra bu mülkü belli bir zaman dilimi için kiralayıp

⁶¹Hamdi Döndüren, *16. Yüzyıl Kültürümüzde: Finansman Ve İstihdam Politikası*, TC. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sayı: 7, Cilt: 7,1998, s. 65

kullanmaya devam etmesi ve vakfa olan borcunu ödedikten sonra mülkünü geri almasıdır.

- f) **Bey'u'l-iyne:** Bir kişinin herhangi bir malı veresiye satın alıp teslim-tesellümden sonra alıcıdan peşin fiyatla ve daha az bedelle satın alarak aradaki fiyat farkıyla kâr elde etmesidir.
- g) **Murabaha:** Manası "malı peşin veya taksitle alıp kar koyarak veresiye satmaktır." Kanûnî döneminde vakıf paranın "Murâbaha" yoluyla işletildiği ve elde edilen kârın (rıbh) İstanbul kasaplarına sermaye olarak kullanıldığına dair vesikalar mevcuttur⁶².

3. MURABAHA NİZAMNAMESİ

Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan 22 Mart 1303 tarihli nizamnamedeki hükümler şu şekilde özetlenebilir.

- a) Faiz oranı bakımından; nizamnameye göre adi ve ticari işlerde en yüksek faiz oranı yüzde dokuzdur. Nizamnamenin bu faiz oranına ilişkin düzenlemesinin yürürlük alanı oldukça daralmıştır. Borçlar Kanunu ile adi işlerde faiz oranının %5 olarak belirlenmiş olması, nedeniyle Murabaha Nizamnamesinin bu hükmü adi işler için geçerli değildir. Diğer yandan Ödünç Para Verme İşleri Kanunu'nda, ödünç para verme işlerini meslek olarak yapanlara ilişkin olarak uyulacak faiz oranını düzenlemiştir. Diğer yandan Ticaret Kanunu (m. 1473), Murabaha Nizamnamesinin ticari işlere ilişkin hükümlerini yürürlükten kaldırdığından, bu oran ticari işler için de geçerli değildir. Ticaret Kanunu m. 8, ticari işlerde faiz miktarının serbestçe belirlenebileceğini öngörmüştür.
- b) Nizamnameye göre kanuni faizden fazla bir oran ile sözleşme yapılmış ise, faizin miktarı kanuni orana düşürülür.
- c) Ne kadar süre geçerse geçsin faiz anaparayı aşamaz. Bu hükmün özellikle uzun vadeli krediler açısından sorun doğuracağı düşünülmüş ise de, nizamnamenin ticari işlere ilişkin hükümlerinin yürürlükten kaldırıldığı göz önüne alınır, bu sınırlamanın ticari işler için geçerli olmadığını kabul etmek gerekir.
- d) Faize faiz yürütülmesi yasaktır. Ancak iki halde buna istisna getirilmiştir.

⁶²Kurt, *Para Vakıfları Ve Davut Paşa Mahkemesi'nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri*, S. 12.

Bunlardan birisi halen yürürlükteki ticaret kanunu ile de kabul edilmiş olan cari hesapta faize faiz yürütülebilmesidir. Diğer bir istisna ise, üç yıl işlemiş bulunan ve ödenmemiş olan faizin borç alan ve verenin anlaşması ile anaparaya eklenmesi ve buna tekrar faiz yürütülebilmesidir⁶³

4. OSMANLI DÖNEMİNDEKİ BAZI MURABAHA VAKIFLARI

Osmanlı dönemine ait bazı murabaha vakfiyeleri şu şekildedir;

- *Vakıf: Hacı oğlu Salih bin ali Vakfı*

Tarih: 27 R.evvel 1328 25-Safer-329

Vakfeden: İnebolu Naibi İsmail Hakkı

Vakfedilen: 2058 kuruşu cedit

Değerlendirilme yöntemi: murabaha

Şart Koşulan Harcama Alanı: senelik yapılan kârın 120 kuruşu imama 120 kuruştan arta kalan kâr ise caminin tamiri ve ihtiyaçlarına verilmek üzere⁶⁴ ...

- *Vakıf: Çelebizade el-Hâcc Mehmed Ali Efendi ibn Ali vakfı*

Tarih: 25 Zilkade 1318 tarih 17 Cemâziye'l-evvel 1319

Vakfeden: Giresun Nâibi Yakub Sabri

Vakfedilen: 1000 kuruş

Değerlendirilme yöntemi: murabaha

Şart Koşulan Harcama Alanı: senelik elde edilen 120 kuruşun yarısı imama, diğer yarısı olan 60 kuruş da o camide görev yapan ikinci imama verilmek üzere⁶⁵ ...

⁶³<http://www.frmtr.com/siyasal-bilgiler-hukuk/1033290-murabaha-nizamnamesi-ticaret-hukuku.html>

⁶⁴600 Nolu Defterin 181. Sayfa 220. Sırasında Kayıtlı "Hacı Oğlu Salih Bin Ali Vakfı" na Ait 1328 Tarihli Vakfiyenin Yeni Harflere Çevirisidir.

⁶⁵603 Nolu Defterin 134. Sayfa 229. Sırasında Kayıtlı Giresun'da "Çelebizade El-Hâcc Mehmed Ali Efendi İbn Ali Vakfı" na Ait 27 Şabân 1316 Tarihli Vakfiyenin Yeni Harflere Çevirisidir.

- *Vakıf: es-Seyyid Abdussamed Efendi bin eş-Şeyh Abdurrahim Efendi Vakfı*

Tarih: 10 Zilkade 332

Vakfeden: Mahkeme-i Şeriyeye Başkâtibi Kazım Hulûsi

Vakfedilen: 26.000 akçe

Değerlendirilme yöntemi: murabaha

Şart Koşulan Harcama Alanı: Her sene 10 u 11 hesâbı üzere istirbah olunup elde edilen kârı, cami imamına ve çalışan kişilere verilmek üzere⁶⁶ ...

- *Vakıf: Hayrullah Efendi Vakfı*

Tarih: 15 Cemaziye'l-ahir 1236

Vakfeden: -

Vakfedilen: 11.000 kuruş

Değerlendirilme yöntemi: murabaha ve istiğlal

Şart Koşulan Harcama Alanı: 10 u 11,5 kuruş hesabı üzere istirbah ve istiğlal olunup elde edilen 1600 kuruşun 700 kuruşu araba ve beygir ücretlerine ve dine hizmet adına muhtelif çalışanlara dağıtılmak üzere⁶⁷ ...

- *Vakıf: El hacce Ayşe hatun binti Hüdaverdi hatun vakfı*

Tarih: -

Vakfeden: -

Vakfedilen: 60.000 akçe

Değerlendirilme yöntemi: murabaha

⁶⁶605 Numaralı Defterin 111.Sayfa 155.Sırasında Kayıtlı Kayseri'de "Es-Seyyid Abdussamed Efendi Bin Eş-Şeyh Abdurrahim Efendi Vakfın"na Ait 1014 Târihli Vakfiyenin Yeni Harflere Çevirisidir.

⁶⁷580 Numaralı Defterin 228. Sayfa 107. Sırasında Kayıtlı Üsküdar'da "Hayrullah Efendi Vakfı" Na Ait 15 Cemaziye'l-Ahir 1236 Tarihli Vakfiyenin Yeni Harflere Çevirisidir.

Şart Koşulan Harcama Alanı: Her 1000 akçesinin senede 120 akçe istirbah olunması ve senelik elde edilen kârından dine hizmet eden muhtelif şahıslara verilmek üzere⁶⁸ ...

- *Vakıf: İbrahim ağa bin Ahmet vakfı*

Tarih: -

Vakfeden: Sabıkan Çukadar Ağayı Hazreti Şehriyari İbrahim Ağa

Vakfedilen: 2000 kuruş

Değerlendirilme yöntemi: murabaha ve istiğlal

Şart Koşulan Harcama Alanı: 10 u 11,5 hesabı üzere istirbah ve istiğlal edilip muhtelif alanlarda çalışan işçilere verilmek üzere⁶⁹ ...

- *Vakıf: Kadın Hanı Ağası el Hacc Eyyüb Ağa ibni Abdullah Efendi Vakfı*

Tarih: -

Vakfeden: -

Vakfedilen: 121.440 gümüş akçe

Değerlendirilme yöntemi: murabaha

Şart Koşulan Harcama Alanı: 10 u 11,5 hesabı üzere istirbah edilip medresede görev yapan müderris ve diğer çalışanların ücretlerinin kârşılanması ve cami görevlilerinin ücretlerinin kârşılanması şartıyla⁷⁰ ...

- *Vakıf: Es-Seyyid el-Hac Mehmet Çelebi İbni Süleyman Vakfı*

Tarih: -

Vakfeden: -

⁶⁸ Vakıflar Arşivi, Ankara.

⁶⁹ Vakıflar Arşivi, Ankara.

⁷⁰ Vakıflar Arşivi, Ankara.

Vakfedilen:200 cedit kuruş

Değerlendirilme yöntemi: murabaha

Şart Koşulan Harcama Alanı:10 u 11,5 hesabı üzere istirbah olunup elde edilen kârın cami görevlilerine ve dine hizmet eden muhtelif şahıslara ücretlerinin ödenmesi şartıyla⁷¹ ...

- *Vakıf: Mustafa Efendi ibni Ahmed Efendi Vakfı*

Tarih: -

Vakfeden: -

Vakfedilen:300 kuruş

Değerlendirilme yöntemi: murabaha

Şart Koşulan Harcama Alanı:10 u 11,5 hesabı üzere murabaha-i şeriyyesinden elde edilen kârın cami görevlilerine verilmesi şartıyla⁷² ...

- *Vakıf: -*

Tarih: -

Vakfeden: Süleyman Efendi

Vakfedilen:5000 kuruş

Değerlendirilme yöntemi: murabaha ve istiğlal

Şart Koşulan Harcama Alanı: 10 u 11 hesabı üzere istirbah ve istiğlal olunup elde edilen kârın cami giderlerine ve muhtelif alanlarda çalışan işçilerin ücretlerinin kârşılanması şartıyla⁷³ ...

⁷¹ Vakıflar Arşivi, Ankara.

⁷² Vakıflar Arşivi, Ankara.

⁷³ Vakıflar Arşivi, Ankara.

- *Vakıf: El hacc mehmed efendi ibni el hacc ahmed efendi vakfi*

Tarih: -

Vakfeden: -

Vakfedilen: 500 kuruş

Değerlendirilme yöntemi: murabaha ve istiğlal

*Şart Koşulan Harcama Alanı: 10 u 11, 5 hesabı üzere İrbah ve istiğlal olunup
Elde edilen kârın cami görevlilerine ve caminin giderlerine verilmesi şartıyla⁷⁴ ...*

- *Vakıf: Sabık Anadolu Beylerbeyi Yahya Paşa Vakfi*

Tarih: -

Vakfeden: Sabıkan Anadolu Beyler Beyisi Yahya Paşa

Vakfedilen: 500.000 akçe

Değerlendirilme yöntemi: murabaha ve istiğlal

Şart Koşulan Harcama Alanı: 10 u 11 hesabı üzere istirbah ve istiğlal olunup

*Elde edilen kârı muhtelif alanlarda çalışanların ücretlerinin karşılanması
şartıyla⁷⁵*

- *Vakıf: Defteri Sabık Abdülbaki Paşa Vakfi*

Tarih: -

Vakfeden: -

Vakfedilen: 500.000 Akçe

Değerlendirilme yöntemi: murabaha ve istiğlal

⁷⁴ *Vakıflar Arşivi, Ankara.*

⁷⁵ *Vakıflar Arşivi, Ankara.*

Şart Koşulan Harcama Alanı: Senevi 10 u 11 akçe hesabı üzere muamelei şeriyeye ve murabaha i meriyeye ile istirbah ve istiğlal olunup elde edilen kârın cami giderleri ve münasip hayrata sarf olunması şartıyla⁷⁶ ...

- *Vakıf: El Hacc Yusuf Ağa Vakfı*

Tarih: 15 Rebiulevvel 1233

Vakfeden: -

Vakfedilen: 1000 kuruş

Değerlendirilme yöntemi: murabaha

Şart Koşulan Harcama Alanı: 10 u 11,5 hesabı üzere İstirbah olunup elde edilen kârın cami giderlerine verilmesi şartıyla⁷⁷ ...

- *Vakıf: El Hacc Ahmed Efendi ibni Mustafa ibni Abdurrahman Vakfı*

Tarih: -

Vakfeden: -

Vakfedilen: 1000 kuruş

Değerlendirilme yöntemi: murabaha

Şart Koşulan Harcama Alanı: 10 u 11,5 kuruş hesabı üzere İstirbah olunup elde edilen kârın cami görevlilerinin ücretleri ve cami giderlerine verilmesi şartıyla⁷⁸ ...

5. EYTAM SANDIKLARI UYGULAMASI

Osmanlı devletinde yetim çocukların mallarının vasileri tarafından para vakıflarına benzer bir şekilde işletilerek ve anaparası muhafaza edilerek elde edilen gelirin yetim olan çocuğun ihtiyaçları için harcandığı, rüşt yaşına geldiklerinde ise söz konusu mallarının kendilerine teslim edildiği bir yapı oluşturulmuştur. Bu şekilde

⁷⁶ Vakıflar Arşivi, Ankara.

⁷⁷ Vakıflar Arşivi, Ankara.

⁷⁸ Vakıflar Arşivi, Ankara.

arşivlerde sayısız kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan çıkarılan sonuç şu ki; yetimlerin malları da para vakıflarında var olan yöntemlerle hemen hemen aynı şartlarla işletilmiştir. Aradaki tek fark ise mütevellinin yerini vasinin alması olarak görülmektedir⁷⁹.

Bu sandıklarda yer alan murabaha vakıflarını incelediğimizde, Uluborlu eytam sandığında kayıtlı olan 27.458 kuruş 6 paranın iki yetim adına murabaha ile işletilmek üzere teslim alındığını⁸⁰, Rize eytam sandığında kayıtlı olan 24.278 kuruşun iki yetim adına murabaha ile işletilmek üzere teslim alındığını⁸¹, yine Rize eytam sandığında kayıtlı olan 13.728 kuruş 38 paranın yetim adına murabaha ile işletilmek üzere teslim alındığını⁸² görmekteyiz.

6. ANALİZ

Yukarıda ele alınan vakfiyelerin yanında vakıf tahrir defterlerindeki on sekizinci yüzyıla ait tipik bir kayıt bize şu bilgileri nakletmektedir:

1. Vakfın ismi ve kuruluş amacı,
- 2.Vakfın yer aldığı mahallenin adı,
- 3.Mütevellinin adı,
- 4.Tahririn hangi zaman dilimini kapsadığı,
5. Vakfın orijinal sermayesi,
- 6.Varsa bu sermayeye sonradan ve diğer vakıflardan gelen ek sermaye,
7. Bu şekilde oluşan yeni sermaye,
- 8.Yıllık olarak elde edilen kâr (Murabaha fi sene kâmile). Burada kastedilen kâr, sermayenin yukarıda belirttiğimiz Mudarabe, Bidaa veya Murabaha (Muamele-i şer'iyeye) yollarından birisiyle işletilmesi sonucu elde edilmiştir.
- 9.Kârın sarf edildiği yerler. “Minha el-Masarif” başlığı altındaki bölümde kimlere ve hangi amaçla kârdan harcama yapıldığı belirtilmektedir.

⁷⁹ Özcan, *Vakıf Medeniyeti Ve Para Vakıfları*, s.142.

⁸⁰ Doç. Dr. Recep Ulusoy'un şahsi kütüphanesi.

⁸¹ Doç. Dr. Recep Ulusoy'un şahsi kütüphanesi.

⁸² Doç. Dr. Recep Ulusoy'un şahsi kütüphanesi.

10. "zimem" başlığı altında vakıf anaparasının ne kadarının kimlere işletilmek üzere verildiği. Bu kişilerin oturduğu mahalle ve bu kişilerin cinsiyetleri belirtilmiştir.

18. yüzyıla 16. Yüzyıla ait kayıtlar arasında 16. Yüzyılda kâr için "irad (gelir)" terimi kullanılırken, 18 yüzyılda "Murabaha" denilmesinden başka önemli bir ayrımın bulunmadığı görülmektedir. Buna ek olarak, erken dönem kayıtlarında anaparanın plase edildiği kişiler hakkında bilgi bulunmamasına karşın, bu bilgi 18. yüzyıl kayıtlarında bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, Murat Çizakça'nın tespitine göre, 1078-1220/1667-1805 tarihleri arasında Bursa'da faaliyet gösteren 1559 adet para vakfının yıllık kâr/sermaye ortalaması %12 olmuştur. Bu dönemde sadece dört adet para vakfında bu oran farklılık göstermiştir. Bu duruma göre, vakıf paraların hemen hepsinde %10 - %13 arası bir kâr oranının görülmesi, vakıf mütevellilerinin genel olarak murabaha yöntemine başvurduklarını göstermektedir.⁸³

⁸³Döndüren, *16. Yüzyıl Kültürümüzde: Finansman Ve İstihdam Politikası*, s. 66-67.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞINDA MURABAHA

1. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİM SÜRECİ

Katılım bankacılığının dünya üzerinde hızla yayılması, Türkiye’deki kamuoyu ve iş çevrelerini de etkilemiş durumdadır. Özellikle 1970’li senelerin sonunda katılım bankalarının ortaya koymuş olduğu başarısı ile birlikte Türkiye’de katılım bankacılığına yönelik bir temayül oluşmuş ve sık sık gündeme gelmeye başlamıştır. Fakat mevcut kanunlar, Türkiye’de katılım bankasının açılmasına yönelik alt yapı yetersizliğinin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle 1983 yılında 83/7506 sayılı ve 16 Aralık 1983 tarihli kanun hükmünde kararname ile katılım bankasının kurulması için resmi izin verilerek yasal zemin hazırlanmıştır.

Dünyada bu tür bankalara “İslami Banka” denilirken Türkiye’de bu isim “Özel Finans Kurumu (ÖFK)” olarak belirlenmiştir. Kararnamenin birinci maddesi Özel Finans Kurumları’nın kuruluş, organ, faaliyet ve tasfiyesine ilişkin esaslarını belirleme yetkisini T.C. Merkez Bankası’nın görüşünü almak suretiyle başbakanlığa verilmiştir.

Özel Finans Kurumları’nın kurulması için hukuki altyapı hazırlanmış ancak bu kurumların faaliyete geçebilmesi ve faaliyetlerinin düzenlenmesi için bir kurumun yetkilendirilmesi gerekli görülmüştür. Bu nedenle 1984 senesinde Başbakanlık, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 25.12.1984 tarihli resmi gazetede yayınlanan bir tebliğle Özel Finans Kurumları’nın faaliyete geçmesi için gerekli beyannamenin içeriğinin belirlenmesi, cari hesaplara yönelik düzenlemenin yapılması, kâr ve zarara katılma hesaplarında toplanan fonların tabi olacağı esasların belirlenmesi gibi konularda Merkez Bankasını yetkilendirmiş ve 25 Şubat 1985 tarihinde Özel Finans Kurumları’nın hukuki statüsü tamamlanmıştır⁸⁴.

Hukuki sürecin tamamlanmasının ardından Türkiye’deki ilk Özel Finans Kurumları olarak 1985 yılında Albaraka Türk ve Faisal Finans kurulmuş ve faaliyetlerine başlamışlardır. Daha sonra birçok müteşebbis bu alana yatırım yapmaya karar vermiş, ardi adına birçok özel finans kurumu kurulmuştur. Sırasıyla 1989 yılında Kuveyt Türk Finans Kurumu, 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu, 1995 yılında İhlas Finans Kurumu ve 1996 yılında Asya Finans Kurumu faaliyete geçmiştir.

Özel Finans Kurumlarının kuruluş ve faaliyetleri, 19 Aralık 1999 tarihine kadar 83/7506 sayılı kanun hükmünde kararname ile düzenlenmekteydi. Özel Finans Kurumları aslında bankacılık hizmeti sunmakta iken kanundaki yerleri bankadan farklı

⁸⁴Emel İftar, *Katılım Bankacılığı Tarihi*, (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 68-69

tutulmaktaydı. Bundan dolayı gerek yurt içi gerekse yurtdışı işlemlerinde zaman zaman sorunlar oluşuyordu. Bu sorunları ortadan kaldırmak için 1999 yılında çıkarılan 4491 sayılı kanun ile Özel Finans Kurumları da 4389 sayılı bankalar kanunu kapsamına alınıp resmi olarak banka statüsüne entegre edilmiştir.

2001 yılında Faisal Finans özel finans kurumu ortak yapısında ve isminde değişikliğe giderek Family Finansa dönüşmüştür. Aynı sene yaşanan başka bir gelişme ise, Özel Finans Kurumlarının düzeltmek için senelerce uğraşmasını gerektiren bir itibar sorununa sebep olmuştur. 2001 yılında ihlas finans kurumunun faaliyeti bankacılık düzenleme ve denetleme kurumu tarafından durdurulmuş ve bankacılık ruhsatı elinden alınmıştır. Bu nedenle halk nezdinde Özel Finans Kurumlarının edindiği yer sarsıntıya uğramış ve Katılım Bankaları bu algıyı değiştirebilmek için senelerce emek harcamıştır.

Özel Finans Kurumları her ne kadar bankacılık kanununa dâhil edilse de isminde banka kelimesinin geçmemesi çeşitli karışıklıklara yol açmıştır. Bu nedenle 2005 yılında 5411 sayılı bankacılık kanunuyla “Özel Finans Kurumu” ismi “Katılım Bankası” olarak değiştirilmiş ve bankacılık kanununa göre şu tanım yapılmıştır: “Katılım bankaları özel cari ve katılma hesaplarıyla fon toplamak ve kredi kullanırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerini ifade eder”. Sonuç olarak değişim sadece isimde olmuş, çalışma prensipleri ve yöntemleri aynı şekilde devam etmiştir⁸⁵.

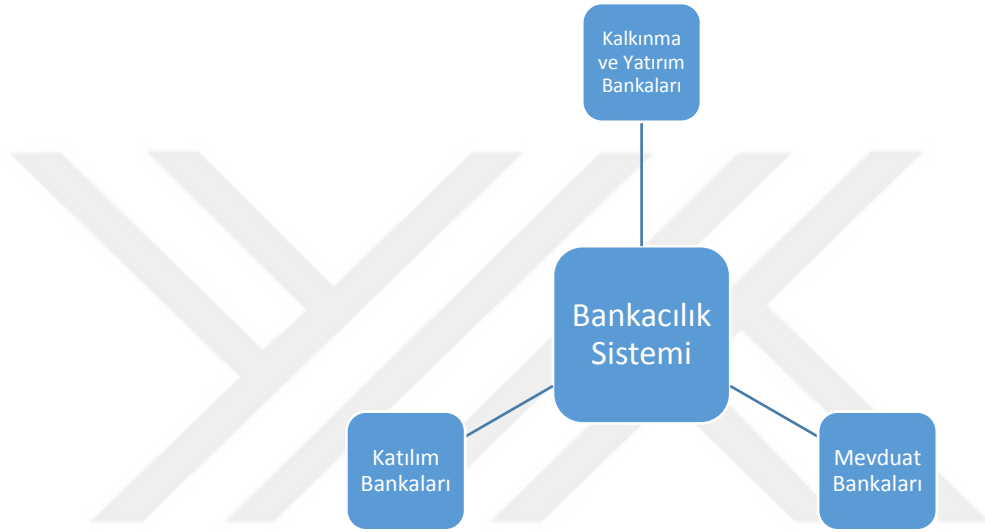
2005 yılının sonlarına geldiğimizde ise Anadolu Finans Kurumu ve Family Finans Kurumu birleşerek bundan sonraki dönemde Türkiye Finans Katılım Bankası adı altında faaliyetlerine devam etme kararı almıştır. 2006 yılında katılım bankaları arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) kurulmuş, 2008 yılında da Türkiye Finans Katılım Bankası, Suudi Arabistan kökenli The National Commercial Bank (NCB) tarafından satın alınarak faaliyetlerine aynı doğrultuda devam etmiştir⁸⁶.

⁸⁵Hüseyin Tunç, *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul, 2010, s.185.

⁸⁶Şerafettin Özsoy, *Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş*, İstanbul, 2012, s.84.

2. İSTATİSTİKLERLE TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞININ MEVCUT DURUMU

Bankacılık sistemi içerisinde yer alan katılım bankaları Türk Bankacılık Sisteminde alternatif değil, sistemi tamamlayıcı bankalar konumundadır. Bununla birlikte mevduat bankaları ile yatırım bankaları yanında üçüncü tarz bir bankacılık olarak görülmektedir. Fonksiyonel olarak mevduat bankalarına benzese de finansman toplama ve kullandırma yöntemleri farklıdır.

Türk bankacılığının sektörel büyüklüklerine baktığımızda ise mevduat bankalarının toplam 31, katılım bankalarının toplam 4, kalkınma ve yatırım bankalarının ise toplam 13 tane olduğunu görmekteyiz.

Tablo 1: Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü

Bankalar	Kuruluş Sayısı	Aktifler		Toplanan Fonlar		Kullandırılan Fonlar	
		Milyon TL	Payı (%)	Milyon TL	Payı (%)	Milyon TL	Payı (%)
Mevduat Bankaları	31	1.566.189	90,4	887.824	93,05	963.701	89,5
Katılım Bankaları	4	96.086	5,5	61.495	6,5	67.219	6,2
Kalkınma ve Y. Bankaları	13	70.136	4,1	0	0	46.575	4,3
Toplam	48	1.732.411	100	949.319	100	1.077.495	100

KAYNAK:
BDDK, 2013

Katılım bankalarının bankacılık sektöründe yer edindikten sonra hızla büyümesi istatistiklere de olumlu bir şekilde yansımaktadır. Katılım bankaları her geçen sene

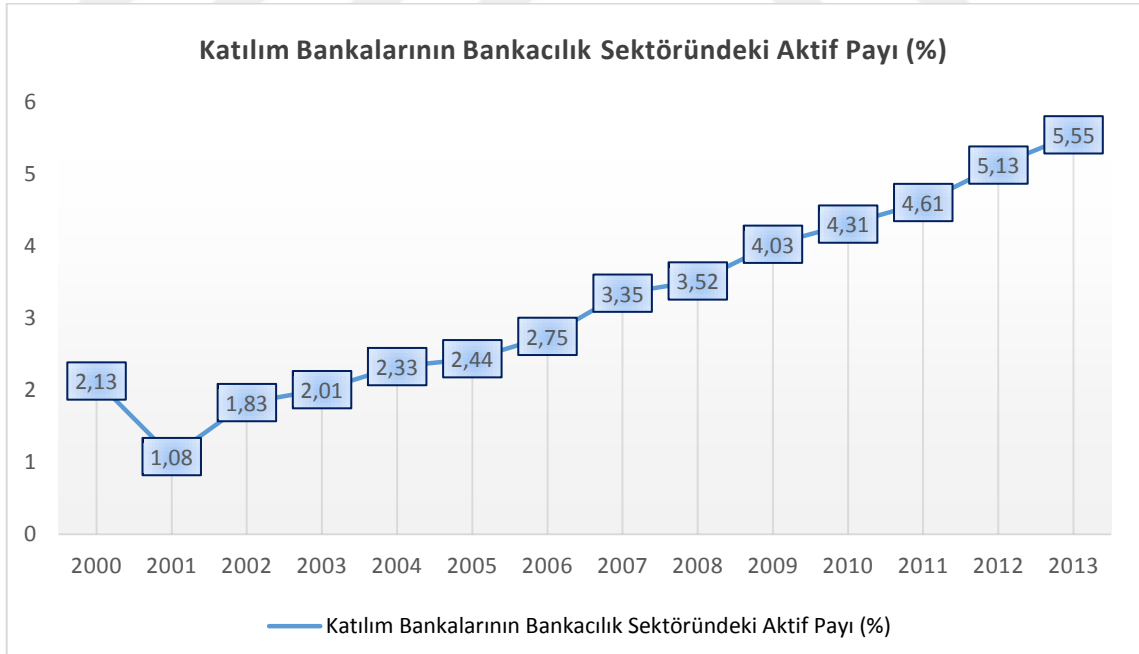
bankacılık sektöründen aldıkları payı artırmaktadırlar. Katılım bankalarının 2000 senesinde toplam aktifi 2.266.000 iken 2013 te bu rakam 96.086.000 a ulaşmış durumdadır. Bankacılık sektörü içerisindeki payı da 2,13% ten 5,55% e çıkmıştır.

Tablo 2: Aktif Büyüme (Bin TL.)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	2.266.000		106.549.000	2,13%
2001	2.365.000	4,37%	218.873.000	1,08%
2002	3.962.000	67,53%	216.637.000	1,83%
2003	5.112.934	29,05%	254.863.000	2,01%
2004	7.298.601	42,75%	313.751.000	2,33%
2005	9.945.431	36,26%	406.915.000	2,44%
2006	13.729.720	38,05%	498.587.000	2,75%
2007	19.435.082	41,55%	580.607.000	3,35%
2008	25.769.427	32,59%	731.640.000	3,52%
2009	33.628.038	30,50%	833.968.000	4,03%
2010	43.339.000	28,88%	1.006.672.000	4,31%
2011	56.076.929	29,39%	1.217.711.000	4,61%
2012	70.279.000	25,33%	1.370.614.000	5,13%
2013	96.086.000	36,72%	1.732.413.000	5,55%

KAYNAK:TKBB, 2013

Grafik 1: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Aktif Payı (%)

KAYNAK: TKBB, 2013

Katılım bankalarının topladığı fon miktarlarına baktığımızda 2000 yılında 1.863.000 olan rakam 2013 yılında 61.495.000 rakamına ulaşmıştır. Bankacılık

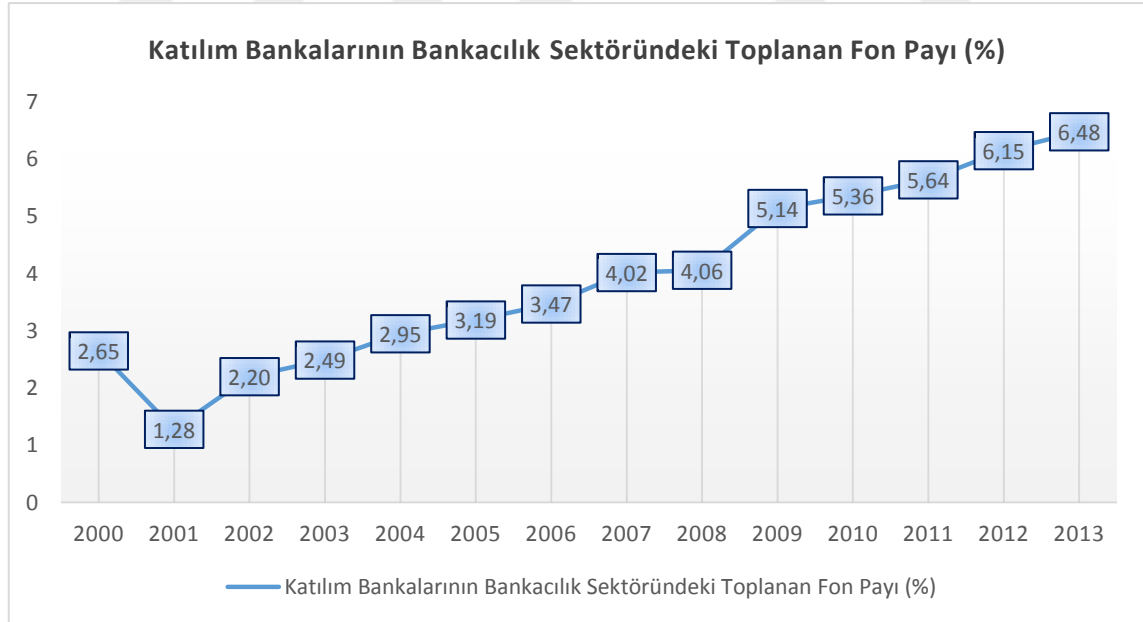
sektöründeki büyüme oranı ise 2000 senesinde 2,65% iken 2013 senesinde bu oran 6,48% olmuştur.

Tablo 3: Toplanan Fon Büyümesi (Bin TL)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	1.863.000		70.305.000	2,65
2001	1.917.000	2,90%	149.438.000	1,28
2002	3.206.000	67,24%	145.594.000	2,20
2003	4.111.000	28,23%	164.923.000	2,49
2004	5.992.000	45,76%	203.386.000	2,95
2005	8.369.000	39,67%	261.948.000	3,19
2006	11.237.000	34,27%	324.069.000	3,47
2007	14.943.000	32,98%	371.927.000	4,02
2008	19.210.000	28,56%	472.695.000	4,06
2009	26.841.000	39,73%	522.415.000	5,14
2010	33.828.000	26,03%	631.119.000	5,36
2011	39.869.282	17,86%	707.510.000	5,64
2012	48.198.000	20,89%	783.888.000	6,15
2013	61.495.000	27,59%	949.319.000	6,48

KAYNAK: TKBB, 2013

Grafik 2: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Toplanan Fon Payı (%)

KAYNAK: TKBB, 2013

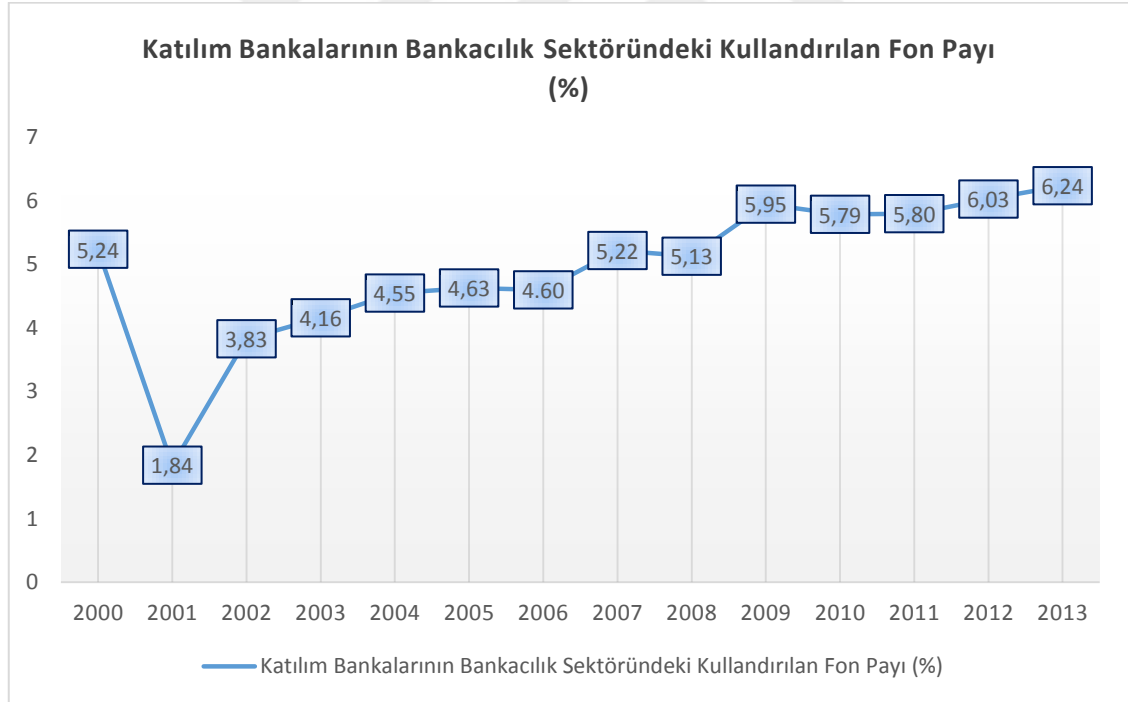
Katılım bankalarının 2000 yılında kullandıkları fon miktarı 1.726.000 iken bu rakam 2013 yılında 67.219.000 rakamına ulaşmıştır. Büyüme payı 2013 yılı itibari ile 34,35% lere kadar artmıştır. Bankacılık sektöründeki büyüme oranı da 2000 yılında 5,24% iken bu oran 2013 yılında 6,24% olmuştur.

Tablo 4: Kullandırılan Fon Büyümesi (Bin TL)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	1.726.000		32.939.000	5,24%
2001	1.072.000	-37,89%	58.413.000	1,84%
2002	2.101.000	95,99%	54.860.000	3,83%
2003	3.001.000	42,84%	72.169.000	4,16%
2004	4.894.000	63,08%	107.615.000	4,55%
2005	7.407.000	51,35%	160.005.000	4,63%
2006	10.492.000	41,65%	228.141.000	4,60%
2007	15.332.000	46,13%	293.928.000	5,22%
2008	19.733.000	28,70%	384.417.000	5,13%
2009	24.911.209	26,24%	418.684.000	5,95%
2010	32.084.000	28,79%	554.128.000	5,79%
2011	41.103.435	28,11%	708.771.000	5,80%
2012	50.031.000	21,72%	829.597.000	6,03%
2013	67.219.000	34,35%	1.077.495.000	6,24%

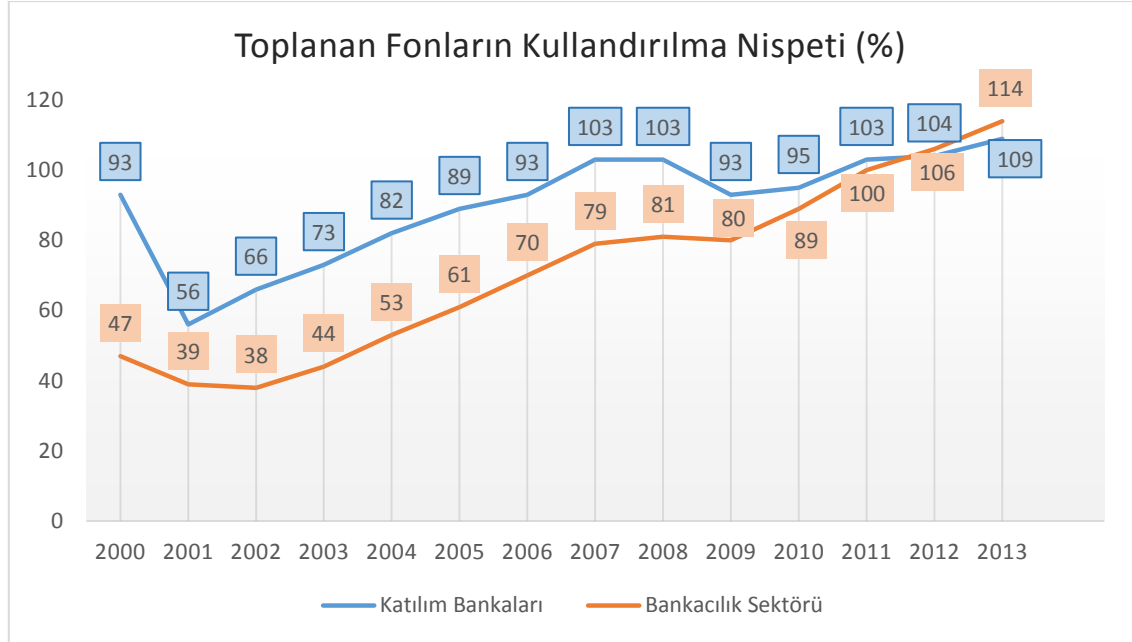
KAYNAK:TKBB, 2013

Grafik 3: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Kullandırılan Fon Payı (%)

Katılım bankalarında toplanan fonların diğer bankalara nazaran kullandırılma oranı aşağıdaki gibidir.

Grafik 4: Toplanan Fonların Kullandırılma Nispeti (%)

KAYNAK: TKBB, 2013

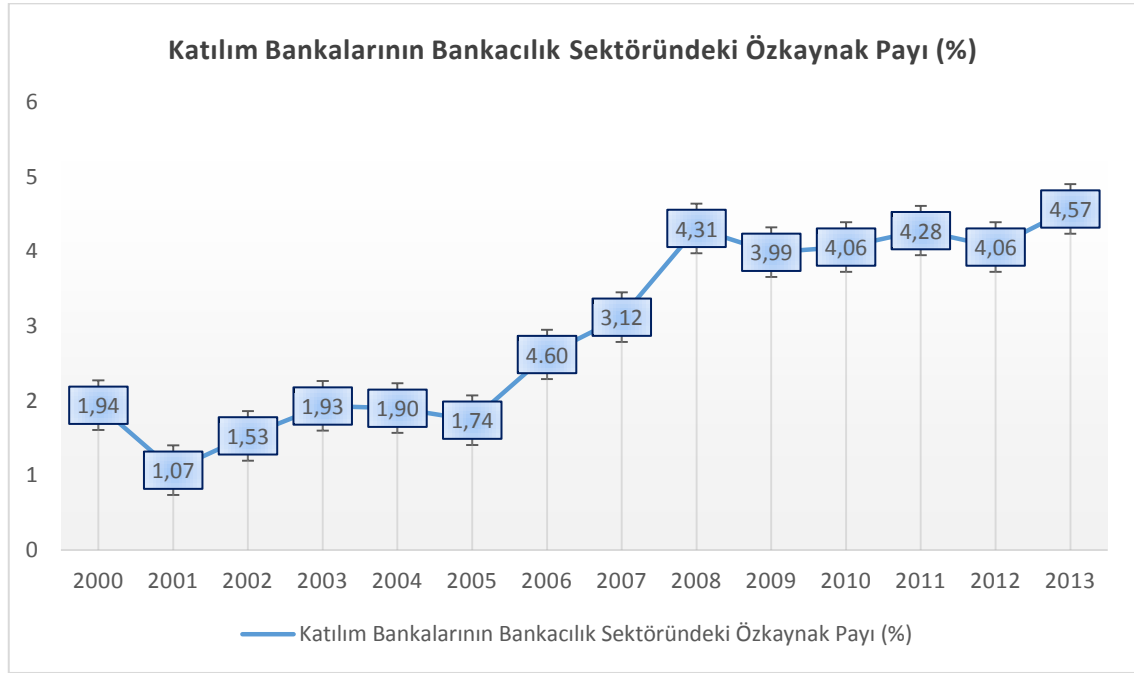
2000 yılında 161.000 olan öz sermaye 2013 yılında 8.852.000 ye çıkmıştır. Bankacılık sektöründeki büyüme payını da 1,94% ten 4,54% e kadar çıkarmıştır.

Tablo 5: Öz kaynak Büyümesi (Bin TL)

YILLAR	KATILIM BANKALARI	BÜYÜME (%)	BANKACILIK SEKTÖRÜ	PAYI (%)
2000	161.000		8.295.000	1,94%
2001	203.000	26,09%	19.003.000	1,07%
2002	400.000	97,04%	26.099.000	1,53%
2003	700.000	75,00%	36.208.000	1,93%
2004	892.000	27,43%	46.855.000	1,90%
2005	951.000	6,61%	54.687.000	1,74%
2006	1.560.000	64,04%	59.538.000	2,62%
2007	2.364.000	51,54%	75.850.000	3,12%
2008	3.729.000	57,74%	86.425.000	4,31%
2009	4.419.564	18,52%	110.874.000	3,99%
2010	5.457.000	23,47%	134.545.000	4,06%
2011	6.193.314	13,49%	144.650.000	4,28%
2012	7.377.000	19,11%	181.882.000	4,06%
2013	8.852.000	19,99%	193.745.000	4,57%

KAYNAK: TKBB, 2013

Grafik 5: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Özkaynak Payı (%)

KAYNAK: TKBB, 2013

3. İSTATİSTİKLERLE TÜRKİYEDE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARININ FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ VE ORANLARI

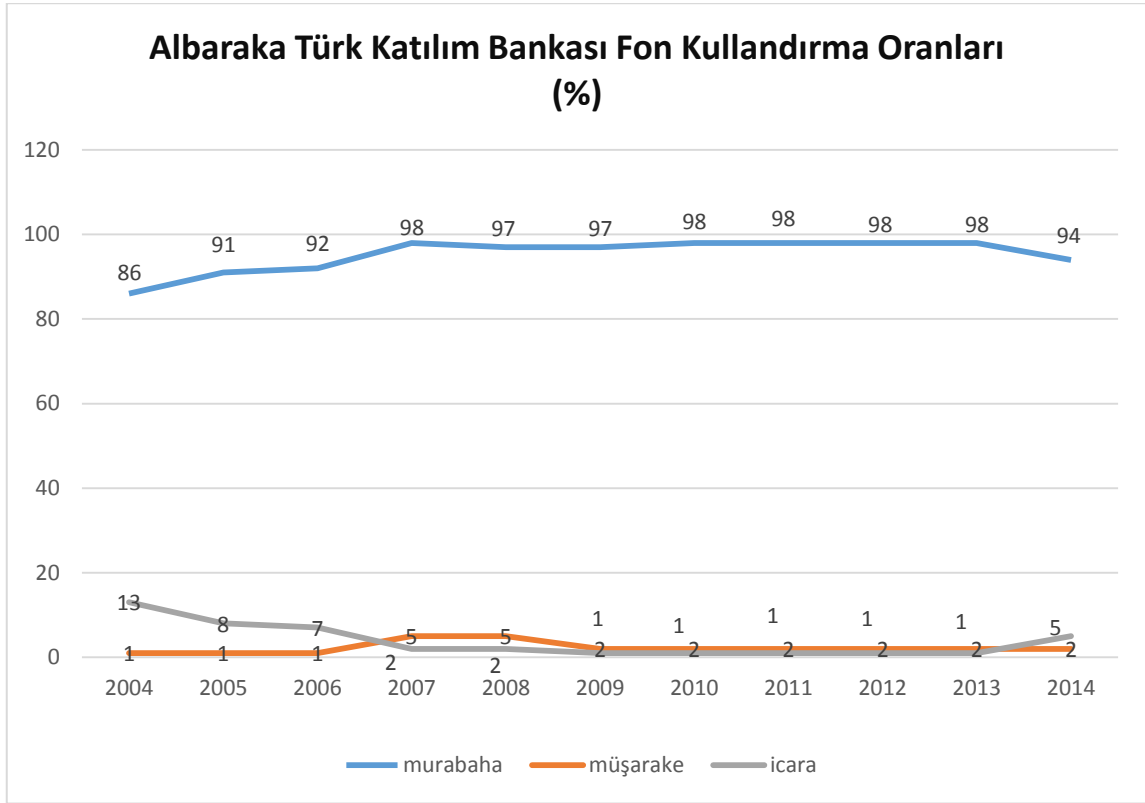
Türkiye'deki katılım bankaları arasında önemli bir yer tutan Albaraka Türk Katılım Bankasının ve Kuveyt Türk Katılım Bankasının 2000 yılından bu yana yıllık faaliyet raporları incelendiğinde kullandığı finansman yöntemleri ve kullandığı finansman tutarları aşağıdaki gibi karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 6: Albaraka Türk Katılım Bankası Fon Kullandırma Yöntemleri ve Oranları (TL)

Yıllar	Murabaha		Müşarake		Icara		Toplam
		(%)		(%)		(%)	
2004	884.139.456.16	0.86	7.455.680.89	0.1	141.098.235.96	0.13	1.032.693.371
2005	1.357.061.448.99	0.91	5.050.904.05	0.1	128.474.130.35	0.8	1.490.586.482
2006	1.813.422.026.00	0.92	19.204.974.00	0.1	147.396.875.85	0.7	1.980.023.875
2007	2.648.213.026.00	0.98	46.704.974.00	0.0,5	159.934.000.00	0.1,5	2.695.077.934
2008	3.627.261.000.00	0.97	30.000.000.00	0.0,5	100.311.000.00	0.2,5	3.757.572.000
2009	4.566.933.000.00	0.97	65.577.000.00	0.2	53.484.000.00	0.1	4.685.994.000
2010	6.170.356.095.00	0.98	100.538.905.00	0.1,5	25.920.000.00	0.0,5	6.270.920.920
2011	7.172.457.416.00	0.98	92.352.584.00	0.1,5	22.150.000.00	0.0,5	7.264.832.150
2012	8.958.827.000.00	0.98	99.577.000.00	0.1,5	41.659.000.00	0.0,5	9.100.063.000
2013	11.987.580.000.00	0.98	102.791.000.00	0.1,5	72.321.796.39	0.0,5	12.162.692.796
2014	15.474.046.000.00	0.94	230.904.250.00	0.1.5	709.648.749.13	0.4,5	16.414.598.999

Kaynak: Albaraka Türk Katılım Bankasının 2004 ile 2014 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır.

Grafik 6: Albaraka Türk Katılım Bankası Fon Kullandırma Oranları (%)

Kaynak: Albaraka Türk Katılım Bankasının 2004 ile 2014 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır.

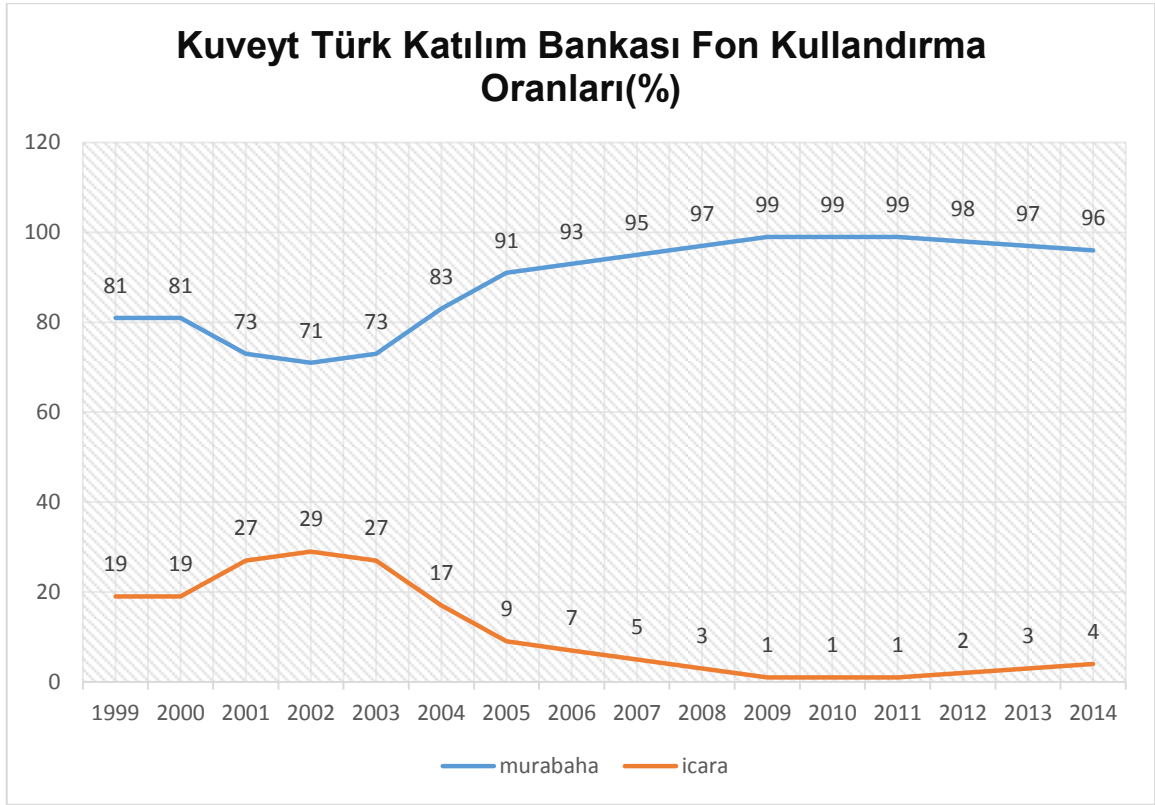
Albaraka Bankacılık Grubunun Türkiye deki temsilciliğini yapan Albaraka Türk Katılım Bankası'nın 2004 ile 2014 yılları arası yıllık faaliyet raporları taranarak ortaya çıkan grafiğe bakıldığında en çok kullanılan finansman yöntemlerinin murabaha, müşarake ve icara yöntemleri göze çarpmaktadır. 2004 yılında %86 oranında kullanılan murabaha yöntemi, her yıl üzerine koyarak varlığını sürdürmüş ve 2013 yılındaki en yüksek oran olan %98'e ulaştıktan sonra 2014 yılında hafif bir düşüş içerisinde girerek %94 oranına gerilemiştir. Ancak bu 10 senelik kullandırım oranlarından yola çıkarak 2014 yılında hafif düşüş olsa da bundan sonraki senelerde tekrar artışa geçme ihtimalinin kuvvetli olduğu sonucuna varılabilir. İcara ve müşarake fon kullandırım oranlarına bakıldığı zaman, söz konusu yöntemlerin murabaha yönteminden oldukça düşük kullandırıldığı gözlemlenmektedir. Bunun sebebini de murabaha yönteminin icara ve müşarake yöntemlerine nazaran daha uygun ve daha uzun taksitlerle insanların ihtiyaçlarını direkt olarak karşılaması şeklinde açıklamak mümkündür.

Tablo 10: Kuveyt Türk Katılım Bankası Fon Kullanırma Yöntemleri ve Oranları (TL)

Yıllar	Murabaha	(%)	icara	(%)	Toplam
1999	173.985.000	0.81	41.959.000	0.19	215.944.000
2000	180.468.000	0.81	41.184.000	0.19	221.652.000
2001	335.322.000	0.73	125.621.000	0.27	460.943.000
2002	461.255.000	0.71	192.058.000	0.29	653.313.000
2003	571.146.000	0.73	209.246.000	0.27	780.392.000
2004	895.434.000	0.83	185.127.000	0.17	1.080.561.000
2005	1.451.562.000	0.91	146.863.000	0.9	1.598.425.000
2006	1.992.884.000	0.93	152.183.000	0.7	2.145.067.000
2007	2.895.145.000	0.95	150.369.000	0.5	3.045.514.000
2008	3.817.519.000	0.97	102.991.000	0.3	3.920.510.000
2009	4.714.732.000	0.99	49.995.000	0.1	4.764.727.000
2010	6.762.098.000	0.99	83.761.000	0.1	6.845.859.000
2011	9.753.805.000	0.99	132.872.000	0.1	9.886.677.000
2012	11.437.176.000	0.98	183.741.000	0.2	11.620.917.000
2013	15.143.711.000	0.97	408.433.000	0.3	15.552.144.000
2014	19.282.317.000	0.96	710.586.000	0.4	19.992.903.000

Kaynak: Kuveyt Türk Katılım Bankasının 1999 ile 2014 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır.

Grafik 7: Kuveyt Türk Katılım Bankası Fon Kullandırma Oranları (%)

Kaynak: Kuveyt Türk Katılım Bankasının 1999 ile 2014 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır.

Yukarıdaki 1999 ile 2014 yılları arasındaki faaliyet raporlarına göre düzenlenen grafik incelendiğinde başlıca iki finansman yönteminin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar arasında murabaha yönteminin 1999 yılında %81 iken 2002 yılında hafif bir düşüş göstererek %71 oranına gerilediği, ancak daha sonra hızlı bir yükselişle 1999 yılı oranı olan %81'i de aşarak %99'lara kadar çıktığı görülmektedir. Murabahanın bu kadar fazla tercih edilmesinin sebebi ise çağımızın gereksinimlerini en kolay ve en uygun şekilde karşılaması şeklinde yorumlayabiliriz. Murabaha yönteminin çok tercih edilmesinin sonucu olarak bankadaki diğer finansman yöntemlerine rağbet azdır. Bunun örneği yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi icara finansman yöntemi olarak gösterilebilir. İcara, murabahanın az kullanıldığı dönemlerde etkisini artırmış ancak murabahanın %99'lara kadar çıktığı dönemlerde ise %1'lere kadar düştüğü görülmektedir. Daha sonra hafif bir yükseliş göstermiş ve 2014 yılı itibarı ile %4'e çıktığı anlaşılmaktadır. İcara yönteminin az kullanılmasının nedeni ise murabaha yönteminin icaraya nazaran daha kolay bir usulle uygulanması şeklinde açıklanabilir.

4. DÜNYADA KATILIM BANKACILIĞI SEKTÖRÜNÜN DURUMU

Günümüzde faizsiz bankacılık alanında faaliyet gösteren kuruluşlar 58' den fazla ülkede varlığını sürdürmektedir. Bu ülkeler arasında Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, BAE, ve Türkiye büyüme rakamları ve mevcut olan potansiyelleri itibariyle bu alanda öne çıkmaktadır. Faizsiz bankacılık suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn'de Pazar payları ile ana akım haline gelmiştir. Faizsiz bankacılık aktiflerine bakıldığında murabaha ürününün çoğunlukla tercih edilip kullanıldığı görülmektedir.

Malezya, BAE, ve Pakistan dışındaki faizsiz bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bütün ülkelerde murabaha ürününün kullanımının %50 üzerinde olduğu gözlemlenmekle birlikte iran ve suudi Arabistan'da murabaha kullanım oranı %90'ın üzerinde, İngiltere ve bahreyn'de ise bu oranın %50'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Türkiye'de de katılım bankalarının aktiflerine bakıldığında murabaha ürününün %90'ın üzerinde kullanıldığı tespit edilmektedir.⁸⁷

Sektörün uluslararası alanda ilgi çekmesi ve büyümesini hızlandırması 2000'li yıllarda olmuş, bu yıldan sonra faizsiz bankacılık alanında hizmet veren kuruluşların ortaya koydukları çabalar uluslararası alanda kabul edilmeye başlanmıştır. fakat sektörün bugünkü rakamlarına ulaşmasındaki en önemli faktör, 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz olmuştur. Yaşanan bu kriz esnasında konvansiyonel bankaların karlılık problemi yaşamasına rağmen faizsiz bankalar krizin reel sektöre yansımaya kadar büyümelerini sürdürmüş ve karlılık oranlarında taviz vermemişlerdir. Özellikle uluslararası finans sistemini ve gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerin söz konusu kriz karşısında derinden etkilenmelerine karşın, katılım bankacılığının sistemin reel ekonomisi ile iç içe faaliyet göstermesi faizsiz bankacılığın daha sağlam bir zemin üzerinde olduğunu göstermiştir. Bu kriz sonrası periyotta iranin dahil edilmediği küresel faizsiz bankacılık aktifleri son 5 yıl içerisinde yaklaşık %17 yıllık bileşik büyüme oranı ile 778 milyar Amerikan dolarına ulaşmıştır.⁸⁸

Dünya faizsiz bankacılık aktifleri, 2013 yıl sonu itibariyle 1,2 trilyon Amerikan dolarına ulaşmış ve bu alanda faaliyet gösteren ülkeler içinde İran aktif büyüme oranıyla

⁸⁷TKBB, *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025*, İstanbul: TKBB yayınları, 2015, s.15.

⁸⁸TKBB, *Strateji Belgesi 2015-2025*, s.11

1. sırada yer almıştır. Bu noktada İran'ı takip eden ülkelerde sırasıyla Suudi Arabistan ve Malezya'dır. Türkiye ise 8. sıradadır.⁸⁹

Türkiye de ise katılım bankacılığı sektöründe hâlihazırda dört banka faaliyet göstermektedir. Bunlar Al-Baraka Türk Katılım Bankası, Bank Asya Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası ve Türkiye Finans Katılım Bankası'dır.

Son yıllara baktığımızda bu alanda faaliyet gösteren katılım bankalarının çok hızlı büyüme oranına sahip olduklarını görmekteyiz. Fakat katılım bankalarının bu seviyeye gelmesi pek de kolay olmamış, özellikle Özel Finans Kurumları'nın gelişmeleri çok yavaş olmuştur. Bunun nedeni olarak mevzuatın zayıflığı, şube sayısının azlığı, altyapı yetersizliği, yeni bir sistem olarak tanınırlık sorunu, personel temininde yaşanan güçlükler, genel ekonomideki istikrarsızlıklar ve yüksek enflasyon sürecidir. Tüm bu nedenlerin neticesi olarak yeterli rakamsal büyümeyi gerçekleştiremeyen Özel Finans Kurumları bu dönemde, sektörel alt yapının tesisi, mevzuatta daha sağlam esaslara kavuşulması, katılım bankacılığının sağlıklı bir şekilde sektörde yer bulması ve müşteri portföyünün genişletilmesi gibi meselelerde de çok önemli mesafe kat etmiştir⁹⁰.

4.1 İSLAM KALKINMA BANKASI

Dennis Michael Rohan adında Avustralyalı Protestan bir turistin 21 Ağustos 1969 tarihinde Mescid-i Aksa'yı kundaklama girişimi sonrası İslam Ülkeleri arasında BM'den sonra dünyanın ikinci büyük örgütü olan İslam Konferansı Teşkilatı kurulmuştur. Buna bağlı olarak bu kurumun mali boyutunu düzenlemek ve üye ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasını desteklemek için 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur.

Bu teşkilata üye olan 29 ülke, teşkilatın diğer bir kurulma amacının İslami hükümleri tatbik etmek ve sosyal kalkınmayı desteklemek şeklinde olduğunu belirlemiştir.

Başlangıç sermayesi 755 milyon İslam dinarı olan İslam Kalkınma Bankası'na daha sonra 12 devlet daha iştirak etmiş ve sermayesi 793 milyon dolara çıkmıştır.

Bankanın düzenli gelir kaynakları arasında en büyük pay üye ülkelere aittir. 2001 yılı sonu itibarıyla ödenmiş sermaye, rezerve edilmiş fonlar ve kazanılmış gelirler toplamı 5.3 milyar \$'dır. Banka mali yapısını ve kaynak yönetimini kendi özel amaçlarına uygun

⁸⁹TKBB, *Strateji Belgesi 2015-2025*, s.13

⁹⁰Tunç, *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması*, s.178

olarak düzenlemiş ve bu bağlamda kendisinin cari işlemlerde kullandığı likit fonlar, vakıf fonunda toplanan kaynaklar ve finansman faaliyetleri olmak üzere üç başlık altında ele almak mümkündür.

Likit Fonlar, Bankanın rutin uygulamalarında kullanmadığı ya da ticaretin finansmanı için gerek duymadığı fonlardır. Bu fonlar ya uluslararası ticarete ya da üye ülkelerin mali piyasalarında değerlendirilir.

Vakıf fonu, Bankanın özel hesaplarında biriken bazı fonların transfer edilmesiyle 1997’de kurulmuştur. Vakıf fonu az gelişmiş ülkelere ve Müslüman topluluklara yardım maksadıyla çok yönlü bir kaynak sağlar. Bunlar arasında özel yardımlar, burslar, araştırma tahsisatı ve teknik yardımlar mevcuttur. Fonun gelir kaynakları şunlardır: Klasik bankalarda bulunan depozitolardan elde edilen gelirler, yatırım yönetiminden elde edilen karlar, İKB yatırım fonundan gelen net gelir, murabaha ve diğer yatırımlardan elde edilen gelirler.

Kaynakların yönetimi, başlangıcından beri Banka rutin(geleneksel) sermaye kaynaklarını artırmak amacıyla, fon transferi için, İslami kurallara uygun pek çok program ve finansal araç geliştirmiştir. Bunların ilki 1980’de uygulamaya konulan Yatırım Depozit Programı(İDS)’dir. Bu yolla yatırımcılara, Bankanın finansman uygulamalarına katılmak suretiyle İslami kurallara uygun bir tercih sunulmuştur. Bu program dahilinde Banka yatırımcılardan depozit alır ve kısa vadeli yatırımlarda dış ticaretin finansmanında kullanır. Böylece Banka hem kendi kaynaklarını genişletmiş hem de küçük yatırımcılara gelir sağlamış olur⁹¹. İKB söz konusu hedeflere ulaşmak için de bazı görevler üstlenmiştir:

1. Üye ülkelerdeki bazı projelere ortak olmak.
2. İktisadi ve sosyal yapı ile alakalı bazı yatırımları yapmak ya da finansman sağlamak.
3. Üye ülkelerdeki bazı kamu ve özel sektöre ait bazı üretim projelerine fon sağlamak.

⁹¹ Recep Ulusoy, *İslam Kalkınma Bankası*, Stratejik Araştırmalar Dergisi Sayı 10, 2007 s.98-99

4. Üye olmayan ülkelerde sosyal yardımlaşmada bulunmak suretiyle yardım fonları ulaştırmak.
5. Bazı özel fonları murakabe etmek.
6. Mevduat kabulü ve değişik yöntemlerle para akışını sağlamak.
7. Üye ülkelerin dış ticaretinin gelişmesine yardımcı olmak.
8. Üye ülkelere teknik yardım yapmak.
9. Üye ülkelerde kalkınma alanlarında çalışanlara kolaylıklar sağlamak.
10. İslam ülkeleri için gerekli olan iktisadi, sosyal ve bankacılık alanlarında araştırmalar yapmak.
11. Benzer hedeflere sahip olan diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak.

Genel olarak bakıldığı zaman islam kalkınma bankasının faaliyetlerini üçe ayırmak mümkündür.

1. Banka olduğundan dolayı bankaların yaptığı sıradan faaliyetler.
2. Özel fonlardan finanse ettiği özel faaliyetler.
3. Bankanın gözetimi altında bulunan fonlardan finanse edilen çalışmalarını takip eden faaliyetler.

İslam kalkınma bankası çeşitli çalışmalarda kullanılan fonlar için asgari oranlar tespit etmiştir.

% 40 – 45 – kar ortaklığı yatırımları

% 30 – 40 – sermaye ortaklığı

% 20 – 25 – kalkınma projesi kredileri

Özellikle sermaye ortaklığında çok dikkatli çalışmalar yapmakta ve en az %20 gelir tahmin ederek ortaklığa girmektedir.

Kar ortaklığında ise en az %25 gelir garantisi akışını hesap ederek ortaklığa girer.

Bankanın sağlamış olduğu fonlara gelince iki ayırmak mümkündür.

- a. Program finansmanı
- b. Proje finansmanı

Banka bu işlerden dolayı %2,5-3 arasında masraf talep etmektedir. Bu sağladığı finansmanların süresi 40 yıla kadar uzamaktadır.

Banka kayıtlı sermayenin %25 ine kadar ihtiyat ayırır. Kalan kar ise hisse oranına göre dağıtılır.

Bankanın faaliyetleri:

Bankanın faaliyetleri arasında dış ticaretin finansmanı başı çekmektedir. Sonra sağladığı finansmanlar ve sermaye ortaklığı bunlardan sonra da finansal kiralama gelmektedir. Teknik yardımlar ile kar ortaklığı faaliyetleri çok azdır⁹².

İKB kendi misyon ve vizyonu içinde özel kararlar ve model uygulamalarla, zaman içinde kendisini geliştirmiştir. Ayrıca kendisine bağlı kuruluşlar yoluyla bir seri özel uygulama yapmıştır. Bu kuruluşlardan birisi olan Özel Sektörü Geliştirme (ICD) ye kısaca değinerek yıllık faaliyetleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

4. 2. ÖZEL SEKTÖRÜ GELİŞTİRME A.Ş (ICD)

ICD 1999 yılında üye ülkelerin gelişmesi amacıyla özel sektörün teşvik edilmesi ve geliştirilmesi rolünü üstlenen İslam Kalkınma Bankası'nın bu maksadını yerine getirme misyonuyla kurulmuştur. Temel amacı İslami kurallara uygun finansal ürün ve hizmetleri desteklemek, İslami sermaye piyasalarını yaygınlaştırmak, özel sektörün payını artırmak, üye ülkelerdeki girişimcileri desteklemek ve onları kamu sektörüne karşı korumaktır. Özel Sektörü Geliştirme A.Ş İKB içinde bağımsız bir kuruluştur ve kayıtlı sermayesi 1 milyon \$'dır. ICD'nin sermayesinin yarısı İKB, diğer yarısı da ortak ülkeler tarafından sağlanmaktadır⁹³.

İslam Kalkınma Bankasının, Albaraka Bankacılık Grubunun ve İslam Kalkınma Bankası bünyesinde bağımsız bir kurum olarak karşımıza çıkan Özel Sektörü Geliştirme Anonim Şirketi (ICD)'nin faaliyet raporları incelendiğinde karşılaştığımız tablo aşağıdaki gibidir.

⁹² Ulusoy, *Mudarabe*, s.184-186.

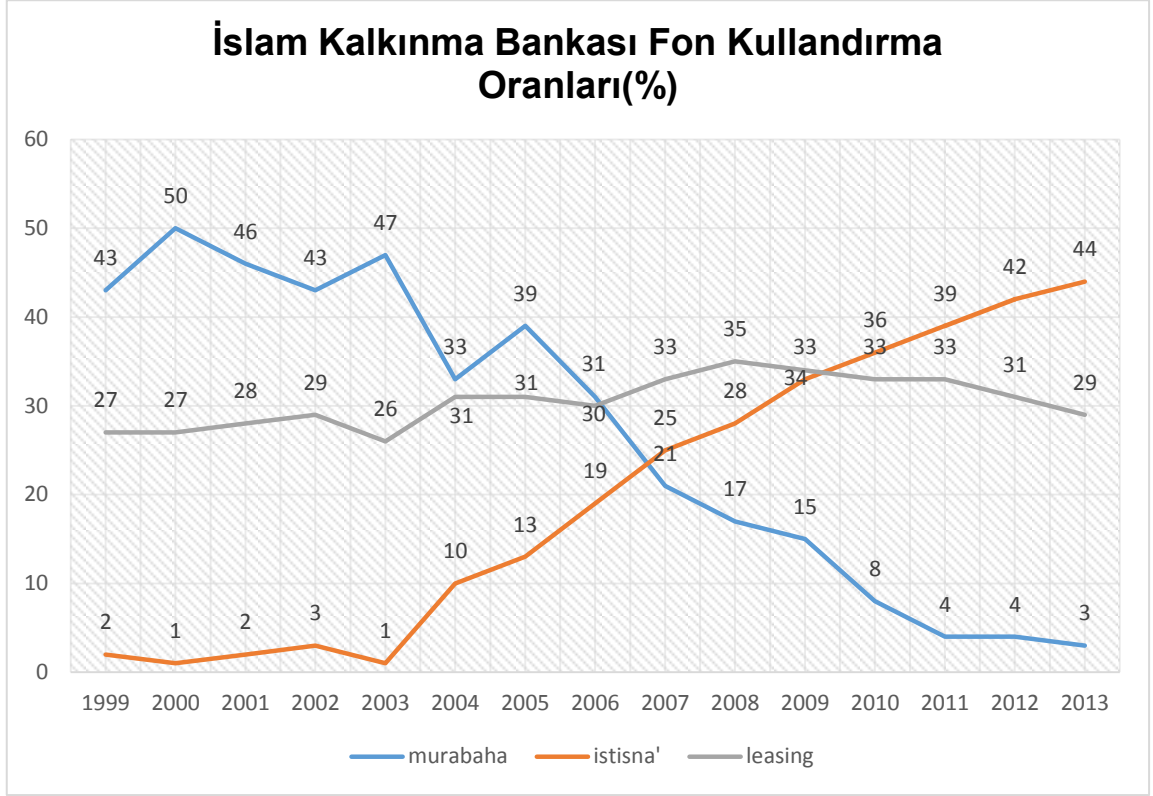
⁹³ Ulusoy, *İslam Kalkınma Bankası*, s.100.

Tablo 11: İslam Kalkınma Bankası Fon Kullanırma Yöntemleri ve Oranları (İslam dinarı)

Yıllar	Murabaha	(%)	Sukuk	(%)	İstisna'	(%)	Taksitli	(%)	Leasing	(%)	Toplam
							Satış				
1999	406.325	0,43	10.670	0,1	16.304	0,2	259.559	0,28	257.524	0,27	950.382
2000	666.926	0,50	14.056	0,1	19.114	0,1	269.656	0,20	357.632	0,27	1.327.384
2001	643.662	0,46	9.669	0,1	22.463	0,2	335.329	0,24	398.225	0,28	1.409.348
2002	694.800	0,43	5.818	0,1	52.236	0,3	381.051	0,24	473.820	0,29	1.607.725
2003	858.671	0,47	-	-	148.506	0,1	441.331	0,22	517.694	0,26	1.966.202
2004	676.152	0,33	-	-	271.970	0,10	468.714	0,23	644.920	0,31	2.061.760
2005	1.007.502	0,39	-	-	344.332	0,13	452.075	0,17	792.804	0,31	2.596.713
2006	776.108	0,31	-	-	480.732	0,19	478.575	0,19	751.827	0,30	2.487.242
2007	493.692	0,21	-	-	581.368	0,25	486.179	0,21	782.999	0,33	2.344.238
2008 (ocak)	674.671	0,23	-	-	773.341	0,26	539.268	0,18	968.342	0,33	2.955.622
2008 (Kasım)	537.010	0,17	-	-	912.112	0,28	669.138	0,21	1.119.080	0,35	3.237.340
2009	580.399	0,15	-	-	1.325.604	0,33	739.638	0,18	1.354.098	0,34	3.999.739
2010	327.421	0,8	198.455	0,4	1.633.091	0,36	869.033	0,19	1.498.065	0,33	4.526.065
2011	232.197	0,4	266.631	0,5	2.077.134	0,39	1.001.507	0,19	1.788.082	0,33	5.365.551
2012	214.438	0,4	388.549	0,6	2.538.153	0,42	1.026.479	0,17	1.864.050	0,31	6.031.669
2013	233.450	0,3	595.450	0,8	3.181.353	0,44	1.174.984	0,16	2.069.506	0,29	7.254.743

Kaynak: İslam Kalkınma Bankasının 1999 ile 2013 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır. (http://www.isdb.org/irj/portal/anonymouse?guest_user=idb_eng)

Grafik 8: İslam Kalkınma Bankası Fon Kullandırma Oranları (%)

Kaynak: İslam Kalkınma Bankasının 1999 ile 2013 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır. (http://www.isdb.org/irj/portal/anonymous?guest_user=idb_eng)

Yukarıdaki 1999 ile 2013 yılları arasındaki faaliyet raporlarına göre düzenlenen grafik incelendiğinde başlıca üç finansman yönteminin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar arasında istisna (sipariş) yönteminin giderek yükseldiği murabaha yönteminin ise giderek düştüğü görülmektedir. Bunun nedenleri üzerinde durmak gerekir. Murabaha yönteminin başlarda çok rağbet gördüğü halde neden giderek düştüğü izaha muhtaçtır. 2000'li yıllardan itibaren mudarabe yönteminin terkedilerek murabaha yöntemine geçildiği gayet açıktır. Burada iki sebep gösterilebilir. Birincisi; murabaha yönteminin özelliğine bağlı olarak firmaların bizzat ihtiyaç duydukları alanlarda finansman sağlanması, ikincisi de; mudarabe yöntemine göre daha az risk taşınması olarak gösterilebilir.

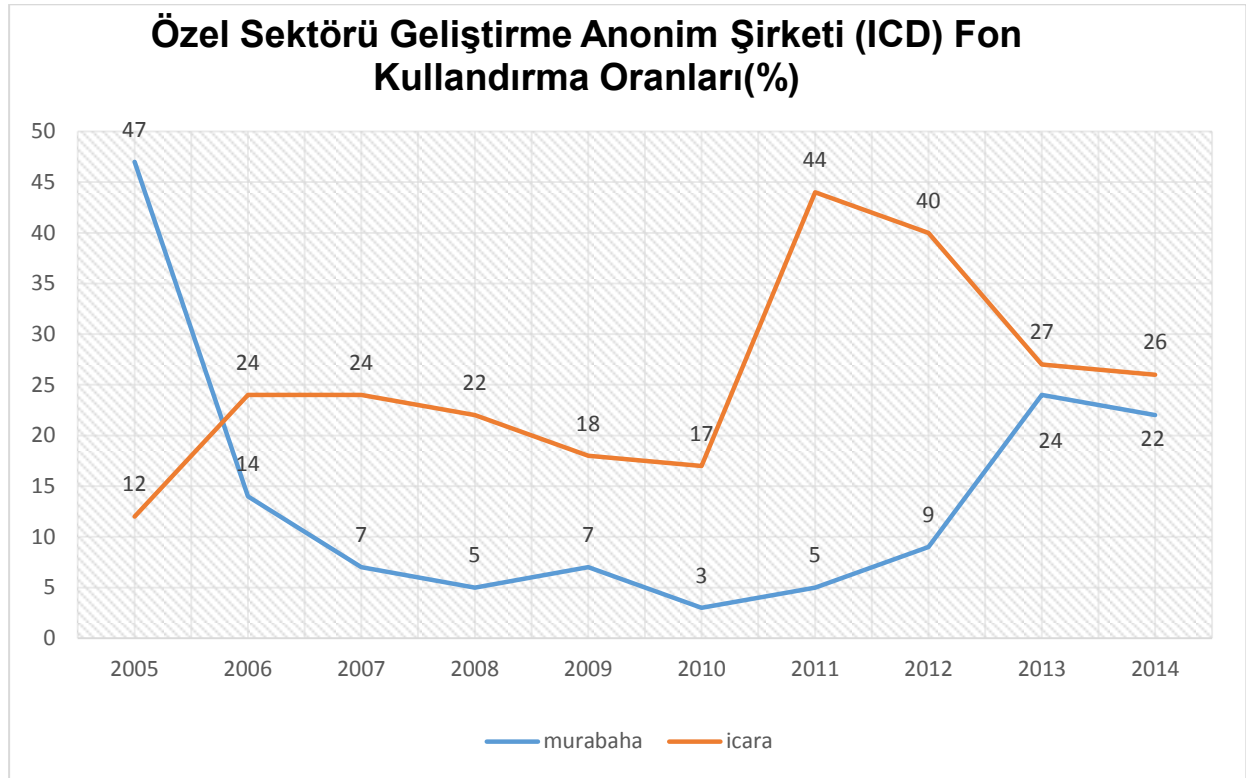
Bankanın 2005 yılından itibaren murabaha yöntemi yerine istisna' yöntemine doğru kaydığı görülmektedir. Bunun sebebi murabahaya göre istisna yönteminin müşterilerin isteklerine doğrudan ve daha isabetli cevap vermesi şeklinde yorumlanabilir. Murabaha yönteminin son yıllarda giderek daha az uygulanmasının bir başka nedeni de vade ve ödemede karşılaşılan zorluklar olarak açıklanabilir.

Tablo 12: Özel Sektörü Geliştirme Anonim Şirketi (ICD) Fon Kullanırma Yöntemleri ve Oranları (Dolar)

Yıllar	Murabaha	(%)	Taksitli Satış	(%)	İstisna'	(%)	Sukuk	(%)	Leasing	(%)	Mudarabe	(%)	Toplam
2005	127.378.333	0,47	35.505.035	0,13	596.632	0,02	77.549.593	0,28	32.036.326	0,12	.	-	273.065.919
2006	27.608.108	0,14	40.768.686	0,21	-	-	77.580.687	0,39	47.300.996	0,24	5.000.000	0,02	198.258.477
2007	18.310.642	0,7	48.768.747	0,19	-	-	127.610.048	0,49	61.724.109	0,24	5.119.452	0,02	261.532.998
2008	15.929.652	0,5	50.247.695	0,15	-	-	187.294.878	0,57	72.544.533	0,22	-	-	326.016.758
2009	25.770.923	0,7	71.174.085	0,18	-	-	219.402.975	0,57	70.456.623	0,18	-	-	386.804.606
2010	12.885.145	0,3	66.926.305	0,16	-	-	263.768.977	0,64	70.927.576	0,17	-	-	414.508.003
2011	8.144.972	0,5	75.612.649	0,48	5.000.000	0,3	-	-	70.174.386	0,44	-	-	158.902.007
2012	17.876.006	0,9	95.673.067	0,50	1.666.737	0,1	-	-	77.554.395	0,40	-	-	192.770.205
2013	56.563.550	0,24	117.506.933	0,49	-	-	-	-	64.040.552	0,27	-	-	238.111.035
2014	65.262.314	0,22	152.858.054	0,52	-	-	-	-	74.948.755	0,26	-	-	293.069.123

Kaynak: Özel Sektörü Geliştirme Anonim Şirketi (ICD) nin 2005 ile 2014 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır.
(http://www.icd-idb.com/irj/portal/anonymous?guest_user=icd_en)

Grafik 9: Özel Sektörü Geliştirme Anonim Şirketi Fon Kullandırma Oranları (%)

Kaynak: Özel Sektörü Geliştirme Anonim Şirketi (ICD) nin 2005 ile 2014 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır. (http://www.icd-idb.com/trj/portal/anonymous?guest_user=icd_en)

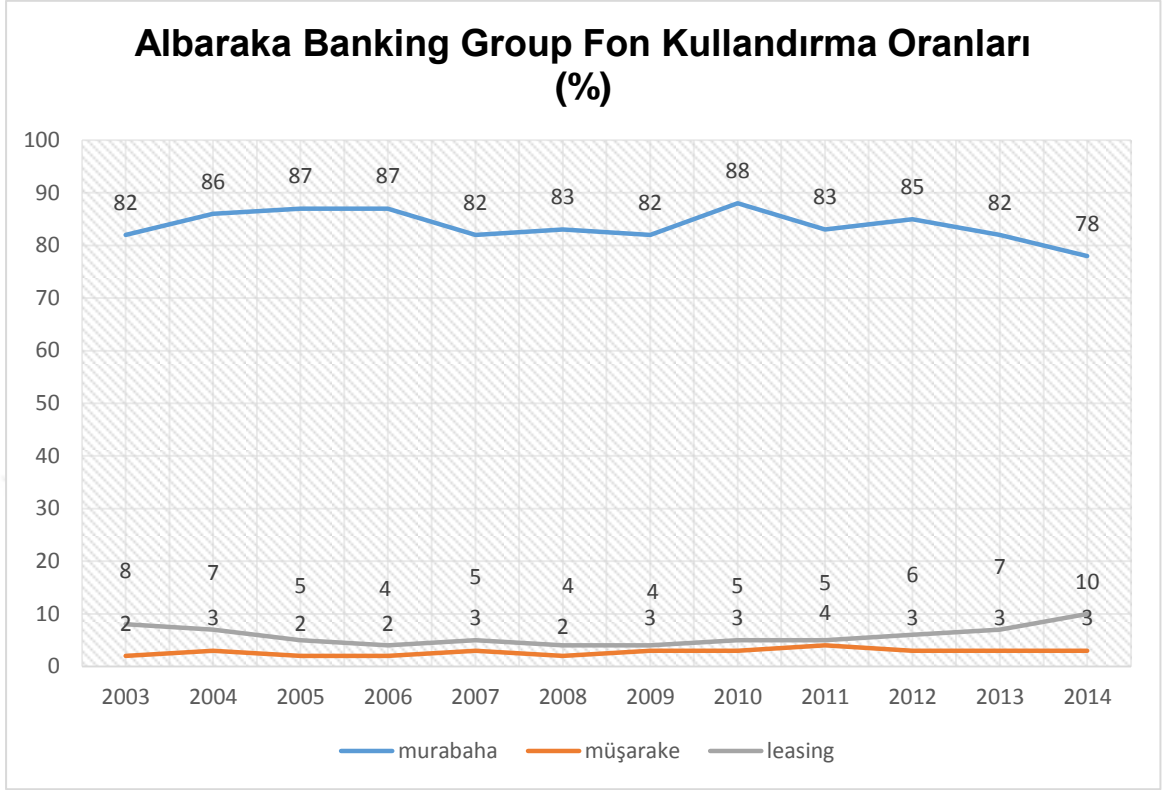
ICD'nin 2015 ile 2014 yılları arasındaki faaliyet raporlarına göre düzenlenen grafik incelendiğinde en yoğun kullanılmış olan yöntemler olarak karşımıza iki finansman yöntemi çıkmaktadır. Söz konusu iki finansman yönteminden bir olan murabaha yöntemi, 2005 yılında %47 oranında kullanılmış daha sonra keskin bir düşüş yaparak 2010 yılında %3'e kadar düşmüş ve sonraki senelerde yeniden bir artış göstererek 2013 yılı itibari ile %24'lere kadar çıkmıştır. Murabaha yönteminin bundan sonraki süreçte yükselişini sürdürüp sürdürmeyeceği noktasında ise tahmin yürütmek kolay olamamakla birlikte yoğun bir şekilde kullanılan bu yöntemin kullandırma oranının piyasadaki canlılıkla yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Diğer bir finansman yöntemi olan icara ise, 2005 yılında %12 oranında kullanılmış durumdayken 2011 yılında 2014 yılına kadarki en yüksek kullanım oranına ulaşmıştır. Son yıllarda ise murabaha yönteminin aksine icara kullandırma oranı düşmüş ve 2014 yılında %26 seviyesine kadar inmiştir.

Tablo 13: Albaraka Banking Group Fon Kullanırma Yöntemleri ve Oranları (Dolar)

Yıllar	Murabaha	(%)	Mudarabe	(%)	Leasing	(%)	Müşarake	(%)	Selem	(%)	İcara	(%)	İstisna'	(%)	Toplam
2003	1.741.727.000	0.82	84.778.000	0.4	159.438.000	0.8	44.114.000	0.2	68.402.000	0.3	23.407.000	0.1	-	-	2.121.866.000
2004	2.188.935.000	0.86	156.398.000	0.6	172.159.000	0.7	70.385.000	0.3	-	-	14.584.000	0.0,5	-	-	2.532.461.000
2005	2.986.194.000	0.87	167.235.000	0.5	170.467.000	0.5	73.692.000	0.2	-	-	20.279.000	0.1	-	-	3.417.867.000
2006	3.971.681.000	0.87	155.071.000	0.3	211.325.000	0.4	84.444.000	0.2	79.614.000	0.2	21.096.000	0.1	14.529.000	0.1	4.537.760.000
2007	5.482.299.000	0.82	527.880.000	0.8	348.637.000	0.5	179.578.000	0.3	101.043.000	0.1	22.484.000	0.0,5	15.650.000	0.0,5	6.677.571.000
2008	6.033.232.000	0.83	638.858.000	0.9	304.824.000	0.4	159.100.000	0.2	112.576.000	0.1	23.456.000	0.0,5	18.955.000	0.0,5	7.291.001.000
2009	6.882.870.000	0.82	740.798.000	0.9	335.333.000	0.4	240.314.000	0.3	115.954.000	0.1	10.964.000	0.0,5	17.276.000	0.0,5	8.343.509.000
2010	7.939.881.000	0.88	186.564.000	0.2	439.801.000	0.5	352.068.000	0.3	80.292.000	0.1	18.496.000	0.0,5	24.662.000	0.0,5	9.041.764.000
2011	8.080.444.000	0.83	606.437.000	0.6	563.721.000	0.5	344.498.000	0.4	80.284.000	0.1	25.450.000	0.0,5	26.879.000	0.0,5	9.727.713.000
2012	10.297.161.000	0.85	557.787.000	0.4	719.619.000	0.6	395.767.000	0.3	106.400.000	0.1	32.587.000	0.0,5	26.353.000	0.0,5	12.135.674.000
2013	10.632.286.000	0.82	809.178.000	0.6	942.048.000	0.7	382.947.000	0.3	126.174.000	0.1	20.504.000	0.0,5	39.255.000	0.0,5	12.952.392.000
2014	11.761.908.000	0.78	1.025.223.000	0.7	1.494.799.000	0.10	524.563.000	0.3	163.173.000	0.1	17.350.000	0.0,5	57.086.000	0.0,5	15.044.102.000

Kaynak: Albaraka Banking Group'un 2003 ile 2014 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır. (<http://www.albaraka.com/default.asp>)

Grafik 10: Albaraka Banking Group Fon Kullandırma Oranları (%)

Kaynak: Albaraka Banking Group'un 2003 ile 2014 arası faaliyet raporları incelenerek hazırlanmıştır. (<http://www.albaraka.com/default.asp>)

Ürdün, Tunus, Sudan, Türkiye, Bahreyn, Mısır, Cezayir, Pakistan, Güney Afrika, Lübnan, Suriye, Endonezya, Libya, Irak ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde faaliyet gösteren Albaraka Bankacılık Grubunun 2003 yılı ile 2014 yılı arası faaliyet raporları incelendiğinde karşılaşılan tabloyu yukarıdaki grafik yardımıyla açıklamak mümkündür. Söz konusu yıllar arasında en çok kullanılan yöntem olarak başta murabaha, daha sonra leasing ve son olarak ta müşarake yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Bu ürünlerin içinden ise en fazla kullanılan yöntemin murabaha yöntemi olduğu bariz bir şekilde anlaşılmaktadır. Murabahanın 2003 yılı ile 2014 yılları arasındaki hafif iniş çıkışlar göstermiş ancak genel olarak belli bir istikrarla günümüze kadar geldiği görülmektedir. Murabaha yönteminin bu yıllarda ortalama %83 gibi yüksek bir oranla kullanılmasının sebebini ise insanların ihtiyaçlarına daha net bir şekilde cevap vermesi yönünde açıklamamız mümkündür. Bu yöntemde vadenin uzun sürmesi insanların pek olumlu karşıladığı bir durum olmasa da taksitlerin uygun miktarda olması murabahayı en çok kullanılan yöntemler arasında birinci sıraya taşımış

durumdadır. Leasing ve müşarake yöntemlerinin ise murabahaya nazaran oldukça düşük oranda kalmış olması gene insanların murabahaya yönelmesinin bir sonucu olarak değerlendirmemiz mümkündür.

5. SERMAYE VE FİNANSMAN

İslam iktisadında sermaye, “mal” kavramı içinde değerlendirilmektedir. Mal ise “dinar, dirhem, arpa, buğday, hayvan ve elbise gibi insanın malik olduğu herşey” demektir. Başka bir deyişle “kendisinden yararlanan ve kullanılması islam hukukuna göre uygun olan her türlü eşyaya mal” denir.

Genel olarak bakıldığında mal ise mütekavvim ve gayri mütekavvim şeklinde ikiye ayrılır. Mütekavvim mal; elde mevcut olup kullanım ve mübadele değeri olan ve fikhen mübah sayılan maldır. Gayri mütekavvim mal ise; elde mevcut olmayan dolayısıyla da değeri olmayan maldır.

Üretime katılmış mütekavvim mala sermaye denir. Sermaye malları aslını koruyarak üretime birkaç kez katılabilir ve böyle olmayan mallar tüketim mallarıdır. Bu durumda sermaye “a’yan” adı verilen malları içine alır. Bunları korumak ve biriktirmek mümkündür. Böyle olmayan menfaatler v.b. imkanlar sermaye değildir.

Finansman kelimesi de mal kökünden türetilmiş olan temvil kavramıyla ifade edilmektedir. Asıl anlamı “para harcamak ve maddi imkanları kullanmak” demektir. Terim olarak finansman; “mali ve beşeri unsurları kuvvetlendirmek ve sağlamlaştırmak için gereken kaynak ve parayı bulup harcamak” şeklinde ifade edilmektedir. İşletme ekonomisinde de finansman, “para bulma ve mali araç toplama” anlamına gelmektedir.

Bütün bu açıklamaların neticesinde finansman kavramını “yukarıda belirtilen ilkeler doğrultusunda ihtiyaç duyulan sermayeyi bulma ve kullanma faaliyetleri şeklinde özetlenebilir⁹⁴.

Finansman işlemi, harcama birimlerinin bütçelerinin durumuna göre şekillenir. Bu durumda finansman ikiye ayrılır. Harcama birimleri kurumlar veya işletmeler ihtiyaç duydukları harcamaları kendi bütçelerinden karşılıyorsa, bu şekil finansmana oto-finansman ya da kendi kendine finansman denir. Bu finansman türü harcama

⁹⁴ Recep Ulusoy, *Bir Finansman Yöntemi Olarak Mudarabe*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997), s.10-12.

birimlerinin denk bütçe halini göstermektedir. Harcama birimleri kurumlar veya işletmeler ihtiyaç duydukları harcamalarını kendi kaynaklarından karşılayamayıp işletme bütçesi dışından elde ettikleri kaynakla yani bütçesi fazlalık veren birimlere müracaat ederek oluşturdukları kaynakla karşılıyorlarsa bu durumda ise harici finansman söz konusu olur. Harici finansman açık bütçe haline tekabül etmektedir⁹⁵.

a. Katılım Finansmanı

Katılım finansmanı geçmişten günümüze kadar gerek islam toplumlarında gerekse diğer toplumlarda yaygın olarak kullanılan ve faizsizlik temeline dayalı mudarabe, muşarake, risk sermayesi ve özel sermaye fonları olarak adlandırılan girişim finansman yöntemlerini içeren bir yöntemdir. Katılım finansmanı, katılım bankalarının yatırımcılardan topladıkları fonları yatırımcılar adına yöneten fon yönetimi şeklindeki profesyonel bir yatırım işlemidir⁹⁶.

6. ÇAĞDAŞ FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Modern finansman teorisi, öz sermaye bulma ve oto-f finansman işletmenin kendi çalışma planı ve finansman politikasının unsurları olduğu için yabancı sermaye tedariki yöntemleri üzerine kurulu bir yapıya sahiptir. Herhangi bir aracı olmamasının yanı sıra masrafsızdır. Yabancı kaynakların en az masrafla, kimlerden nasıl alınabileceği ve ne zaman ödeneceği çağdaş finansman teorisinin en önemli konularındandır. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir hususta mali araçların diğer bir deyişle banka ve benzeri kuruluşların rolüdür. Şu durumda finansman çalışmalarının işletme, aracı kurum veya banka ve sermaye sahipleri şeklinde üç ayağı olduğu ortaya çıkmış ve bu üç ayağın arasında cereyan eden ekonomik ilişkiler neticesinde bazı finans teknikleri tezahür etmiştir⁹⁷. Ortaya çıkmış olan bazı modern finansman teknikleri aşağıda gösterildiği gibidir.

⁹⁵ İbrahim Kanyılmaz, *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri*, İlmî Tartışmalar Dizisi 3, İstanbul, 1992, s.37.

⁹⁶ Halil İbrahim Bulut, Bünyamin Er, *Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı Ve Girişim Sermayesi*, TKBB, İstanbul, 2012, s.48.

⁹⁷ Ulusoy, *Mudarabe*, s.18.

6.1 Leasing

Leasing, bir malın yatırımcı tarafından satın alınması yerine, bir leasing şirketi tarafından alınıp, yatırımcıya belirli bir dönem kiralanmasıdır. Belirlenen kira planı çerçevesinde yatırımcının leasing firmasına kiralarını taksitler halinde ödemesi şeklinde de tarif edilebilen leasing, günümüzün sürekli gelişen teknolojisi, pazarda her geçen gün artan rekabet ve yatırımların finansman modeli seçimine çok büyük önem kazandırmıştır⁹⁸. 1950'lere doğru Avrupa'da çıkmış 1970'lerde yaygınlaşmıştır. Leasing işlemi şu sırayla yapılır:

1-Kiralanacak teçhizat kiracı tarafından seçilir. Fiyat ve teslim koşulları için üretici ve ihracatçıyla anlaşılır.

2-Daha sonra kiracı bir leasing şirketiyle teçhizatın satın alınarak kendisinin kiralanması için bir anlaşma yapar⁹⁹.

6.2 Swap

Swap işlemi, iki tarafın belirli bir zaman dilimi içinde farklı faiz ödemelerini ve/veya farklı para birimlerini karşılıklı olarak değiştirdikleri bir takas sözleşmesidir.¹⁰⁰ 1970 sonrasında uygulanmaya başlayan esnek kur sistemi ile döviz kurlarında istikrarsızlıkların sıkça yaşanması ve döviz piyasalarında riskin artması swap işlemlerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Öncelikle 1980 sonrasında swap işlemlerinin yaygınlaştığı görülmektedir¹⁰¹.

6.3 Opsiyon

Opsiyon sözleşmesi, iki taraf arasında yapılan ve alıcıya, ödeyeceği belli bir tutar (opsiyon primi) karşılığında, belirli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), bugünden belirlenen bir fiyat (kullanım fiyatı) üzerinden opsiyona dayanak teşkil eden bir malı, kıymeti veya finansal göstereyi satın alma veya satma hakkı tanıyan, satıcıya da alıcının bu sözleşmeden doğan hakkını kullanması durumunda sözleşmeye dayanak

⁹⁸ http://www.ziraatleasing.com.tr/leasing_nedir.html

⁹⁹ Yiğit, *Yeni Finansal Teknikler Ve Türkiye Uygulamaları* s.139.

¹⁰⁰ <http://www.akbank.com/tr-tr/urunler/Sayfalar/Swap.aspx>

¹⁰¹ Yiğit, *Yeni Finansal Teknikler Ve Türkiye Uygulamaları* s.155.

teşkil eden malı, kıymeti, veya finansal göstergesi satma veya alma yükümlülüğü getiren sözleşmedir¹⁰².

6.4 Forward

Dövizin şimdiden kararlaştırılan bir fiyattan ileride bir tarihte teslim edilmek koşuluyla, bugünden yapılan sözleşmelerle alınıp satılmasına vadeli teslim işlemi denir. Vadeli teslim işlerinin ayırıcı özelliği, döviz alım veya satım sözleşmesinin bugünden yapılması, dövizin tesliminin ve karşılığı olan paranın ise anlaşmada kararlaştırılan fiyattan, ilerideki bir tarihte gerçekleştirilmesidir. Vadeli teslim işlerine uygulanan kurlara ise vadeli teslim kuru denir. Vadeli kurlar genellikle anında kurlarla karşılaştırılmalı olarak ifade edilir. Eğer vadeli teslim kuru anında teslim kurundan yüksekse, aradaki farka vadeli teslim primi verilir¹⁰³.

6.5 Franchising

Kelime anlam olarak fransızca ya da İngilizce' de satış dağıtım hakkının verilmesi gibi anlama gelmektedir. Franchising, verici açısından bir dağıtım ve pazarlama yöntemi, alıcı açısından da yatırım seçimi ve iş kurma biçimidir. Franchising işleminde " Franchise " vericiye " franchiser " denir. İkisi arasında bir anlaşma yapılır. Anlaşmanın belli bir tipi yoktur. Ancak; dağıtım , pazarlama ve finansman şekli belirlenir, malın ya da hizmetin markası kalitesi her yerde aynıdır ve verici her zaman denetleme hakkına sahiptir¹⁰⁴.

7. KATILIM BANKALARININ MURABAHA DIŞINDAKİ FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Katılım bankaları, sermaye sahiplerinin katılma hesaplarına yatırdıkları sermayeleri, cari hesaplarında biriken fonları, kendi öz sermayesini ve sendikasyon yoluyla elde ettiği miktarı, meşru alanlarda faizsiz enstrümanlarla değerlendirmek mecburiyetindedir.

¹⁰² <http://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/opsiyon-sozlesmeleri>

¹⁰³ https://www.ekodialog.com/Konular/for_fut_hend.html

¹⁰⁴ Yiğit, *Yeni Finansal Teknikler Ve Türkiye Uygulamaları* s.150

Katılım bankacılığının temeline baktığımızda, mudarabe yöntemi kullanılarak mudarib sıfatıyla elde edilen fonların yine mudarabe yöntemi kullanılarak rabbu'l-mal sıfatıyla ekonomiye aktarılmasının hedeflendiğini görürüz. Bu hedefle yola çıkmış olan katılım bankacılığı, hedeflemiş olduğu bu noktaya ulaşmanın yanında, yeni iş sahalarının açılmasına vesile olmayı, yeni işletmelerin ve yeni şirketlerin kurulması için fon temin ederek istihdam sağlamayı, devletin vergi gelirini artırmayı ve rekabeti daha yükseğe çıkarmayı amaç edinmiştir. Fakat gerek bu sisteme uygun yasal altyapının olmayışı, gerekse ahlaki hassasiyetlerin kaybolması nedeniyle istenilen hedefe ulaşamamıştır.

Katılım bankalarının barındırdığı enstrümanlar içinde en çok kullanılan yöntem müşterinin talep ettiği malın, hizmetin ya da hakkın peşin alınarak bu malı talep eden müşteriye vadeli olarak satma yöntemi olan çağdaş murabahadır. Katılım bankaları bu yöntem dışında, mudarabe, müşarake, icara, istisna', selem, sukuk, kasa kiralaması, teminat mektubu, aval, akreditif, kredi kartı, kıymetli evrak tahsilatı, banka havalesi, fatura tahsilatı, döviz alım satımı gibi işlemleri yaparak dakâr, komisyon hizmet bedeli ve kira gibi gelirler sağlamaktadır¹⁰⁵.

Biz bu enstrümanların belli başlılarına kısaca değindikten sonra asıl konumuz olan murabaha ya geniş bir yer ayıracacağız. Katılım bankalarındaki murabaha dışında kalan diğer başlıca fon kullandırma yöntemlerini şu şekilde sıralayabiliriz;

7. 1 Mudarabe

Finansman, Bir işletme veya kuruma ihtiyaç duyduğu para veya krediyi sağlama faaliyeti, finansal yönetimin yalnızca para bulma ile ilgili yönüdür. İşletmeler yatırım, üretim, satış ve stoklama gibi faaliyetlerini yürütebilmek için finansmana ihtiyaç duyarlar.

Bu itibarla, kişi veya şirket ne kadar üstün yetenek, beceri ve birikime sahip olursa olsun elinde mevcut olan sermayesi veya finansmanı olmadığı sürece işletme açılması, açılrsa bile bu şirketin devamlılığını sağlaması mümkün değildir. Bu durumda, yapılması en uygun olarak görülen yol, mali gücü olan ama ticaret yapma kabiliyeti veya durumu olmayan birisiyle ortaklık kurup, sermaye ile beceriyi birleştirmektir.

¹⁰⁵Mehmet Odabaşı, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri Ve Katılım Bankacılığı*, TKBB yayınları, İstanbul, 2010, s. 21

Mali gücü iyi olan taraf ile ticari tecrübeye sahip ama sermayesi olmayan tarafın kurduğu ortaklıktan amaçlanan ise, sermaye sahibinin sermayesini meşru yollarla nemalandırması, iş gücü sahibinin de çalışarak para kazanmasıdır. Bir tarafın sermayesini, diğer tarafında emeğini ortaya koyarak yapılan ortaklığa mudarabe (emek-sermaye) ortaklığı denir¹⁰⁶.

Bu ortaklıkta sermaye sahibine rabbu'l-mal, bu sermayeyi işletip nemalandırarak emeğini ortaya koyana da mudarib adı verilir. Sermaye sahibinin parasını işleten mudaribin, bir işçi konumunda olduğu da söylenebilir¹⁰⁷.

Katılım bankası, mudarabe ortaklığında mudarib olabileceği gibi rabbu'l-mal da olabilir. Bu durumun katılım bankalarındaki örneği ise katılma hesaplarıdır. Müşteriler, katılım bankalarının bu tür hesaplarına sermayelerini yatırarak banka ile mudarabe anlaşması yapmaktadırlar. Bu durumda banka mudarip olarak parayı meşru yollarla işletirken, sermayesini katılma hesaplarına yatıran kişiler de rabbu'l-mal konumundadır. Katılım bankası katılma hesaplarında biriken paraları rabbu'l-mal sıfatıyla başka bir mudarabe ortaklığı kurarak işletebilir.

Mudarabe ortaklığının belli başlı şartlarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- a. Bu ortaklıkta elde edilen kâr, iki tarafın başta anlaşmış oldukları yüzdelerik pay üzerine dağıtılır. Mudaribin işlem sonunda zarar etmesi durumunda ise zararın tamamı rabbu'l-male aittir. Mudaribin bu ortaklıktan zararı işgücü kaybıdır.
- b. İşlem sonunda önce anapara ayrıştırılır daha sonra elde edilen kârdan işlem boyunca ortaya çıkan masraflar düşürülür, kârdan kalan ise anlaşmaya göre taksim edilir.
- c. Kurulan mudarabe ortaklığında mudarib, satın alıp elinde tuttuğu malın telef olması durumunda, -kasit, kusur ya da ihmal söz konusu değil ise- telef olan malın tazmini ile mükellef değildir. Bunun sebebi ise Mudaribin bir nevi emanetçi durumunda olmasıdır.

¹⁰⁶Odabaşı, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*, s.29.

¹⁰⁷Ahmet Tabakoğlu, *İslam İktisadına Giriş*, İstanbul, 2008, s.307.

- d. Verilen sermayeye göre oransal veya belli bir kârın önceden belirlenmesi gibi bir durum söz konusu olamaz¹⁰⁸.

Mudarabe Örneği:

Şekerpinar gıda A.Ş. uzun yıllardan beri gıda sektöründe faaliyet gösteren tanınmış bir gıda ürünleri üreticisidir. Mevcut kapasitesinin artık yeterli gelmemesinden dolayı yeni bir tesis kurmayı planlamaktadır. Hazırlanan fizibilite raporlarına göre yeni tesis projesinin maliyeti 40 milyon TL olmaktadır.

Fakat Şekerpinar Gıda A.Ş'nin bu yatırım için elinde yeterli sermayesi bulunmamaktadır. Bu nedenle projenin maliyetlerini karşılamak için sağlam katılım bankası AŞ'ye başvuru yapar. Sağlam katılım bankası AŞ ise ilk aşamada hem projenin kârlılığını ve projenin konusunun katılım bankacılığı prensipleriyle uygun olup olmadığını araştırır hem de firma hakkında mali istihbarat çalışmasını yapar.

Sağlam katılım bankası AŞ gerekli araştırmaları yaptıktan sonra projeye finansman sağlamaya karar vermiştir. Projenin kârla neticelenmesi halinde %20 sinin mudaribe, %80 inin ise sermayedara (bankaya) ait olacağı konusunda mutabık olmuşlardır. Anlaşmanın ardından banka gerekli olan 40 milyon TL'lik sermayeyi proje için kurulan ortaklığa tahsis eder.

Belirlenen zaman sonunda bütün harcamalar düşüldükten sonra projeden net 10 milyon TL kâr elde edilmiştir. Başlangıçta anlaşılan oranlara göre bu kârın 2 milyon TL'si mudarib Şekerpinar gıda AŞ'nin 8 milyon TL'si de sağlam katılım bankasına ait olmuş olur¹⁰⁹.

7. 2 Müşarake

Müşarake, bir işi gerçekleştirmek için sermayedar ve emek sahibinin, emek ve sermayelerini birlikte ortaya koymalarıyla meydana gelen ortaklık türüdür. Kâr

¹⁰⁸Odabaşı, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*, s.30.

¹⁰⁹Özsoy, *Katılım Bankacılığına Giriş*, s.175

paylaşımı başlangıçta tarafların mutabık kaldığı oran üzerinden, zarara katlanma ise ortaklıktaki sermaye paylarına göredir¹¹⁰.

Bu ortaklık türünde taraflar, sermaye olarak belli oranda para koymak durumundadır¹¹¹. Müşarake ortaklığı *normal müşarake* ve *eksilen müşarake* olmak üzere iki kısma ayrılmıştır;

7. 3 Normal Müşarake Ortaklığı

Ortaklardan hiçbiri belli bir müddet ortaklıktan çıkmayı düşünmemekle birlikte sadece finansman kullandırma veya kullanma niyetinde de değildir. Bu ortaklık amaç, ortaklarla beraber ortaya sermaye koyduktan sonra bir iş kurup, bu işten kâr etmek ve bu şirketi zaman geçtikçe büyütmezdır.

7. 4 Azalan Müşarake Ortaklığı

Azalan müşarake ortaklığı, bir ortağın tedrici olarak diğer ortağın hissesini satın almayı taahhüt ederek kurdukları ortaklık türü olarak tanımlanabilir. Bu ortaklık türünde, ortaklardan birinin amacı, sadece finansman sağlayarak belli bir müddet ortak olarak kalmayı amaçlar. Genellikle finansman sağlayan taraf banka ya da başka bir kurum olmakla birlikte bu ortaklığı belli bir süre devam ettikten sonra şirketin yaptığı kârından istifade etmeyi ve şirket büyüdükçe değerlenen hisse senedini satarak ortaklıktan çıkmayı hedefler¹¹².

Burada katılım bankasıyla bir başka kuruluşun yaptığı müşarake ortaklığında, katılım bankası belli bir süre sonra hissesini diğer ortağa satmak istemektedir. Diğer ortak bu süre sonunda katılım bankasının bütün hissesini satın aldığında şirketin mülkiyeti tamamen diğer ortağa geçer.

Müşarake ortaklığının da kendine özel bir takım şartları bulunmaktadır, bu şartların başlıcaları aşağıdaki gibidir;

- a. Kâr paylaşımı tarafların mutabık kaldığı oranlar üzerine yapılmasının yanında aynı oranda sermaye ile katılmış ortakların kâr oranları birbirinden

¹¹⁰Abdullah Durmuş, *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi Ve Finans Yöntemleri*, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi 60/2, İstanbul, 2010, s.68

¹¹¹Odabaşı, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*, s.31.

¹¹²Durmuş, *Kredi Ve Finans Yöntemleri*, s.69.

değişiklik gösterebilir. Şirketin zarar etmesi durumunda ise ortakların sermaye oranlarına göre ortaklara yansır.

b. Ortaklığa eşit sermaye ile katılmak şart değildir. Buna göre az sermayesi olanla çok sermayesi olan kişilerin kurduğu ortaklıkta kâr payları da buna göre şekillenecektir.

c. Sermayenin kullanılmasının önünde herhangi bir engel bulunmamalıdır.

Katılım bankaları müşarake türü ortaklık yöntemini kullanarak, şirketin gelirlerinden belli bir pay elde etme maksadının yanında, yeni işletmelerin açılmasını bu işletmeleri de faizsiz finansman desteği ile desteklemeyi amaç edinir. Bu şekilde hem faizli bir işlem yapmamış olacak hem de ülke ekonomisine katkıda bulunmuş olacaktır¹¹³.

7. 5 İcare

Finansal kiralama yöntemi şeklinde de telaffuz edilen icare, İslam Hukuku'nda menkul veya gayrimenkul malların kiraya verilmesi akitlerini ve iş veya hizmet sözleşmelerini kapsamına alan bir terimdir. İcare akdinin yapılabilmesi için öncelikle kiralanacak olan malın katılım bankası esaslarına aykırı olmaması gerekmektedir.

Katılım bankası, faizsiz bankacılık prensiplere uyan her türlü mal veya hizmete kira finansmanı sağlayabilir. Bu durumda en çok dikkat edilmesi gereken nokta, faizsiz bankacılığın ortaya koyduğu ilkelere uyan malın veya hizmetin önce katılım bankası tarafından alınmış veya kiralanmış olması gerektiğidir.

Leasing ise, mülkiyetin devri ile sona eren kira akdidir. Bu durumda kiracı süre sonunda cüzi bir bedelle malı üzerine almış olur veya kira süresi sonunda kiralayan kurum veya şahıs, malı kiracısına hibe ederek malı kiracıya devretmiş olur.

Leasing şu şekilde yapılır: Kişi almak istediği bir malın, katılım bankası tarafından satın alınıp kendisine katılım bankası ile anlaştığı kira bedeli ile kiralanmasını istemektedir. Katılım bankası müşteriyi araştırdıktan sonra müşterinin

¹¹³ Odabaşı, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*, s.31.

şartları bu akdi yapmaya uygun ise, malı satın alır ve mülkiyetini müşteriye devretmeden belli vadelerle ödeyeceği kira bedelleri karşılığında malı müşteriye kullanır. Kira sözleşmesi sonunda katılım bankası mülkiyeti kendi üstüne olan bu malı kiracısına ya hibe eder ya da sembolik bir ücret mukabilinde satar.

Leasing sözleşmesinin temeline baktığımızda şu esas yatmaktadır; bir malın gerek vadeli veya taksitli, gerekse peşin olarak satılması söz, konusu malın mülkiyetini müşteriye geçirmekte ve müşteri de belirli vadelerle veya taksitle bu malın bedelini ödemekle yükümlüdür. Fakat bu durum satıcı açısından bakıldığında malın mülkiyeti tamamen müşteriye geçtiği ve de bedelinin henüz ödenmediği için büyük bir risk taşımaktadır. Bu riskin ortadan kaldırılması için malın bedeli tamamen ödeninceye kadar mülkiyetinin müşteriye geçmeyip satıcıda kalmasını gerektiren bir finans yöntemi geliştirilmiştir. Günümüz itibariyle leasing yöntemi bu gereksinimi karşılamaktadır¹¹⁴.

Leasing işleminin şartları ise aşağıdaki gibidir:

- a. İcare sözleşmesiyle birlikte kiralama süresi bittikten sonra kiralanan malın mülkünün kiracının mülkiyetine geçeceğine yönelik bir vaatte bulunulmuş olmalıdır.
- b. Yapılan sözleşme satım akdini gizlemek için değil gerçek ve fiili bir kiralama işlemi olmalıdır.
- c. İcare akdine söz konusu malın tazmini kiracıya değil mülk sahibine yani kiralayana ait olmalıdır. Ancak kiracı kasıtlı veya kusurlu ise tazmin kiracıya aittir.
- d. Sözleşme söz konusu malın sigortalatılmasını içeriyorsa, malın ticari sigortalara değil yardımlaşma esasına göre çalışan bir şirkete sigortalatılması ve sigortalama ücretinin de mülk sahibine ait olması gerekir.

¹¹⁴Odabaşı, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*, s.27-28.

- e. Leasing işleminde, kiralama süresi boyunca icare akdi, malın kiracı tarafından temellük edilmesi sırasında ise satım akdi hükümlerine tabi olunmalıdır¹¹⁵.

Katılım bankalarında icare akdinin (leasing) uygulanış şekli aşağıdaki gibidir;

- Kiracı ile satıcı arasında satış anlaşması yapıldıktan sonra sadece fiyat tespiti yapılır.
- Müşterinin talebi üzerine katılım bankası malı satıcıdan alır ve satıcı malı müşteriye gönderirken faturayı da katılım bankasına gönderir.
- Katılım bankası mal bedelini satıcıya peşin öder. Böylece malın mülkiyeti katılım bankasına geçer. Daha sonra da katılım bankası söz konusu malı müşterisine kiralar.
- Müşteri kira taksitlerini katılım bankasına öder ve malın kullanım hakkı kira süreci boyunca müşteriye aittir.
- Ödemeler tamamlandıktan sonra söz konusu malın mülkiyeti, finansal kiralama sözleşmesinden bağımsız olarak yapılan hibe veya satış sözleşmesi yoluyla kiracıya geçer¹¹⁶.

7. 6 Selem

Selef akdi diye de adlandırılan selem; peşin paranın vadeli bir malla mübadele edilmesidir. Diğer bir ifadeyle hazır bir bedeli zimmette nitelikleri belirli bir bedel karşılığında belli bir vadeye kadar satmaktır. Burada anapara peşin verilir, zimmet borcu olan mal ise veresiye olur¹¹⁷.

Selem akdinin temel özellikleri ve başlıca şartları şu şekildedir:

- a. Mal bedelinin satıcıya sözleşme anında peşin olarak ödenmesi sayesinde malın alıcısı bu malın bedelini ödemek için başka bir kişi ya da kurumla borç ilişkisine

¹¹⁵Durmuş, *Kredi Ve Finans Yöntemleri*, s.66.

¹¹⁶Özsoy, *Katılım Bankacılığına Giriş*, s.183

¹¹⁷İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, s.352

girmediğini göstermiş olur. Bu durum borcun borçla kapatılmaması açısından önem arz eder. Selem akdi, müşterinin satıcıya başta peşin olarak mal bedelini ödemesiyle satıcının o malı elde edebilmesi için kolaylık sağlamış olur.

- b. Selem akdi işlemi ancak kalite ve miktar bakımından kesin olarak ifade edilebilen standart (misli) mallar için söz konusu olabilir. Tarif ve değeri şüpheye neden olacak ürünler, örneğin değerli taşlar bu işleme tabi tutulmaz. Çünkü her bir taşın değeri, ölçüsü ve ağırlığı farklılık göstermektedir.
- c. Mutlak olarak belirli mal, belirli bir çiftliğin ya da ağacın ürünü gibi varlıklar selem sözleşmesine konu teşkil etmez. Çünkü teslim öncesi o ürünün zarar görmesi ve tahrip olması mümkündür. Ortaya çıkan bu durum, teslimi belirsiz bir noktaya getirir. Bu kural, teslimi belirsiz hale gelecek tüm ticari sözleşmeler için geçerlidir.
- d. Gelecek zamanda belirsizlik nedeniyle anlaşmazlık çıkmasını önleme amacıyla, işleme konu olan malın nitelikleri sözleşmede ayrıntılı biçimde anlatılmalıdır.
- e. Aynı sebepler çerçevesinde miktar konusu da net bir şekilde ifade edilmelidir.
- f. Teslim tarihi ve yeri açık olarak yazıya geçirilmelidir.
- g. Karşılıklı olarak teslim edilecek iki tür mal için selem modeli uygulanamaz. Böyle bir hal söz konusu olduğunda her iki ürün aynı anda karşılıklı olarak teslim edilmelidir¹¹⁸.

Katılım bankasının sağladığı finansman ile yapılan selem anlaşması şu şekilde gerçekleşir:

- Katılım bankası ile müşteri arasında anlaşma sağlanır.

¹¹⁸Tunç, *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması*, s.150.

- Katılım bankası satıcı ile iletişime geçerek müşterinin istediği malın siparişini, verir.
- Katılım bankası mal bedelinin tamamını satıcıya peşin olarak ödedikten sonra malın mülkiyeti katılım bankasına geçer.
- Mal üretildikten sonra katılım bankası malı müşteriye teslim edilmesini sağlar¹¹⁹.

7. 7 İstisna'

İstisna' Arapça bir kelime olup anlamı, her hangi bir kişiden bir şey yapmasını istemektir. Terim olarak istisna' kelimesi, sanatkârla zimmet borcu olarak belirli bir işi yapması üzerine anlaşmak manasına gelmektedir. Bu anlaşmada iş ve üretilen malın malzemesini sanatkârın karşılaması gerekir. Çünkü malzemenin, sipariş verene yani müşteriye ait olması sözleşmeyi istisna' sözleşmesinden çıkararak iş sözleşmesine çevirir.

İstisna' sözleşmesi insanların örf ve teamül haline gelmiş meslek dallarında sipariş verenle sanatkâr arasında cereyan eden icap ve kabul ile meydana gelmektedir. Ayakkabı, elbise, gömlek, kap-kacak, mobilya takımı, kapı, pencere, gardırop, kütüphane yapımı ve bu gibi malların uzunluğu, genişliği, yüksekliği, kullanılacak malzemenin kalitesi ve diğer tanıtıcı özellikleri belirlenerek istisna' sözleşmesi yapılabilir. Aynı şekilde nakil araçlarının kasa, karoser, kaporta, boya vb. işleri; kayık, gemi, standart olmayan bir takım makine ve teçhizatın üretilmesi de bu niteliktedir¹²⁰. İstisna sözleşmesinde, sipariş verene "müstasni", sanatkâra sani', sanatkâr tarafından icat edilen mala da "masnu'" denir¹²¹.

İstisna' akdi, mevcut olmayan bir şeyin satışı ve sanatkârın zimmetinde bunun bir borç olması açısından selem sözleşmesiyle benzerlik gösterir. Bütün akitlerde olduğu gibi istisna' akdinin de kendine özel belli başlı şartları vardır;

- a. Sanatkârın yapacağı şeyin cinsi, nevi, miktar ve niteliğinin belirlenmesi;

¹¹⁹Özsoy, *Katılım Bankacılığına Giriş*, s.185

¹²⁰İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, s.405

¹²¹Durmuş, *Kredi Ve Finans Yöntemleri*, s.74.

İstisna' akdinde üretilen mal, satım akdinde satılan mal gibi olduğu için söz konusu malın özelliklerinin tam olarak belirtilmesi gerekir.

b. İnsanlar arasında teamül cereyan eden şeylerden olması;

Ayakkabı, bir takım kaplar, elbise, gömlek ve bina yapımı gibi.

c. Üretilen malın teslim tarihin belirlenmemiş olması;

İstisna' akdinde teslim tarihi belirlenirse, bazı Hanefi ulemasına göre bu satış akdi selem akdine dönüşür ve selem akdinin diğer şartlarının tamamlanması gerekir¹²². Akitlerde itibar lafza değil manayadır¹²³.

Katılım bankalarında istisna' akdinin uygulanması ise şu şekilde gerçekleşir:

- Katılım bankasıyla müşteri arasında anlaşma sağlanır.
- Katılım bankası satıcıya mal üretim siparişini verir.
- Katılım bankası mal bedelini satıcıya öder.
- Mal üretildikten sonra katılım bankası üretilen malın müşteriye teslim edilmesini sağlar.
- Müşteri bu işlemde kaynaklanan borcunu vadesi dolduğunda katılım bankasına öder¹²⁴.

7. 8 Sukuk

Finansal sertifikanın Arapçası olan sukuk; sertifika, vesika, enstrüman anlamlarına gelen sakk kelimesinin çoğuludur. Sukuku aynı zamanda faizsiz bono şeklinde tanımlamamızda da bir sakınca yoktur. Genel olarak para piyasalarında bono ve tahviller senet kelimesiyle ifade edilirken faizsiz finansman siteminde yeni ortaya çıkmış bonolar sukuk adıyla ifade edilir¹²⁵.

¹²²Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali*, İstanbul 2001, s.319-320.

¹²³Ali Haydar, *Dürrü'l-hukem Şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, Lübnan 2010, I/s.15.

¹²⁴Özsoy, *Katılım Bankacılığına Giriş*, s.187

¹²⁵Tunç, *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması*, s.152.

Sukuk çoğu zaman bonoyla karıştırılabilmektedir. İkisi de yapılandırılmış finansmana aracı olmalarına rağmen aralarında birçok farklı yönleri de vardır. Öncelikle bono, ihraç edenin faiz ödemeyi kabul ettiği ve belirlenen vadede bono sahibine anapara ödemesini taahhüt ettiği bir borç sertifikasıdır.

Sukuk ise temelinde dayanak varlık bulunduğu için bir borç enstrümanı değildir. Sertifika sahibine dayanan varlıktan doğan gelirden istifade etme hakkı tanınırken gelir, faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olan varlıklar üzerinden elde edilir. Sukukta yatırımcılar bir yatırım projesine katılarak risk üstlenirler.

İkisinin benzer yanları ise, sukuğun da bono gibi fiyatlanması, kote edilmesi ve derecelendirme notu almasıdır¹²⁶.

Altı çeşit sukuk bulunmaktadır. Kısaca bu sukuk çeşitlerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

7.8.1 Mudarabe Sukuk

Mudarabe sukuku ihraç edecek olan mudaribtir. Fonlarını mudaribe verenler sermayenin asıl sahipleridir. Sukuk sahipleri mudarabe faaliyetindeki varlıkların ve anlaşma başına düşen kâr payının sahibidir. Ancak elde edilen kâr önceden belirlenen oran üzerinden iki taraf arasında paylaşılırken, zarar ise sadece sermaye sahibinindir.

Mudarabe sukuk, bir bankanın girişimciye sağlayacağı finansman desteğine fon bulabilmek amacıyla sertifika çıkarma yoluna gitmesi halinde, çıkarılan sertifikalara verilen isimdir. Buna göre mudarabe banka ile girişimci arasında yapılan bir kâr ortaklığı anlaşmasıdır. Sertifikaların satışı sonunda sağlanan fonun girişimciye aktarılması karşılığında da banka girişimcinin yürüttüğü profesyonel faaliyetten kaynaklanan kâra önceden anlaşılmış oranlarda ortaklık hakkı elde etmektedir. Öte yandan, zaman içinde sukuğa konu olan varlığın piyasa değerinde bir artış olması halinde sukuk sahibinin herhangi bir hakkı bulunmamaktadır. Ayrıca mudarabe sukuk

¹²⁶Özsoy, *Katılım Bankacılığına Giriş*, s.188.

sahiplerinin şirketin kayıtlı ortakları olmamaları da, onların genel kurulda söz sahibi olmalarını engellemektedir¹²⁷.

7.8.2 Müşarake sukuk

Müşaraka sukukta, sukuku ihraç eden taraf belli bir projenin ya da faaliyetin gerçekleştirilmesi için kurulmuş bir özel amaçlı şirkete (SPV) daveti yapan taraftır. Fon sağlayıcılar müşaraka sözleşmesinde ortak konumundadırlar. Toplanan fonlar, katılımcıların, müşarake sermayesine olan katkısını hisse olarak temsil etmektedir. Sukuk sahipleri ortaklığın varlıklarının da sahibi olup, gerçekleşecek kârda hak sahibidirler. Müşarakenin mudarabe den temel farkı sermayenin her iki taraftan da gelmesidir¹²⁸.

7.8.3 Murabaha sukuk

Bu yöntem dâhilinde banka limit ayırmış olduğu müşterilerini sektörel olarak bölümlere ayırır ve her sektöre ihtiyacı doğrultusunda ne kadar kaynak sunabileceğini araştırdıktan sonra bu amaçla kurulmuş olan özel aracı şirket ile iletişime geçer ve ne kadar kaynağa ihtiyaç duyulduğunu özel aracı şirkete iletir. Banka, kredi müşteri gurubu, VKŞ, mal satıcıları ve sukuk hissedarları olmak üzere beş tarafın dâhil olmasıyla bu yöntem uygulanır. Kâr payı ödemeleri, topluca yapılacağı gibi ayrıca taksitler halinde de ödenebilir¹²⁹.

7.8.4 Selem sukuk

Selem (İleriye dönük satın alma) sukuk, işleme konu olan selem bazlı malın alımı için fon toplamak amacıyla çıkarılmış sertifikalardır. Selem sözleşmesi, genellikle tahıl, petrol, demir ve benzeri ölçülebilir ve standartlaştırılabilir mal üzerine yapılmaktadır. Bu sözleşmelerin finansmanı için ihraç edilen sukuklar, ikinci el

¹²⁷Erdal Yılmaz, *Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi*, muhasebe ve finansman dergisi Ocak/2014, s.88.

¹²⁸Ahmet Tok, *İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları Ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*, (Yeterlik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi) Ankara 2009, s.19.

¹²⁹Tunç, *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması*, s.154-156.

piyasada nominal değer üzerinden işlem görebilmekte olup, malların teslim tarihindeki fiyatına yönelik beklentiler doğrultusunda alınıp satılabilmektedir¹³⁰.

7.8.5 İstisna' sukuk

Bu sukuk türü inşaat ve taahhüt projelerin gerçekleşmesinde yüklenici firmaya finansman sağlanmasında kullanılmaktadır. Konut, köprü, baraj ve diğer büyük projeler için kullanılan bu finansman modeli, likidite için çok önemli bir yer teşkil etmektedir.

Müşteri sahip olduğu projesini hayata geçirmek için kaynak gereksinimi duyduğunda bunu karşılamak için bankaya başvurur. Banka da sunulan projeyi taşeron olarak adlandırılan ve bu işi profesyonellekle yapan kişilere aktarır. Projeyi yapacak olan kişiler ile banka arasında satış sözleşmesi özelliğini taşıyan ve belirli bir tarihte teslim şartını içeren bir sözleşme imzalanır ve işlem gerçekleştirilmiş olur¹³¹.

7.8.6 İcare sukuk

Dünyada en yaygın olarak kullanılan sukuk çeşidi icare sukukudur. Bunun nedeni; icare sukukunun özellikleri bu sukuk türünü diğer sukuk çeşitlerinden ayırmakta ve diğerlerine nazaran daha cazip hale getirmektedir. Her şeyden önce varlıklar üzerinde sağladığı tam denetim sebebiyle tercih edilmektedir. Varlık sahibi kişiye de genellikle gayrimenkulün kira gelirini veyahut kullanım hakkını vermektedir¹³².

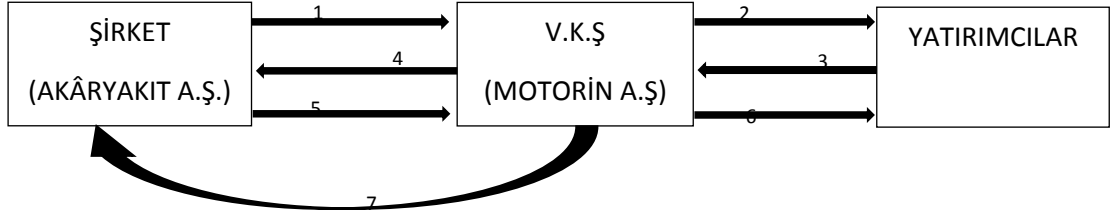
Dünyada en çok tercih edilen sukuk türü olması sebebiyle örneğin icare sukuk üzerinden verilmesi daha uygun olacaktır.

¹³⁰Yılmaz, *Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk*, s.91.

¹³¹zsoy, *Katılım Bankacılığına Giriş*, s.190.

¹³²Mehmet Fehmi Eken, Yusuf Köroğlu, *Sukuk: Kira Sertifikaları*, (TKBB yayınları, İstanbul 2008)S. 40.

örneği:

Sukuğa ilişkin genel yapıya örnek teşkil etmesi bakımından yukarıdaki örnek ele alınmıştır. İcare sukuk günümüzde en yaygın olan sukuk türü olduğu için bu örnek seçilmiştir.

Yukarıdaki örnekte, bir akaryakıt dağıtım şirketinin artan nakit ihtiyacını karşılamak için sahip olduğu rafineri üzerinden sukuk ihraç ederek ticari faaliyetlerini finanse etmek istemektedir.

Sukuk ihraçlarında, finanse edilecek projenin menkul kıymetleştirme esasları çerçevesinde ayrı bir tüzel kişilik tarafından sahiplenilmesi ve yönetilmesinin sağlanması için özel amaçlı bir şirketin kurulmasıyla süreç başlamaktadır.

Özel amaçlı şirket yükümlü ve yatırımcı arasındaki bağlantıyı kuran ve sukuk ihracını yapan şirkettir. Burada söz konusu şirket, Türk mevzuatında SPK tarafından varlık kiralama şirketi (VKŞ) olarak adlandırılmıştır.

(2) Finansman sağlamak isteyen şirket, ilk olarak farklı tüzel kişiliğe sahip bir şirket kurar. Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere yükümlü şirketin ünvanı “akaryakıt A.Ş”, VKŞ olarak kurulan şirketin ünvanı ise “motorin AŞ”dir. Akaryakıt şirketi sahip olduğu rafineriyi motor şirketine devretmesiyle işlem başlayacaktır.

(3) Motorin AŞ’nin kaynak şirket olan Akaryakıt A.Ş ne borcu doğmuştur. Örnekte söz konusu satışa ilişkin bedelin 10 milyon dolar olduğunu varsaymaktayız. Motorin A.Ş. söz konusu borcunu ödeyebilmek için sukuk ihraç edecektir.

- (4) İhraç edilen sukuk rafineri üzerinde sahiplik hakkını gösteren sertifikalardır. Sukuk satın alanlar, karşılığında motorin AŞ'ye nakden ödemede bulunacaklardır.
- (5) Motorin A.Ş. elde ettiği nakdi, borçlu olduğu akaryakıt AŞ'ye aktaracak böylece borcunu kapatmış olacaktır.
- (6) Bu aşamada akaryakıt AŞ ihtiyaç duyduğu finansmanı sağlamış olmaktadır. Bu yapıdaki dikkat çeken unsurların başında finansman sağlayan şirketle menkul kıymet ihracı yapan şirketin birbirinden farklı iki tüzel kişilik olması gelmektedir. Dolayısıyla başta ifade edildiği üzere kurgulanan yapıda, finansman sağlamak isteyen akaryakıt AŞ iflas etse dahi bu durum rafinerinin sahibi olan motorin AŞ'yi dolayısıyla sukuk sahiplerini etkilememektedir.

Bu aşamadan sonra sukuğun vadesinin bitimine kadar geçen sürede, rafinerinin sahipliği ve yönetimi Motorin AŞ'de kalacaktır. Motorin AŞ rafineriyi yöneterek gelir elde edebileceği gibi rafineriyi kiraya da verebilecektir. Örneğimiz icare sukuk örneği olduğu için burada motorin AŞ kiraya vermektedir. Sukuk uygulamasında kiracı genellikle kaynak kuruluştur. Dolayısıyla akaryakıt AŞ ilk başta sahip olduğu ve motorin AŞ'ye sattığı rafineriyi bu defa motorin AŞ'den kiralamaktadır. Rafineri kiralama sözleşmesinde belirlenen kira bedelinin her ay motorin AŞ'ye ödenmesi gerekmektedir.

- (7) Örneğimizde sukuğun vadesinin bir yıl, aylık ödemelerinde 900 bin dolar olduğunu varsayalım. Böylece Akaryakıt A.Ş. sukuğun vadesinin sonunda toplam 10,8 milyon dolar kira ödemiş olacaktır. Motorin A.Ş. her ay rafineri kiralama faaliyeti dolayısıyla elde ettiği nakdi sukuk sahiplerine dağıtacaktır.

(8) Böylece sukuk satın alanlar, rafinerinin kira gelirinden paylarını almış olacaklardır¹³³.

8. KATILIM BANKALARINDA MURABAHA İŞLEMİ ÖNCESİ YAPILAN ÇALIŞMALAR VE MURABAHANIN UYGULANMA ŞEKLİ

Günümüzde katılım bankalarında uygulanan murabaha sistemi çağdaş murabaha sistemidir. Kişilerin katılım bankalarına gelerek murabaha taleplerini iletmeleri, katılım bankalarını talep edilen malın araştırılmasına sevk eder. Çünkü katılım bankaları her malın murabahasını prensiplerine uymaması nedeniyle fonlayamaz. Bu durumda şunlara dikkat ederler;

- Katılım bankası Murabaha yapılması talep edilen mal ya da mali hakkın gerçekten var olup olmadığına bakar. Eğer gerçekten var ise işlem yapılır aksi halde yapılmaz. Katılım bankaları mal veya mali hak hükmünde olmayan ceza, harç, vergi, vize ücreti, borç vb. bedelleri murabaha ile satımı katılım bankaları ilkeleri ile bağdaşmadığı için satamazlar.
- Malın gerçek olup olmadığı tespit edildikten sonra ise malın kamuya zararlı olup olmadığı ve hakkında satıma uygun olmadığı tespit edilir. Söz konusu mal kamuya zararlı ise ve söz konusu hak satıma uygun değilse işlem gerçekleştirilemez. Katılım bankalarının işlem yapmadığı mallara örnek verecek olursak; içki, sigara, domuz eti, müstehcen yayın, kumarhane malzemeleri, sadece haram işler için kullanılan ürünlerdir.
- Satımında problem tespit edilmeyen malların vadeli satıma uygun olup olmadığına bakılır. Katılım bankaları para mahiyeti taşıyan malların taksitli satışını yapamaz. Örnek olarak döviz ve altının taksitle satımını verebiliriz.
- Katılım bankası murabaha işlemine başlamadan önce mal ya da mali hakkın müşterinin mülkünde olup olmadığını araştırır. Çünkü söz konusu malı veya hakkı, katılım bankası önce kendisi satın alacak daha sonra da müşteriye satacaktır. Bundan dolayı müşteri ile satıcı arasında daha önce herhangi bir satış sözleşmesinin yapılmamış olması gerekmektedir. Şayet müşteri satıcı ile alışverişi tamamladığını söylüyorsa ve fatura müşterinin

¹³³Atıla Yanpar, *İslami Finans, İlkeler, Araçlar Ve Kurumlar*, İstanbul 2014, s.206-207

adına kesilmiş ve malın veya hakkın bütün sorumluluğu müşterinin üzerine geçmiş durumdaysa katılım bankası bu işlemin murabahasını yapamaz¹³⁴.

Mevcut katılım bankaları içinden Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın konut finansmanı uygulaması süreçleri, kredi kartı uygulaması süreçleri, ihtiyaç kart uygulaması süreçleri yakından incelenmiş ve şema halinde gösterilmiştir.

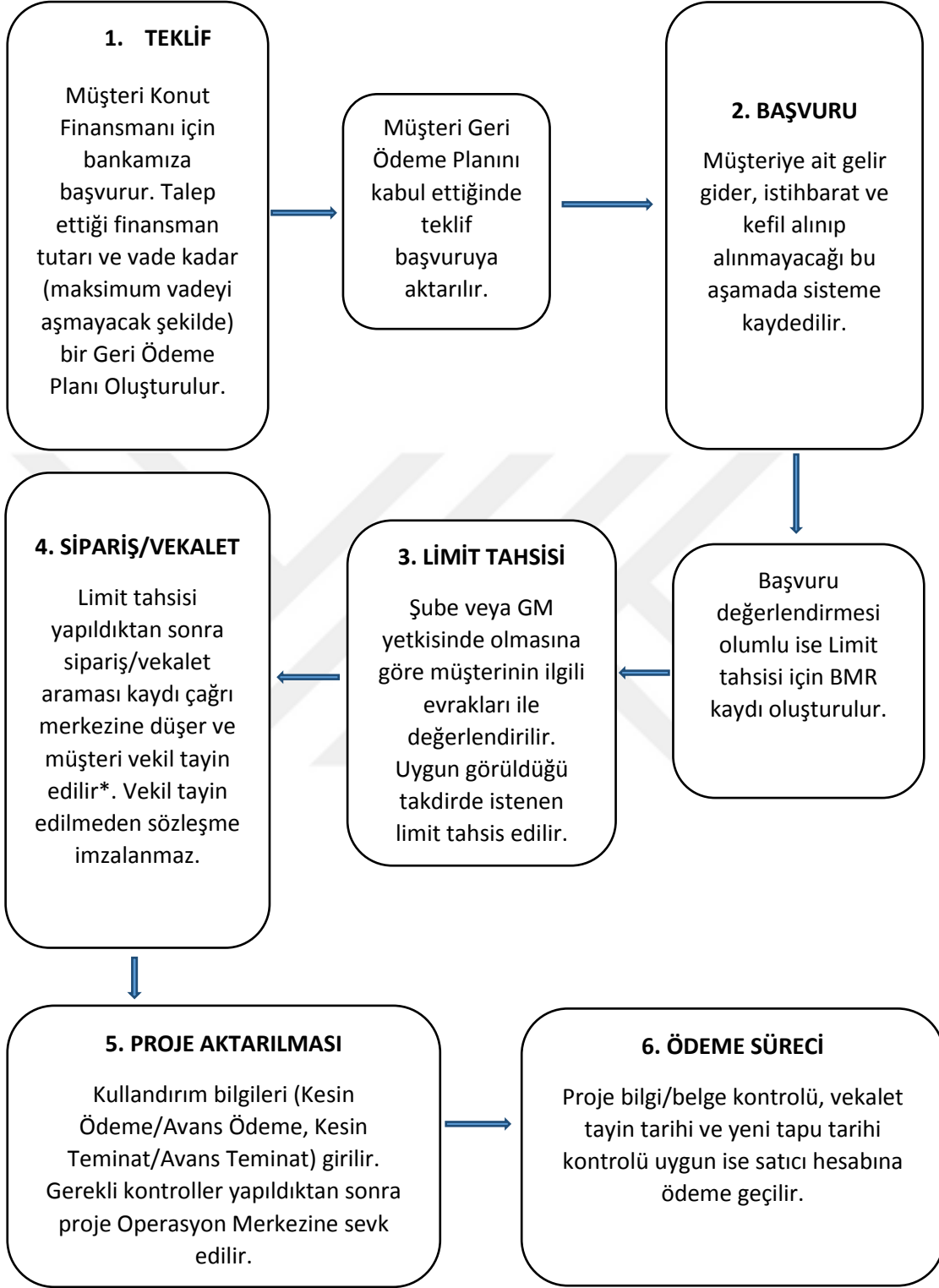
8.1 Konut Finansmanı

Konut finansmanı aşamaları teklif, başvuru, limit tahsisi, vekâletin verilmesi, proje aktarılması ve ödeme sürecinden oluşmaktadır¹³⁵.

¹³⁴İshak Emin Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman Ve Bankacılık*, TKBB Yayınları, İstanbul 2010, s.85-86-87.

¹³⁵Kuveyttürk Katılım Bankası, *Ürün Geliştirme Ve Pazarlama Müdürlüğü*.

Konut Finansmanı Süreci

* Bankamıza başvuruda bulunduğunuz finansmanı olumlu sonuçlanmış olup, size TL/USD/EURO limit tahsis edilmiştir. Bu limit dahilinde başvuru formunda belirttiğiniz ürün/hizmetin satın ve teslim alımı için satıcı ile kuracağınız ilişkilerde

yetkili kılınmış bulunmaktasınız. Bu görüşme Faizsiz Bankacılık çalışma prensipleri açısından sizi yetkili kılmak amacı ile yapılmıştır. Başvuru yapmış olduğunuz şubemiz ile iletişime geçebilirsiniz.”

8.2 İhtiyaç Kart ve Kredi Kartı Uygulaması

Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın ürünlerinden biri olan İhtiyaç Kart, müşterilerin ihtiyaç duyduğu mal veya hizmetlerin taksitli alımına imkân sağlayan bir karttır. Diğer kartlardan farkı, belli ihtiyaçlara yönelik olması nedeniyle kullanım süresinin sınırlı (3 ay), limitinin ve taksit sayısının (en fazla 36 ay) daha fazla olmasıdır.

Gerek ihtiyaç kart, gerekse taksit yapan diğer kartlar, bir mal veya hizmetin, müşteriye verilen vekâlete istinaden Katılım Bankası adına peşin satın alınması, Katılım Bankası adına peşin satın alınan mal veya hizmetlerin daha sonra müşteriye vadeli olarak satılması esasına göre çalışmaktadır. Aşağıda ihtiyaç kartın işleyiş usulü ile ilgili şemada çok daha net görüleceği üzere bu yöntemle işleyen kartlarda aslında murabaha yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntemde kart verilen müşteriye kart sözleşmesine imza alınırken “taksitli alacağı malları” katılım bankası adına alması yönünde vekalet verilmektedir. Ayrıca müşteriden faizsiz bankacılık ilkelerine aykırı mal ve hizmetleri almayacağına ve doğmuş borçlarını ödemeyeceğine dair taahhüt de alınmaktadır.

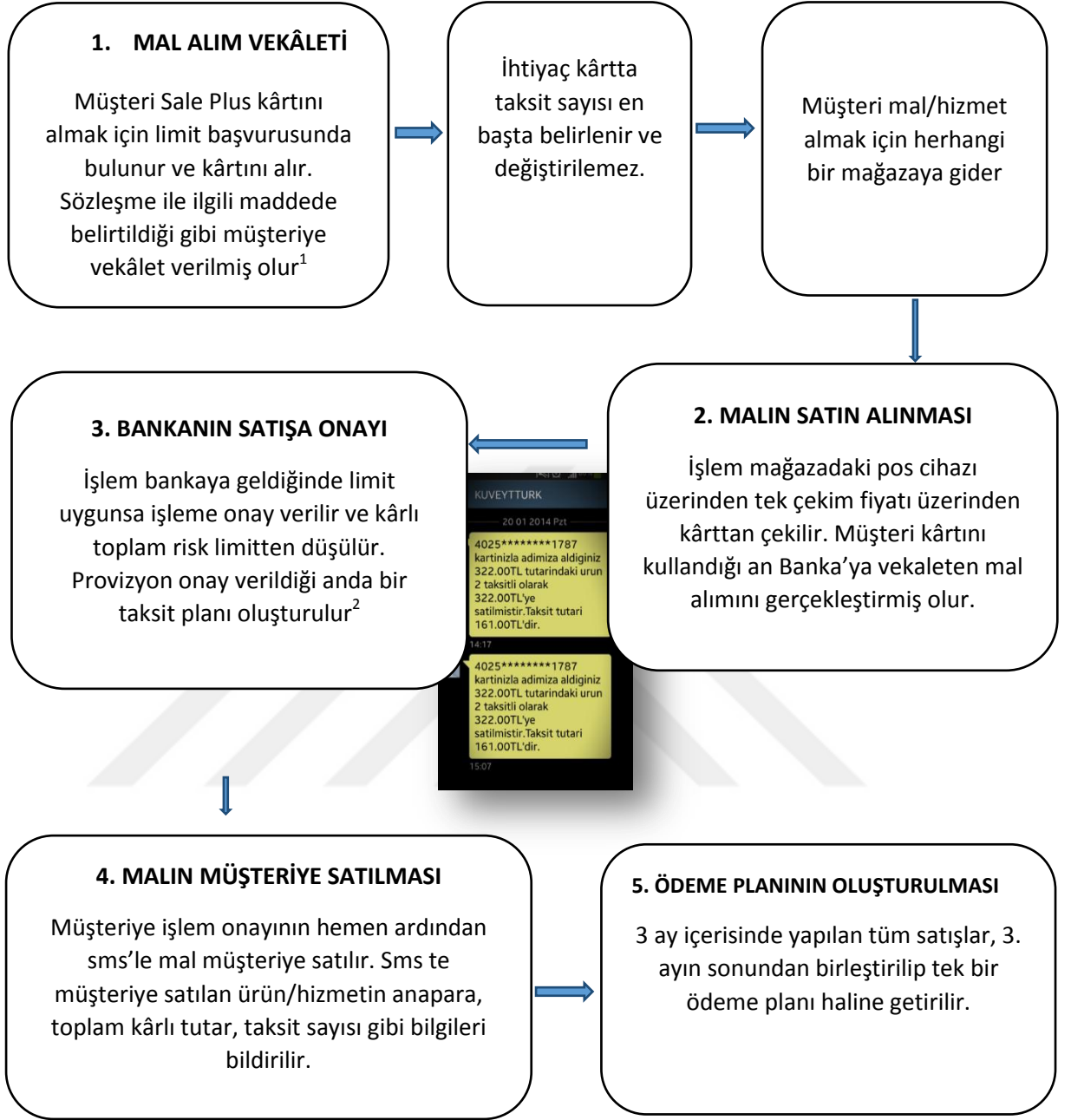
Müşteri sözleşme gereği her mal alımında, onu banka adına satın almakta, böylece murabahanın ilk aşaması yani malın / hizmetin banka tarafından satın alınması aşaması gerçekleştirilmiş olmaktadır. Müşteri almak istediği ürünü / hizmeti taksitli olarak almaya kartını henüz POS cihazından geçirmeden önce karar vermek zorundadır. Zira alışveriş tek çekim olarak yapıldıktan sonra artık taksitlendirmeye müsaade edilmemektedir.

Taksitli kredi kartlarında murabahanın ikinci aşaması yani malın müşteriye taksitli ve kârlı olarak geri satılması aşamasıdır. Bu ise müşterinin malı satın alıp POS cihazından kartla ödemeyi yapmasının hemen akabinde cep telefonu mesajı yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu mesajda: “... kartınızla adımıza aldığınız ... TL tutarındaki ürün ... taksitli olarak ... TL'ye satılmıştır. Taksit tutarı ... TL'dir.” denmektedir. Mal

satıldıktan sonra, müşteri Bankaya borçlu olmaktadır; daha sonra müşterinin taksit sayısı ve toplam borcunda herhangi bir değişiklik yapılmamaktadır.

Sözleşmede müşteriye her ne kadar hem alım hem kendisine satım için vekâlet verilse de aşağıdaki şemada görüleceği üzere uygulamada müşteri malı satın aldığı gibi Kuveyt Türk, SMS yoluyla müşteriye mal satışını doğrudan kendisi yapmaktadır. Dolayısıyla teknik bir takım sorunlar sebebiyle müşteriye SMS'in ulaşamaması ihtimaline karşı çifte vekâlet yöntemine cevaz veren ulemanın görüşü esas alınarak sözleşmeye bu şekilde çifte vekâlet metni eklenmesine rağmen uygulamada müşteriye satış SMS yoluyla yapılmakta dolayısıyla uygulamada çifte vekâletle ilgili fikhî ihtilaftan kurtulmak adına çifte vekâlet fetvasına göre hareket edilmemektedir. Bahse konu İhtiyaç Kart ve Kredi Kart'ının işleyiş süreci aşağıdaki gibidir:

İhtiyaç Kart Süreci

- 1 Sözleşmelerde “Kart Hamilinin <mal veya hizmeti Satıcıdan/Sağlayıcıdan Katılım Bankası adına alıp; belirlenen taksitlerde vadelerle, yine Katılım Bankası adına kendisine satmak suretiyle> Katılım Bankasına vekâleten hareket ettiği kabul olunur.” şeklinde ibare bulunmaktadır.
- 2 Banka işleme onay verdiği an kendi adına yapılan mal alımını kabul etmiş olur. Artık satıcıya karşı borçlu olan bankadır.

Kredi Kârt Süreci

¹ Sözleşmelerde “Kart Hamilinin <mal veya hizmeti Satıcıdan/Sağlayıcıdan Katılım Bankası adına alıp; belirlenen taksitlerde vadelerle, yine Katılım Bankası adına kendisine satmak suretiyle> Katılım Bankasına vekâleten hareket ettiği kabul olunur.” şeklinde ibare bulunmaktadır.

² Banka işleme onay verdiği an kendi adına yapılan mal alımını kabul etmiş olur. Artık satıcıya karşı borçlu olan bankadır.

9. MURABAHA İŞLEMLERİNDE ALIŞVERİŞE KONU OLAN MALIN FİYATLANDIRILMASI

Katılım bankaları için önemli aşamalardan birisi de murabahaya konu olan malların fiyatlandırılması aşaması yani hedef kâr oranının belirlenme sürecidir. Çünkü fiyatlandırma esnasında katılım bankasının dikkate alması gereken birçok etken bulunmaktadır.

Bu etkenlerin en başında piyasa araştırması gelmektedir. Öncelikle finansal piyasalarda alternatif sistemlerin ve firmaların uyguladıkları fiyatlara bakmak elzemdir. Çünkü piyasa kâr oranları açısından düşük bir oran bankanın daha az kâr elde etmesine sebep olurken, daha yüksek bir kâr oranı da müşterinin diğer alternatiflere yönelmesine neden olabilir. Bundan dolayı diğer alternatif sistemlerin ve firmaların kâr oranına yakın bir kâr oranı hedeflenir.

Kâr oranı belirlenirken dikkat edilmesi gereken başka bir nokta da bankaya fon yatıran katılma hesabı sahiplerinin katılım bankasından beklediği kârlılık düzeyidir. Çünkü katılım bankasının katılma hesabı sahibi müşterilerinin memnun olacakları bir kâr payı dağıtabilmek için kullandığı fonlardan hedeflediği kâr oranını sağlaması gerekmektedir. Bu sebeple bu hedeflerini de murabaha işlemi müşterilerine uygulayacağı kâr oranlarına yansıtmaktadır.

Fiyatlandırma aşamasında kâr oranı belirlendikten sonra, murabaha işleminden dolayı ortaya çıkacak resmi kesintilerin müşterinin payına düşen kısımlarının toplam satış bedeline eklenmesi gerekmektedir. Bu eklemeler yapıldıktan sonra murabaha işlemine konu malın fiyatı belirlenmiş olur¹³⁶.

10. MURABAHA İLE BANKA KREDİSİ ARASINDAKİ FARKLAR

Konvansiyonel bankalarda verilen kredi ile murabaha arasında birçok fark vardır. Bu farklardan belli başlılarına aşağıda değinilmiştir.

1. Bankaların verdiği kredide sadece banka ve müşteri arasında bir ilişki söz konusu olup toplamda iki taraf bulunur. Murabahada ise banka, satıcı ve müşteri olmak üzere toplamda üç taraf bulunmaktadır.

¹³⁶Özsoy, *Katılım Bankacılığına Giriş*, s.168.

2. Murabaha bir alım satım işlemi olarak değerlendirilirken kredi; borç işlemi olarak değerlendirilir. Bankalar kredi verdikleri müşterilerinden belli bir zaman sonra kullandırım karşılığı için faiz alır. Murabaha işlemi gerçekleştiren banka ise malın alış bedeline ilave olarak bir bedel alır. Bu bedele vade farkı veya kâr adı verilir.
3. Bankaların kredi vermesiyle aldığı fazlalık faiz, katılım bankalarının murabaha yöntemiyle elde edilen fazlalık ise kârdır. Faiz; belli miktardaki paranın belirli bir süre kullanılması karşılığında krediyi sağlayana ödenen fazlalıktır. Kâr ise; bir ticaret sonrası elde edilen gelir olarak tarif edilir.
4. Murabaha işleminde para banka tarafından doğrudan satıcıya ödenir. Dolayısıyla müşterinin bu parayı başka amaçlar için kullanması mümkün değildir. Müşteri para değil mal almış olmaktadır. Alınan fatura da bu işlemin bahsedildiği şekilde yapıldığının kanıtı durumundadır. Ancak banka kredisinde durum farklıdır. Konut ve araç kredileri haricinde kalan diğer krediler doğrudan müşteriye verilir. Banka krediyi müşteriye belli amaç için kullanmak suretiyle vermiştir. Fakat krediyi alan müşterinin krediyi bu amaçla kullanacağını garanti bulunmamaktadır. Bu durum tamamen müşterinin dürüstlüğüne kalmıştır. Müşteri bankadan aldığı kumarda, lüks tüketimde vs. gibi yerlerde de kullanılabilir¹³⁷.

11. HİSSE SENETLERİNİN MURABAHASI

Hisse senetlerinin alınıp satılması bazı şartların yerine getirilmesiyle uygun olmaktadır. Aynı şekilde ana faaliyet alanı faizsiz bankacılık ilkelerine uygun olmakla birlikte faizli kredi alan veya faizsiz bankacılık prensiplerine aykırı gelirleri olan şirketlerin hisse senetlerinin alınıp satılması Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kurulunun (AAOIFI) aşağıda belirlemiş olduğu standartlara uyulması suretiyle mümkündür.

Kural olarak, ana faaliyet alanı uygun olmakla birlikte kimi zaman faizli işlem veya diğer mahzurlu malların ticaretini yapan şirketlere ortak olmak ve bu şirketlerin hisse senetleri ile muamelede bulunmak (bu hisse senetlerine yatırım veya bunların

¹³⁷Osman Nihat Yılmaz, Faizsiz Bankacılık İlkeleri, TKBB Yayınları, İstanbul 2010, S. 11-14

ticaretini yapmak) kesinlikle haramdır. Ancak aşağıdaki şartlar doğrultusunda yapılacak ortaklık veya muameleler (yatırım veya ticaret) bu genel kuraldan istisna edilmiştir:

➤ Şirketin ana sözleşmesinde fâiz veya diğer mahzurlu mal veya hizmet ticareti (içki ve domuz vs.) gibi işlemlerde bulunacağını içeren bir madde bulunmamalıdır.

➤ Şirketin aldığı faizli kredinin toplamı (kredi vadesi ister uzun ister kısa olsun fark etmez), tüm hisse senetlerinin toplam piyasa değerinin %30'unu aşmamalıdır. Burada önemle bilinmesi gereken nokta, miktarı ne kadar olursa olsun faizli kredi almanın kesinlikle haram olduğudur.

➤ Şirketin fâiz geliri elde etmek için faizli bankalardaki faizli - vadeli hesaplara yatırdığı kısa, orta veya uzun vadeli paraların toplamı tüm hisse senetlerinin toplam piyasa değerinin %30'unu aşmamalıdır. Burada önemle bilinmesi gereken nokta, miktarı ne kadar olursa olsun faizli – vadeli hesaplara para yatırmanın kesinlikle haram olduğudur.

➤ Şirketin dinen meşru olmayan (faiz, mahzurlu mal satışı vs.) işlemlerden elde ettiği gelir, toplam gelirinin %5'ini aşmamalıdır. Bu gelirin haram işlemlerden kaynaklanmasıyla haram malı mülk edinmek yoluyla elde edilmesi arasında ilgili hüküm bakımından bir fark yoktur. Şirket bilançosunda kimi gelirlerin tam olarak belirlenememesi durumunda bunu öğrenmek için çaba sarf etmek ve öğrenilememesi durumunda ihtiyatlı davranarak bunun mahzurlu bir gelir olduğunu düşünmek gerekir.

➤ Sınırları verilen oranların tespitinde şirketin en son bilançosuna bakılır veya uzman bir malî müşavirlik / muhasebe kurumuna müracaat edilir.

➤ Şirketin mahzurlu gelirlerinden hisse senedi başına düşen kazancın, mahzurlu gelir oranı esas alınarak aşağıda açıklanan yöntemler doğrultusunda elden çıkarılması gerekir:

❖ İster yatırım yapmak ister ticarete bulunmak yoluyla bu hisse senetlerine sahip olan kimselerin, mali dönem sonunda haram yollarla yapılan faaliyetlerden, haram mülk edinmekten veya faizli gelirden sağlanan mahzurlu kazançtan kurtulması, diğer gelirlerini mahzurlu gelir oranı kadar miktarı elinden çıkarmak suretiyle arındırması gerekir. Mali dönemin üç aylık, yıllık veya başka şekillerde belirlenmesi arasında bu karar bakımından bir fark yoktur. Buna göre mali dönem bitmeden önce hisse senedini satan kimsenin böyle bir arındırma işlemi yapmasına gerek yoktur.

❖ Arındırılması gereken kazanç, şirketin mahzurlu gelirlerinden hisse senedi başına düşen miktardır. Bu bakımdan kârların / temettülerin dağıtılmış olup olmaması ve şirketin kâr veya zarar etmiş olması arasında bir fark yoktur.

❖ Aracı kuruluşların, vekillerin veya hisse senedi alım satımlarını yönetenlerin aldıkları komisyon veya ücretten bu arındırma işlemini yapmalarına gerek yoktur. Çünkü bunlar yapmış oldukları işin / vermiş oldukları hizmetin karşılığını almışlardır.

❖ Hisse senetlerinden arındırılacak mahzurlu kazancın hesaplanma yöntemi şudur: Hisse senedi başına düşen mahzurlu kazanç, şirketin mahzurlu gelir oranı esas alınarak bulunur. Bunun için de şirketin toplam mahzurlu kazancı toplam hisse senedi sayısına bölünür. Böylece her hisse senedine düşen mahzurlu kazanç tespit edilmiş olur. Bu hisse senetlerine sahip olanlar veya bunlarla muamelede bulunanlar (gerçek veya tüzel kişiler) ellerindeki hisse senedi sayısı ile mahzurlu kazanç miktarını çarparak kurtulmaları, arındırmaları gereken miktarı bulurlar.

❖ Elde edilen ve arındırılması gereken mahzurlu kazançtan hiçbir şekilde yararlanılamaz; bu tür kazançtan yararlanmak maksadıyla vergi ödemek için bile olsa hileli yöntemler uygulanamaz.

❖ İslâmî finans kuruluşunun bu hisse senetleri ile bizzat kendisi için muamelede bulunması durumunda oluşan mahzurlu kazançtan kurtulması gerekir; mahzurlu kazancı arındırarak hayır cihetlerine sarf etme yükümlülüğü kuruluşa aittir. Kuruluşun, bu tür hisse senetlerinin alım satımına aracı olması durumunda bunları alan kişi veya kurumlara arındırma işlemini nasıl yapacaklarını açıklamaları gerekir. Böylece bu kişi veya kurumlar arındırma işlemini bizzat yapabilirler. Kuruluşun isteyen müşterilerine arındırma hizmetini ücretsiz veya ücret karşılığı vermesi de mümkündür.

❖ Kuruluşun yukarıda açıklanan kural ve standartları uygulaması gerekir. Standart kuralların uygulanması noktasında, kuruluşun işlemleri bizzat veya bir aracı kurum vasıtasıyla yapması arasında bir fark bulunmadığı gibi ilgili işlemleri bizzat kendisi için veya aracı kuruluş, portföy yöneticisi ya da vekil sıfatıyla başkaları nam ve hesabına yapması arasında da fark yoktur.

❖ Hisse senetlerinin halka arzı veya alım satımı devam ettiği sürece bu kurallara uyulmalıdır. Bu şartlara uyulmaması, kuralların ihlal edilmesi durumunda bu yatırımdan çekilmek gerekir¹³⁸.

¹³⁸Odabaşı, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*, s.46-49.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Uygulanma biçimi Hz. Peygamber (as) devrine dayanan klasik murabaha, çağdaş murabahanın 1950'lerden sonra keşfedilmesiyle daha az duyulmaya başlanmıştır. İlk dönem uygulamalarına bakıldığında yoğun bir şekilde kullanılmış olduğu gözlemlenen bu yöntem, günümüzde ise az tercih edilmektedir.

Osmanlı imparatorluğunda murabahanın kullanımı daha çok para vakıfları ve eytam sandıkları tarafından olmuş, vakfedilen nakitler murabaha yöntemi ile değerlendirilmek üzere teslim alınmıştır. O devirdeki söz konusu vakfiyeleri incelediğimizde vakfedilen paraların sadece murabaha yöntemi ile değil, diğer şer-i yöntemlerle de kullanılmasının şart koşulduğunu gözlemlemekteyiz. Ancak reel ticareti konu edinen murabaha belgelerine ulaşamadığımızdan, ilk dönemde yapılmış olan murabaha uygulamalarına dayanarak murabahanın Osmanlı döneminde de reel ticarete uygulanmış olduğunu tahmin etmekteyiz.

1950'ler den sonra çağdaş murabahayı kurumsal şirketlerin kullanmaya başlaması, faize karşı hassasiyeti olan kesimler için büyük bir çıkış noktası olmuştur. Daha sonra bu uygulama birçok tartışmaların gölgesinde günümüze kadar devam etmiş ve katılım bankacılığı adı altında oluşan yeni sektörün kilit noktası haline gelmiştir. Aslına bakılırsa katılım bankalarının kurulmasındaki temel amaç; çağdaş murabahayı uygulamak değil, ortaklık esasına dayalı bir finans sistemi oluşturmaktır. Bu zihniyete sahip katılım bankaları ortaklık kurmaya dair adımlar atmış ancak ortaklık kurmanın yüksek riskli olması nedeniyle bu adımlar hedefe ulaşma noktasında sonuç vermemiştir. Bunun sonucu olarak faizsiz bankacılık sektöründe en çok tercih edilen yöntem ortaklık yöntemi değil çağdaş murabaha yöntemi olmuştur.

Çalışmamızda görüldüğü üzere %95-96 murabaha yöntemini kullanan İslami finans kuruluşlarının gelişimi denetim, ülkede mevcut olan mevzuat, akademik çevre ve ticari hayat gibi unsurlara bağlıdır. Konuyu bu bağlamda değerlendirdiğimiz zaman karşımıza söz konusu sektörün gelişimini engelleyen bazı sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunlar 2013 yılında 21-23 Aralık ayında Ankara'da yapılan "*Katılım Bankacılığı Ve Faizsiz Finans Çalıştayı*" sonunda yayınlanan raporda; sisteme yönelik algının iyi yönetilememesi, sistemin felsefesine vâkıf nitelikli insan kaynağı eksikliği, faizsiz finansa ilişkin ürün, hizmet ve piyasaların yeterince çeşitli ve gelişmiş olmaması, sistemin kurumsal yapısının

ve hukuki altyapısının tam olarak oluşturulamaması şeklinde özetlenmiştir. Aynı raporda söz konusu sorunların çözümüne yönelik yapılan öneriler ise şu şekildedir:

Eğitim, İnsan Kaynağı ve Sertifikasyon

- ✓ Lisans düzeyinde İİBF’de İslam hukuku/İslami finans, ilahiyat fakültelerinde ekonomi/finans alanında seçmeli/zorunlu dersler programlara konulmalıdır.
- ✓ Orta vadeli bir plan çerçevesinde üniversitelerde faizsiz finans ve katılım bankacılığı alanında eğitim verecek bölümler kurulmalıdır.
- ✓ Yurt içi ve yurt dışındaki üniversitelerde katılım bankacılığı ve faizsiz finans alanındaki programlar için burs imkânları ve teşvik mekanizmaları geliştirilmelidir.
- ✓ Lisans ve lisansüstü derslerden teknik, prosedürel ve hukuki yönleri olanlar için katılım bankalarındaki uzman personellerin derslere konuk eğitmen olarak katılmaları sağlanmalıdır. Katılım bankalarının üniversitelerle ortak seminer, konferans ve benzeri programlarının sayısı artırılmalıdır.
- ✓ Türkçe literatür ve ders kitabı eksikliğinin giderilmesi amacıyla bu alandaki yabancı kaynakların düzenli olarak taranması, tercüme edilmesi ve telif eserlerin oluşturulması süreçlerini içeren sistematik bir mekanizma tesis edilmelidir.
- ✓ Faizsiz finans ve katılım bankacılığı alanında çalışan ve çalışmak isteyen akademisyenlere ve eserlere ilişkin bir veri tabanı oluşturulmalıdır.
- ✓ Faizsiz finansla yönelik sertifikasyon programları oluşturulmalıdır.
- ✓ Üniversite öğrencilerinin faizsiz finans kuruluşları nezdindeki staj imkânları artırılmalıdır.
- ✓ Faizsiz finans alanında çalışacak enstitüler/araştırma merkezleri kurulmalıdır.

Ürün Çeşitliliği (Plasman)

- ✓ Hazine Müsteşarlığı tarafından geliştirilmiş olan “Melek Yatırımcılar” projesi ve benzeri projelere katılım bankalarınca mudarebe ve müşareke yöntemiyle finansman sağlanması ve katılım bankalarının bu alanda aktif olmalarını sağlamak amacıyla ilgili paydaşlar nezdinde çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda, Hazine Müsteşarlığı tarafından geliştirilen proje karar mekanizmalarından belirli ölçülerde katılım bankalarının yararlanmaları sağlanmalı ve Kredi Garanti Fonu benzeri bir yapı hayata geçirilmelidir.

- ✓ Katılım bankalarını öz kaynak finansmanına yönlendirmek amacıyla mudarebe ve müşareke şeklinde kullandıkları fonlara ilişkin mükellefiyetler azaltılmalıdır.
- ✓ Katılım bankalarının finansal kiralama işlem hacmini artırmak amacıyla gerekli vergisel teşvik düzenlemeleri yapılmalı, işlem sürecini uzatan yasal prosedürler gözden geçirilmeli, finansal kiralama alacaklarının kira sertifikası ihracına dayanak teşkil edebilmesi için Finansal Kiralama Kanunu'nda gerekli değişiklik yapılmalıdır.
- ✓ Sat ve geri kirala işlemlerine yönelik mevcut vergi teşviklerinin kapsamına gerçek kişilere ilişkin işlemler de alınmalıdır.
- ✓ Menkul kıymetlerin kredili alımlarına ilişkin SPK tebliğinde gerekli değişiklik yapılarak sermaye piyasası araçlarının tevrruk işlemlerinde kullanılması ve bu sayede katılım bankalarının yurt içi piyasalarda işlem yapabilmeleri sağlanmalıdır.
- ✓ BİST bünyesinde tevrruk işlemlerinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla fiziki teslimi mümkün kılan emtia piyasaları kurulmalıdır.
- ✓ Kefalet işlemi, teminat mektupları kapsamında ilgili paydaşlarla ele alınmalı ve bu işleme yönelik yeknesak uygulamalar geliştirilmelidir.
- ✓ Ülkemizde henüz uygulanmayan veya hacmi oldukça düşük olan isticrar, menafaa, müsaveme, selem, paralel selem, musakat ve muzaraa gibi işlem türleri incelenmeli araştırılmalı ve yurt dışı uygulamalar da dikkate alınarak müşterilere sunulmalıdır.

Ürün Çeşitliliği (Kaynak)

- ✓ Kamu projelerinin finansmanı ve benzeri alternatif kaynak ve yöntemlere mebnî kira sertifikası ihracına yasal mevzuatta açıkça olanak tanınmalıdır.
- ✓ Anglosakson hukukunda yer alan ve ülkemizde de başta SPV'lerin kullanılması olmak üzere farklı alanlarda uygulama kolaylığı sağlayacak olan 'beneficial ownership' hakları Medeni Kanuna eklenmelidir.
- ✓ 'Trust' kurumu yurt içi mevzuat kapsamında net bir biçimde tanımlanmalıdır.
- ✓ Katılım bankaları tarafından yurt dışında ihraç edilen kira sertifikalarının BİST'e kote edilmesi için, kote olma ve kotta kalma ücretlerinde teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır.

- ✓ Mudarebe ve müşareke ürünlerini geliştirmek için katılım bankalarını mudarebe ve müşareke sukuk ihracına teşvik edecek düzenlemeler yapılmalıdır.
- ✓ Sadece bankalararası işlemlerde kullanılan vekâlet yöntemi, kurumsal müşterilere yönelik olarak da geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.
- ✓ İlgili paydaşlar tarafından belirlenecek sınırlamalar (tutar ve vadeye ilişkin) dâhilinde katılım bankalarının 30 günden daha kısa vadeli katılma hesabı açmalarına müsaade edilmelidir.
- ✓ IDB ve EIB gibi uluslararası kuruluşlarca kullanılan fonlardan azami derecede istifade edilebilmesi amacıyla katılım bankaları ortak hareket etmeli ve çalışmalar yapmalıdır.
- ✓ Katılım bankalarının kaynak çeşitliliği ve likidite imkânlarının artırılması bağlamında, söz konusu bankaların TCMB ve BİST nezdinde işlem yapma imkanlarını artıracak hukuki ve teknik altyapı çalışmaları ivedi olarak tamamlanmalıdır.

Piyasalar

- ✓ Türkiye’de faizsiz finans ilke ve kurallarına uygun işlemlerin yapılabileceği bir metal borsasının kurulmasına yönelik çalışmalara hız verilmeli, ayrıca bu piyasalarda konvansiyonel bankaların da işlem yapabilmesine olanak sağlanmalıdır.
- ✓ Faizsiz finans kuruluşlarının likidite yönetimini kolaylaştırmak amacıyla, gerekli hazırlık sürecini müteakiben ülkemizde IILM benzeri bir yapı kurulmalıdır.
- ✓ Kira sertifikası piyasasının derinleşmesi ve ikinci el piyasasının oluşması amacıyla; Hazine Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilen kira sertifikası ihraçlarının sürekli hale getirilmesi, hacminin artması, farklı vade ve para birimleri üzerinden yapılması ve faizsiz kamu finansmanı araçlarının genel kamu borçlanma programının önemli bir parçası olması sağlanmalıdır.
- ✓ Kira sertifikası ihraçlarına münhasır olarak katılım bankalarına yönelik piyasa yapıcılığı mekanizması geliştirilmelidir.
- ✓ Kira sertifikalarının müşteri tabanının genişlemesi için, katılım bankaları aktif şekilde çalışmalı, bu kapsamda sertifikalar potansiyel müşterilere düzenli olarak tanıtılmalı ve pazarlanmalıdır.

- ✓ Katılım Endeksi'ne dayalı ürünlerde çeşitliliğe gidilmeli ve endeksin kullanım alanı geliştirilmelidir.
- ✓ Faizsiz yatırım ürünlerinin tanıtımına yönelik olarak BİST ve SPK işbirliğinde bilgilendirici toplantılar yapılmalı ve tanıtıcı rehberler hazırlanmalıdır.

Sigortacılık ve BES

- ✓ Katılım sigortacılığı yasal tanıma kavuşturulmalı ve mevzuattaki yerini almalıdır.
- ✓ Türkiye'de müstakil bir retekafül şirketi kurulmalı, söz konusu şirketin kurulmasına kadarki süreçte Milli Reasürans T.A.Ş.'nin retekafül yapabilmesi sağlanmalıdır.
- ✓ Katılım sigortacılığı alanında faaliyet gösteren şirket sayısının artması için teşvikler geliştirilmeli ve orta vadeli bir plan çerçevesinde Katılım Sigortaları Birliği kurulmalıdır.
- ✓ Faizsiz finansın tanıtılmasına yönelik çalışmalarda, katılım sigortacılığı, faizsiz BES ve retekafül konularına yeterince yer verilmelidir.

Standartlar ve Düzenleme

- ✓ İlgili kamu kurumlarında faizsiz finans konusunda uzmanlaşmış personel sayısı artırılmalı, bu amaçla personele eğitim imkânları sunulmalıdır.
- ✓ Uzun vadeli bir plan çerçevesinde faizsiz finans sistemine yönelik ayrı bir mevzuat alt yapısı oluşturulmalıdır. Ancak kısa ve orta vadede genel bir mevzuat taraması çalışması yapılarak sistemin ihtiyaçlarına uygun düzenleme değişiklikleri hayata geçirilmelidir.
- ✓ Faizsiz finansa (bankacılık, sermaye piyasası, sigortacılık alanlarına) ilişkin Türkiye standartları oluşturulmalı, bu kapsamda AAOIFI'nin ve IFSB'nin çalışmaları rehber olarak kullanılmalıdır.
- ✓ Faizsiz finansın kendine özgü değerlerini yansıtan kurumsal yönetim ilkeleri belirlenmelidir.

Kurumsal İletişim, Algı ve İtibar Yönetimi

- ✓ Algı yönetimi uygulamalarında kapsayıcı bakış açısına sahip olunmalı, sistemin İslami esaslara uygunluğu, ekonomik ve sosyal alanlardaki faydaları üzerinde durulmalıdır.

- ✓ Sistemin daha geniş kesimlere duyurulması ve benimsetilmesi amacıyla kapsamlı bir tanıtım kampanyası başlatılmalı, kampanyanın etkin ve verimli olması için gerekli ölçüde profesyonel danışmanlık alınmalıdır. Kampanya sürecinin tek elden yürütülmesi için TKBB'nin imkânları arttırılmalı ve tanıtım faaliyetleri bu merkezden yönetilmelidir.
- ✓ Sistemin tüm taraflarınca itibar edilecek ortak değerler belirlenmeli ve bu değerlere sadık kalınmalıdır.
- ✓ Ekonomik hayata ilişkin dini prensipler dikkate alınarak sistemin dayandığı temeller sadece faiz yasağına indirgenmemelidir.
- ✓ Katılım bankası müşterileri, sistemin işleyişi ve işlemlerin mahiyetleri kendilerine açıklanmak suretiyle bilinçlendirilmeli ve müşteriler nezdinde akit kurma iradesi tesis edilmelidir.
- ✓ Katılım bankaları sosyal amaçlı harcamalarını finansal alanda da gerçekleştirmeli, bu amaçla projeler geliştirmelidirler.
- ✓ Faizsiz finansa ilişkin konularla ilgili olarak DİYK ile TKBB arasında düzenli bilgi akışı sağlanmalıdır.
- ✓ Sistemin felsefesiyle uyuşmayan klasik pazarlama stratejileri benimsenmemeli, aşırı rekabetçi uygulamalara başvurulmamalıdır.
- ✓ Kısa vadeli piyasa işlemlerinin faizsiz finans prensiplerine uygun gelişme göstermesi için gerekli tedbirler hayata geçirilmelidir.
- ✓ Sistemin işleyişi ve tereddüt oluşturan hususlarla ilgili olarak şeffaflığa azami derecede önem verilmelidir.
- ✓ Yurt dışı uygulamalar ve IFSB standartları çerçevesinde ilgili paydaşlarla görüşmeler yapılarak Kâr Dengeleme Rezervi ve Yatırım Riski Rezervi uygulamalarına ilişkin kapsamlı düzenleme yapılmalıdır.
- ✓ Faizsiz finans sisteminin Türkiye'de kendine özgü terminolojisi oluşturulmalı, algı bozukluğu oluşturan (kredi, İslami bono, İslami repo vs.) terimler belirlenerek söz konusu terimlerin her alanda kullanımı engellenmelidir.

Danışma Kurulları

- ✓ İstanbul'un faizsiz finansın merkezi haline getirilmesi, bu alanda Türkiye ekolünün (kriterlerinin) oluşturulması, faizsiz finans kuruluşları arasında uygulama birliği sağlanması, ilgili kuruluşların faizsizlik ilkesine uyduğuna

ilişkin güvenin tesis edilmesi ve faizsiz finans uygulamalarının geniş kitleler tarafından kabulünün sağlanması amacıyla geniş tabanlı bir merkezi danışma kurulu oluşturulmalıdır.

- ✓ Geniş tabanlı bir merkezi kurulun güven ve itibarı daha iyi tesis edeceği ve daha isabetli kararlar alacağı göz önünde bulundurularak merkezi danışma kurulunun yeterli üye sayısına sahip olması sağlanmalıdır.
- ✓ Merkezi danışma kurulunda, faizsiz finans kuruluşlarının kendi danışma kurullarından, DİB'den ve akademik camiadan üyeler yer almalıdır. Ayrıca kurulda ilgili kamu kurumlarından gözlemci üyeler de bulunmalıdır.
- ✓ Her bir faizsiz finans kuruluşu bünyesinde, faizsiz finans ilke ve kurallarının sağlıklı bir şekilde uygulanması için bir danışma kurulunun kurulması yasal olarak zorunlu hale getirilmelidir.
- ✓ Danışma kurulu kararları ilgili faizsiz finans kuruluşu için bağlayıcı olmalıdır. Bu bağlamda kurulun aldığı kararlara ilişkin uygulamalar iç kontrol ve iç denetime tabi tutulmalıdır.
- ✓ Merkezi danışma kurulunun bütün kararları, danışma kurullarının ise mesleki sır niteliğinde olan ve gizlilik gerektiren konular dışındaki kararları uygun iletişim kanalları vasıtasıyla kamuoyuna açıklanmalıdır. Bütün kararlar sistematik bir şekilde arşivlenmelidir.

Strateji, Koordinasyon ve İnovasyon

- ✓ Katılım bankalarının sorunlarını giderme, bu bağlamda kamuoyu oluşturma, strateji geliştirme ve sektörün gelişimine katkı sağlama amacı doğrultusunda TKBB'nin maddi ve beşeri kaynakları artırılmalıdır.
- ✓ İlgili kamu kurumları nezdinde faizsiz finans ile ilgili birimler/ekipler oluşturulmalıdır.
- ✓ Katılım bankacılığı ve faizsiz finans alanıyla ilgili kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar arasında koordinasyon sağlama ihtiyacına binaen bir çatı yapı oluşturulmalıdır.
- ✓ Faizsiz finans sektörü devlet politikası düzeyinde bebek endüstri (infant industry) kabul edilmeli ve gelişim sağlamasına yönelik kapsamlı teşvik paketleri hazırlanmalıdır.

- ✓ Faizsiz finansa erişim kanalları artırılmalı; .yeni şubeler açılması, ortak ATM projesi vb. faaliyetlerin yanı sıra mobil erişimi kolaylaştırmak için bilişim teknolojilerinden daha fazla yararlanılmalıdır.
- ✓ Kalite odaklı bir faizsiz finans sistemi tesis edilmelidir.
- ✓ Faizsiz finans sektörünün IDB fonlarından daha fazla yararlanması sağlanmalıdır.
- ✓ Kamu katılım bankasının sektöre giriş modeli doğru belirlenmelidir.
- ✓ Faizsiz finans sektörünün büyüme yönünün belirlenmesi ve hedef kitlenin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verilebilmesi için pazar ve müşteri segmentasyonuna daha fazla önem verilmelidir¹³⁹.

Yukarıda sunulmuş olan önerilerin hayata geçirilmesiyle faizsiz finans sektörü gelişimini ciddi şekilde artıracaktır.

Sonuç olarak, günümüzde faizsiz finans sektörünün en fazla başvurduğu finansman yönteminin geçmişte klasik usulle kullanılmış daha sonra ise çağdaş bir hüviyet kazanarak günümüze kadar ulaşmış olan “murabaha yöntemi” olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

¹³⁹ http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/13334calistay_raporu_24072014.pdf

KAYNAKÇA

Aktepe, İshak Emin, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman Ve Bankacılık*, TKBB Yayınları, İstanbul 2010.

Annual Reports, Albaraka Banking Group.

Annual Reports, İslamic Corporation For The Development Of The Private Sector.

(ICD)

Annual Reports, İslamic Development Bank.

Bayındır, Servet, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul 2005.

Bulut, Halil İbrahim, Er, Bünyamin, *Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı Ve Girişim Sermayesi*, TKBB, İstanbul, 2012.

Cebeci, İsmail, *Modern İslam İktisadi Literatüründe Murabaha Tartışmaları*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali*, Bursa 1993.

_____, *Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları Ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi*, T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 1, 2008.

_____, *16. Yüzyıl Kültürümüzde: Finansman Ve İstihdam Politikası*, TC. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sayı: 7, Cilt: 7, 1998.

Dönmez, İbrahim Kafi, “Murabaha”, *DİA*, XXXI, 148-152.

Durmuş, Abdullah, *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi Ve Finans Yöntemleri*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 60/2, İstanbul 2010.

Ebu Zeyd, Abdülazîm, *Bey’u’l-murâbaha ve tatbîkâtuhu’l-muâsıra fi’l_mesârifi’l-islâmiyye*, Şam 2004.

Eken, Mehmet Fehmi, Yusuf Köroğlu, *Sukuk: Kira Sertifikaları*, TKBB yayınları, İstanbul 2008.

el-Meâyîru’ş-şer’iyye, Bahreyn 2014.

el-Merginanî, Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr, *el-hidaye şerhu Bidâyetü’l-mübtedî*, thk: muhammed Muhammed Tamir, Hafız Aşur Hafız, Kahire 2006.

er-Rabia, Suud Muhammed, *Sıyağü’t-temvîl bi’l-murâbaha*, Kuveyt 2000.

Feyyaz, Atiyye Seyyid, *et-tatbîkâtü’l-masrafiyye li-bey’i’l-murâbaha fi dav’i’l-fikh’i’l-İslâmî*, Kahire 1999.

Haydar, Ali, *Düreru’l-hukem Şerhu Mecelleti’l-ahkâm*, Lübnan 2010.

Hey'etu'l-Muhasebe ve'l-Murâca'a li'l-Müesseseti'l-Mâliyyeti'l-İslâmiyye,

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulazîz ed-Dîmeşkî, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr = Hâşiyetu İbn Âbidîn*; dirâse ve tahkîk ve ta'lik: Hüsameddin b. Muhammed Salih Farfûr, Dîmeşk 2000.

İştar, Emel, *Katılım Bankacılığı Tarihi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Kanyılmaz, İbrahim, *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri*, İlmi Tartışmalar Dizisi 3, İstanbul, 1992.

Kurt, İsmail, *Para Vakıfları Ve Davut Paşa Mahkemesi'nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri*, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı.

_____, *Vakıf Medeniyeti Ve Para Vakıfları*, Türkiye Finans Katılım Bankası Kültür Yayınları No:2, 2010.

Kuveyt Türk Katılım Bankası, *Ürün Geliştirme Ve Pazarlama Müdürlüğü*

Mülhim, Ahmed Salim Abdullah, *Bey'u'l-murâbaha ve tatbîkâtuhû fi'l-mesârifi'lislamiyye*, Amman 2005.

Odabaşı, Mehmet, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri Ve Katılım Bankacılığı*, TKBB yayınları, istanbul 2010.

Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

Özsoy, Şerafettin, *Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş*, İstanbul 2012.

Tabakoğlu, Ahmet, *İslam İktisadına Giriş*, İstanbul 2008.

TKBB, *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025*, İstanbul: TKBB yayınları, 2015.

Tok, Ahmet, *İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları Ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*, (Yeterlik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi) Ankara 2009.

Tunç, Hüseyin *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul 2010.

Ulusoy, Recep, *Bir Finansman Yöntemi Olarak Mudarabe*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997).

_____, *İslam Kalkınma Bankası*, Stratejik Araştırmalar Dergisi Sayı 10, 2007.

Yanpar, Atila, *İslami Finans, İlkeler, Araçlar Ve Kurumlar*, İstanbul 2014.

Yılmaz, Erdal, *Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi*, Muhasebe Ve Finansman Dergisi Ocak/2014.

Yılmaz, Osman Nihat, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*, TKBB Yayınları, İstanbul 2010.

Yiğit, Mehmet, *Yeni Finansal Teknikler Ve Türkiye Uygulamaları*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Kütahya, 1999, s.150.

<http://www.akbank.com/tr-tr/urunler/Sayfalar/Swap.aspx>

<http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Raporlar.aspx>

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/13334calistay_raporu_24072014.pdf

<http://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/opsiyon-sozlesmeleri>

<http://www.frmtr.com/siyasal-bilgiler-hukuk/1033290-murabaha-nizamnamesi-ticaret-hukuku.html>

<http://www.tkbb.org.tr/>

http://www.ziraatleasing.com.tr/leasing_nedir.html

https://www.ekodialog.com/Konular/for_fut_hend.html